

VIGILIA

1995 / 10

ERDŐ PÉTER: Az egyházjog emberképe

ZLINSZKY JÁNOS: Jogászképzés a Pázmány Egyetemen

MÓZESSY GERGELY: Az egyetemi lelkészség története

Rónay György kiadatlan elbeszélése és verse

Rónai Zoltán Santiago de Compostelláról

'SIGMOND LÓRÁNT: Tota pulchra es...

Beszélgetés Skultéty Csabával

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Kié a Földünk?	721
ERDŐ PÉTER:	Az egyházjog emberképe	722
ZLINSZKY JÁNOS:	Jogászképzés a Pázmány Egyetemen	731
MÓZESSY GERGELY:	Az első egyetemi lelkeszség története	740
LÁZÁR IRÉN:	Iskolaháború Kolozsvárott	749
RÓNAI ZOLTÁN:	Apostolsír a világ végén	757

SZÉP / ÍRÁS

RÓNAY GYÖRGY:	Várakozás	762
FÖLDVÁRY KINGA:	Rónay György: A párdúc és a gödölye	766
RÓNAY GYÖRGY:	Csipkerózsa (<i>vers</i>)	768
POMOGÁTS BÉLA:	Katolikus irodalom	769
RÓNAY LÁSZLÓ:	Számvetés és szolgálat	775
KISS IRÉN:	A nagy menekülés; Idő, anyag, istenek (<i>versek</i>)	782
DEÁK BOTOND:	Pont imában; Nem múlik el, zuhan (<i>versek</i>)	783

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

POMOGÁTS BÉLA:	Skultéty Csabával	784
----------------	-------------------	-----

MAI MEDITÁCIÓK

'SIGMOND LÓRÁNT:	Tota pulchra es...	789
------------------	--------------------	-----

DOKUMENTUM

KISLÉGI NAGY LÁSZLÓ:	Miskolc—Rosszoski—Miskolc	792
----------------------	---------------------------	-----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	797
---	-----

Kié a Földünk?

Az atomveszélynek és az ökológiai pusztulásnak árnyékában élünk. Egyik nagyhatalmunk mégis — az általa is elfogadott nemzetközi egyezményeket és a fél világ tiltakozását semmibe véve — kísérleti atomrobbantásokat végez. Félelmes szimbólum és kozmikus veszélyt jelző riasztás ez számunkra. Tanulságai mindnyájunkat intenek.

Íme hát: az emberben ott lakik az építés és a rombolás, a jó és a rossz lehetősége. Nemcsak arra képes, hogy kultúrát, irodalmat, művészetet és tudományt alkosson, az „*esprit*” világosságát felgyűjtsa, katedrálisokat és kastélyokat építsen, a társalkodásnak és a társadalomnak modelljeit nyújtsa Európának és a világnak; hanem arra is, hogy halált hozó eszközöket gyártson, hogy rombolja-gyilkolja a természetet, az embert.

Újra és újra bebizonyosodik: nincs rá hatalom, amely a pusztítás erőit megállíthatná. Az ember szabad, annak teremtette Alkotója. A szabadsága pedig lényegénél fogva ambivalens: jóra és rosszra is használható. Csak a szeretetben kiteljesülve hozhat életet és boldogságot — minden más felhasználási módja szükségszerűen kudarcba fullad. Minden hiába: mégis felhasználható gyűlöletre, mások letiprására, rombolásra is.

Itt volna az ideje, hogy ne csak „kertünket műveljük”, ne csak a tudományt és a technikát fejlesszük, hanem műveljük, neveljük önmagunkat, fejlesszük, irányítsuk a jóra való szabadságunkat is.

S kié a kert? Kié a Föld, amelyen mindez történik? Van-e bárkinek is joga ahhoz, hogy közösen lakott bolygónknak kárt okozzon? Nemcsak a nagypolitika kérdése ez, hanem a mindennapoké, sőt legszemélyesebb életünké is. Kié az utcánk, a városunk, a hazánk? Van-e bárkinek joga ahhoz, hogy teledobálja szeméttel, hogy kényére-kedvére kisajátítsa magának s eltékozzolja?

Tulajdonosi szemléletet kell kialakítanunk — mondják. Érezze ki-ki sajátjának a közösség javait is, s vigyázzon reá úgy, mint sajátjára. Érezze magáénak mindenki a közjót is, s viselje gondját, ki-ki a maga helyén és módján. A tulajdonos-tudat azonban nem jelenthet harácsolást, én-mániás terpeszkedést. Felelősséget ró a gazdára: felelősséget a kezébe került birtokért s a többi birtokosért, még inkább a birtoklásból kiszorultakért.

Tovább növekszik az utcai bűnözés — mondják a rend hivatásos őrői, s bevallják: nemigen tudnak mit tenni ellene. Terjed a hétköznapi bűnözés — tehetjük hozzá, nemcsak a magánéletben, hanem a kis, a nagy és a még nagyobb politikában, az üzleti és a közéletben. Tennünk kell ellene, ha életben akarunk maradni: művelés alá kell vennünk végre szabadságunkat. Hogy a jót válassza, ne a rosszat, a szeretetet, ne az önzést.

Az egyházjog emberképe

ERDŐ PÉTER

Teológiai, filozófiai és pszichológiai elemek

I. Fogalmi bevezető

1952-ben született Budapesten. Tanulmányait a Hittudományi Akadémián, majd a Pápai lateráni Egyetemen végezte, ahol kánonjogot tanult. 1975-ben szentelték pappá. 1988-tól a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia egyházjogi tanszékének vezetője. Legutóbbi írását 1994. 3. számunkban közzöltük.

Korunk létező emberképe

A számomra megjelölt téma az a kérdés volt, hogyan tükröződik a teológiai emberkép a mai egyházjogban. Azt hiszem azonban, ennek a kérdésnek a megválaszolásához egy általánosabban fogalmazott problémát kell tisztáznunk, nevezetesen azt, hogy egyáltalán milyen emberkép tükröződik az egyházi jogban. Ugyanis a jog, benne az egyházjog is, nem csupán a teológia közvetítésével nyer képet az emberről, hanem sokféle csatormán keresztül. Ezen az emberképen, amiről most szó van, korunk sokféle létező emberképét kell érteni. Ennek is számos eleme van. Közülük némelyik antik örökséget képvisel. Azután egyenesen a kinyilatkoztatás forrásából, a Bibliából örökölt emberképi vonások is ott vannak az egyházjog emberképének a komponensei között. De ott vannak a középkori skolasztikus vagy az újkori vonások is. Ismét más összetevők századunk antropológiájának, sajátosan a kortárs pszichológiai szemléletnek vagy szemléleteknek a nyomait is hordozzák.

De megvan a jognak ezeken kívül még a maga saját tapasztalása is az emberről. Többek között olyan helyzetekből táplálkozik ez, amikor igenis a bírónak kell megítélnie az emberi cselekvést. És ezek a közvetlen tapasztalatok az emberiség hajnalától kezdve rákódnak bizonyos tipikus társadalmi helyzetekben, így abban a szituációban, amikor a közösség fennmaradása, működése érdekében meg kell teremteni egyfajta rendezett közösségi cselekvést. Ezt meg is kell védeni sokszor. Ebben is felhalmozódnak tapasztalatok az emberről, és ezek a saját csatornájú tapasztalatok is föl-fölbukkanak még az egyházjognak az emberképében is.

Számos módon tetten érhetjük mai hatályos kánoni jogunkban az emberkép vonásait. Előfordulnak *bizonyos jellemző kifejezések*, ezeknek a használata, a jelentése terminológiai vizsgálattal ragadható meg. Máskor *fogalmakat*, sőt *jogintézményeket*, konkrét *jogszabályokat* kell tartalmilag vizsgálnunk a mögöttük álló emberkép szempontjából.

Az alábbiakban — a legnagyobb rövidsége törekedve, bizonyos témákra szűritkozva (elhagyva például az emberi méltóság vagy az akarat kérdésének elemzését) — a latin egyház *Törvénykönyvét* vizsgáljuk át: annak sokrétű, teológiai, filozófiai, pszichológiai elemekben gazdag és nem egységes emberképét.

II. A test-lélek kettősség

Az első alapvető megállapításunk az, hogy a test és a lélek kettőssége különféle hangsúlyokkal fellelhető az *Egyházi Törvénykönyvben*, mint az egyik olyan alapvető kategória, amely szerint a törvényhozó az embert szemléli.

Dichotomikus
emberkép

Ez a kettősség, ez a dichotómia nem merev elszakítás formájában jelentkezik. Az egész keresztény hagyomány szerint alkalmas ez a kép az emberről való keresztény teológiai beszédre. Ez azonban nem azt jelenti, hogy abszolút, hogy a keresztény teológia mint olyan teljes kizárólagossággal azonosulna a csakis ezt a két elemet tartalmazó test-lélek megkülönböztetéssel, mégis, a katolikus egyház legújabb Katekizmusában is megtalálhatók ezek a fogalmak tehát az egyház mind a mai napig úgy tartja, hogy ezeknek az alkalmazásával lehet a legjobban bizonyos lényeges igazságokat továbbadni a keresztény üzenetből, ha jól értjük ezeket a szavakat. És beszél az egyház, beszél a teológia a test feltámadásáról éppúgy, mint a lélek üdvösségéről. Nem elszakítva természetesen egymástól a kettőt. „Az egyház azt tanítja, hogy minden szellemi lelket Isten közvetlenül teremt...”, és hogy az halhatatlan; nem szűnik meg létezni a halál pillanatában, amikor elválik a testtől; újra egyesülni fog a testtel a végső feltámadás pillanatában”.

Vö. például nr. 362-368.

Uo. nr. 366

1752. kán.

Az *Egyházi Törvénykönyv* utolsó kánonja pedig kimondja, hogy az egyházban a legfőbb törvénynek a lelkek üdvösségének kell lennie. Felbukkan tehát egy elem ebből a dichotomikus emberképből. Ez a hagyományos szóhasználat föltételezi persze a test és lélek kettősségét, a kettő bizonyos mértékű elválaszthatóságát is a halálban, de a lélek továbbélését is. Hasonló a mögöttes felfogás azokon a helyeken is, ahol a Kódex az emberek *lelki javáról* beszél vagy *lelki célkitűzésekről*, ami mondjuk egy egyházi egyesületnek, társulásnak vagy éppen az egyházi hivatalok meg alapításának a háttere. A régi egyházi jogi szóhasználatban a „lelki” javak (*bona spiritualia*) az ideig való, vagyis az anyagi javak (*bona temporalia*) ellentétéként szerepeltek. Maga a „lelki” kifejezés ilyen összefüggésben nem csupán az emberi lélekre vonatkozót, hanem egyfelől az anyaggal ellentétes, attól különböző, illetve másfelől a természeteshez képest természetfeletti jelleget jelöli. Ebben az értelemben gyakran felbukkan ez a szó a simóniáról, vagyis a „lelki” javak anyagi ellenértékért való áruba bocsátásáról szóló középkori egyházi jogi szövegekben, sőt az 1917-es *Egyházi Törvénykönyv*nek a simóniáról adott meghatározásában is. Ugyanilyen értelemben gyakran előfordul a hatályos *Egyházi Törvénykönyvben* is, többnyire továbbra is a *temporalis*, néhol viszont a *materialis* ellentétéként. Az egyházi latinban másutt a „lelki” jelző a jelzett dolog szimbolikus, misztikus jellegére utal. Szó esik például spirituális szentírásmagyarázatról. Ez utóbbi jelentésváltozat azonban a mai egyházi jogra nem jellemző.

Például 87. kán. 1. §;
vö. például 145. kán.
1. §, 301. kán. 2. §,
327. kán.

1917-es CIC 727. kán.
1. §: „*Studiosa voluntas
emendi vel vendendi
pro pretio temporalium rem
intrinsece spiritalium...*”
114. kán. 2. §, 179. kán.
4. §, 241. kán. 1. §,
683. kán. 1. §,
1312. kán. 2. §,
115. kán. 3. §.

III. A test-lélek-szellem hármasság nyomai

- 1Tessz 5,23
- Trichotomizmus**
- Nr. 367.
- Vö. például 199. kán. 3.§, 212. kán. 2. §, 214. kán., 235. kán., 244. kán., 245. kán. 1. §, 246. kán. 1., 4. és 5. §, 252. kán. 1. §, 276. kán. 2. § 2 és 4. stb.
- Például 384. kán.:
„*ad vitam spiritualem et intellectualem*”
- A test, a lélek és a szellem hármassága a legrégebb keresztény kortól szintén használatba került a hit igazságainak bemutatására. Keresztény alkalmazása már a Szent Pál-i levelekben fellelhető. Több szerző szerint Órigenész antropológiáját is ez a trichotomizmus jellemzi, mégpedig olyan formában, mely nem vezethető le teljesen Platónnak a lélekről vallott felfogásából. Hasonló jegyek találhatók Nazianzoszi Szent Gergely szemléletében is. Olykor a dichotómiát alkalmazó szerzők utalnak erre a hármasságra mint másik elfogadható elképzelésre. Érdekesen szemlélteti ezt a több lehetőséget is szem előtt tartó gondolkozást Nemesziosz műve *Az ember természetéről*. Ugyanez a trichotómikus emberkép keresztény szempontból legitim szemléleti háttérként elfogadhatónak minősül a *Katolikus Egyház Katekizmusában* is.
- A „lelki életről” (*vita spiritualis*), lelki képzésről, lelkigyakorlatokról több esetben beszél a *Kódex*, például a klerikusok képzése kapcsán. Természetesen itt már egy fajta spirituális értelme kezd előtérbe kerülni a szónak, ami megint a keresztény szóhasználat hagyományából nyeri a megvilágítását. Ebben az összefüggésben a „lelki” jelző az Istennel való kapcsolat világára utal. Ez utóbbi szóhasználatban többnyire rejtve, néha azonban teljes nyíltsággal tetten érhető az ókeresztény korban elterjedt hármasság (test, lélek és szellem megkülönböztetésén alapuló) vagy trichotómikus emberkép. Ez bukkan fel azonban például akkor is, amikor a kánonjog a lelki és a szellemi élet között tesz különbséget.

IV. Az emberi cselekvés képe az egyházjogban

Az értelem használata és az ítélőképesség

- Egy másik, sokkal gyakorlatiasabb antropológikus tény, amiben az emberképet tetten érhetjük, az emberi cselekvésről alkotott kép. A jog emberképének mindig is ez a szíve, hiszen a jognak az emberi cselekedeteket kell szabályoznia, minősítenie, megítélnie. Az emberi cselekvésről pedig az *Egyházi Törvénykönyvnek* meglehetősen összetett képe van. Ugyanakkor ez a kép nagyon is hagyományos, ezt el kell ismernünk. Antik örökség hallatszik belőle, Aquinói Tamás és a középkori skolasztika hallatszik belőle, itt-ott mintha a 16-17. században főként Spanyolországban virágzó második skolasztikának és az újskolasztikának a hangsúlyai is előbukkannának benne. Az emberi cselekvőképesség alapjának az *Egyházi Törvénykönyv*, de úgy tűnik, a nyugati jogi kultúrájának ennél sokkal szélesebb körei is, mégiscsak két tényezőt tekintenek. Ezek az *usus rationis* és a *discretio iudicii*, vagyis az értelem használata és az ítélőképesség. Mögöttük ott húzódik a meggyőződés a szabad akaratról és a tudatosságról. Ez teszi eszerint a cselekvést emberivé. Sőt az új kánonjogban még jobban hangsúlyt kap ez a fajta szemlélet, hi-
- Vö. 1061. kán. 1. §.

szen a *Kódex* emberi módon való cselekvésről beszél, például a házasság beteljesülésekor (elhálásakor). Kijelenti, hogy ennek a pusztán fizikai, materiális cselekvésen túl emberi módon kell történnie, azaz — amint a joggyakorlat tanúsítja — tudatosan és szabadon. Hogy ebben az összefüggésben az „emberi mód” pontosan mit jelent, arra több megnyilatkozásból következtethetünk. Még a *Törvénykönyvet* átdolgozó bizottság vitái során kitűnt: nem tekintik ilyen emberi módon végzettnek azt a házastársi cselekedetet, amelyet a férj a feleség akarata ellenére hajt végre. Itt ugyanis hiányozna a nő szabad hozzájárulása, vagyis az ő részéről nem lehetne szó igazi emberi cselekedetről. Ugyanakkor úgy tekintették, hogy ez az emberi cselekedet megvalósul, ha a felek valamelyike az ösztönt fokozó szerek hatása alatt áll. Ha azonban ezek a szerek az értelem használatát is súlyosan csorbítják, ismét csak nem kerülhet sor emberi cselekedetre. Klaus Lüdicke hivatkozik ezzel kapcsolatban a Szentségi Kongregációnak a Német Püspöki Konferencia elnökéhez intézett egyik levelére, amely szerint a pápa helyt adott a Kongregáció kívánságának, hogy a jövőben a házasság elhálása szempontjából emberi módon végzettnek azt a cselekedetet tekintsék, amely legalább virtuálisan (lehetőségként) szabad tett. Ugyanakkor a pápa fenntartja magának a jogot, hogy az egyes esetekre nézve ennél precízebb ismérveket is meghatározzon. Más szerzők azonban ehhez még hozzáfűzik, hogy ilyenkor annak tudata is szükséges, hogy házastársi cselekedetről van szó. A virtuálisan szabad tettet többen ezért úgy értelmezik, hogy abban a másik fél házastársi mivoltának valamilyen mértékű tudata is benne rejlik.

Ezt az emberi tettet tehát az értelem használata és az ítélőképesség szempontjából minősítik. De az értelem használatának, az *usus rationis*-nak a fogalma széles körben előbukkan az *Egyházi Törvénykönyv*ben.

Az emberi tett minősítése

Kezdjük mindjárt annál a pontnál, hogy mikortól kezdve tekinteni értelmét használónak az egyházjog az emberi személyt. A hetedik életév betöltésétől. Ez a megállapítás bizonyos nagyvonalúságot tükröz: itt ugyanis jogvélelemről van szó. Mindenki tudja, a törvényhozó is tudja, hogy fejlődik az ember minden képessége, mégis meghúz egy határt, mert társadalmilag csak úgy tudjuk kezelni ezt az emberi folyamatot, hogy egy időpont után az értelem használatát feltételezzük, ez előtt a meghatározott életkor előtt viszont feltételezzük az ellenkezőjét. Tehát a hétéves kor az, ami a 97. kánon 2. §-a szerint a határt jelenti. Ez alatt a gyermek olyanak számít, mint aki nem felel magáért. Utána pedig feltételezzük róla, hogy „esze használatával rendelkezik”. A 99. kánon ehhez hozzátesz egy finomítást. Ezt úgy értékelhetjük, mint a „fejlődés” jelét. Az egyházjogban régen is felmerült természetesen a probléma, mint ősidők óta minden jogrendszerben, hogy miként kell megítélni az elmebetegeket; hogy az ő cselekvőképességüket, éppen az ő érdekükben, hogyan kezeljük. Erre az általános

elv, ugyancsak régi idők óta, az volt, hogy a gyermekekkel, az „eszük használatára” el nem jutottakkal azonos elbírálás alá esnek. Igen ám, de a *lucidum intervallumok* problémájával így, ilyen megfogalmazásban küszködött az egyházi jogtudomány és joggyakorlat hosszú időn keresztül. Ebben történt az a fejlődés, ami figyelmet érdemel. A 99. kánon — forrásánál, az 1917-es CIC 88. kán. 3. §-ánál sokkal határozottabban — kimondja, hogy akik állapotszerűen nem rendelkeznek eszük használatával — nem pszichológiai fogalmakban beszél a törvényhozó! —, azok úgy minősülnek, mint akik egyáltalán nem tudják használni az eszüket, az *usus rationis*-nak teljesen híjával vannak, tehát világos pillanataikban sem számítanak cselekvőképességeknek. Az 1917-es *Kódex* megfogalmazása még azt feltételezte, hogy az ilyen személyek cselekvőképtelenek, de lehetővé tette, hogy egyes cselekedeteiknek jogi hatást tulajdonítsanak, ha sikerült bizonyítani, hogy azokra „világos pillanatban” került sor. A hatályos *Kódex*ben már megdönthetetlen jogvélelemmel állunk szemben. Vagyis — tekintettel az ilyen betegségek jellegére — az esze használatával állapotszerűen nem rendelkező ember mindig cselekvőképtelennek számít. A kánonjogi irodalom szerint ez a viszonylag újonnan kikristályosodott elv valamiképpen századunk emberképének, emberről alkotott pszichológiai, pszichiátriai stb. képének hatása a törvényhozó munkájára.

A kényszer és a félelem szerepe

Továbblepve, még mindig az értelem használata és az ítéltéképesség vonalán, el kell mondanunk, hogy a cselekvőképességnek meg az ember akaratí tevékenységének a hiányosságai között ősidők óta ismeri a jog, nemcsak a kánonjog, a *kényszer* és a *félelem* szerepét, tehát hogy ez csökkenti az embernek a cselekvési szabadságát. Különbséget tesz az ellenállhatatlan, tehát — úgymond — az akarat működését kikapcsoló és az egyéb külső kényszer között. Nem minősíti viszont a nem külsőnek nevezett kényszert. Úgy tűnik, hogy ezt — még mindig nagyon leegyszerűsítve a dolgot — belefoglalja az értelem használatával vagy az ítéltéképességével szabadon nem rendelkező embernek a fogalmába. Itt ugyanis olyan személyről van szó, aki nem külső kényszer hatására kiváltott félelemből, hanem valamiféle belső nyomástól hajtva cselekszik kevésbé szabadon.

Vö. 125. kán.

Vö. 126. kán.

A tévedés és a tudatlanság ugyancsak itt szerepel mint a jogügyleti akarat hiányossága. Azt mondja róla az egyházjog, hogy az értelmi feltételek hiánya révén közvetlenül az akaratot érintik ezek a külső behatások.

Mindezek a tények, ilyen sematikusan, ahogyan elmondtuk, hatással vannak arra, hogy mennyire tekintjük az embert jogilag a cselekedetért felelősnek, milyen következményeket tulajdonítunk a cselekedetnek. A büntetőjogban különösen világosan kirajzolódik ez a beszámíthatóság témakörében.

Vö. 1323. kán. 6.

Vö. 1323. kán. 3-4;
1324. kán. 1. § 1-3, 5.

Az egyházi büntetőjog is, ismeri természetesen az enyhítő és a mentő körülményeket, közöttük is kiemelkedő helyen — megint idézzük ezt az állandóan előkerülő sémát, fogalmat — az értelem használatának a hiányát. Ez természetesen mentesít a büntetőjogi felelősség alól. És ezután beszél az *Egyházi Törvénykönyv* arról, hogy — megint csak a félelem és más hatások miatt — a csökkentett szabadság, a csorbult ítélőképesség, vagyis a szabad akarat használatának hiánya vagy csorbulása enyhítő vagy mentő körülmény lehet.

V. A házasságjog emberképe

**Századunk
emberképének hatásai**

Vö. 1096. kán., 1097.
kán., 1103. kán.

Vö. 1057. kán. 2. §.

1917-es CIC 1081. kán.
2. §.

Egy további témakör, ahol tetten érhetjük az emberképet a kánonjogban, a házasságjog területe. Itt is persze az első kérdés a házasságkötés. Ezen a ponton vissza kell térnünk az emberi cselekedet elemzéséhez. Azt találjuk, hogy az általános séma, ami az emberi cselekedetnek és jelesül is a jogügyletnek vagy a jogcselekménynek a dinamikáját írja le, itt is megjelenik, tehát itt is a tudatlanság, a tévedés, a kényszer és a félelem hatásával foglalkozik a törvényhozó. De ezeken kívül újabb szempontok is fellépnek, amelyek sehol másutt a *Törvénykönyv*ben nem található meg. Ezek az újabb szempontok, sokak szerint, szerintünk is, századunk emberképének hatásai — ha közvetetten is — az egyházi jogban. A házasság érvénytelenségéről szóló perek alkották azt a közeget, ahol éppen a sok-sok szakértői vélemény, a sok-sok konkrét eset hatására fejlődött, plasztikusabbá vált az a kép, amit az egyházjog az emberről kialakít. Ebben az összefüggésben sajátosan antropológiai jelentőségű terület magának a házassági beleegyezésnek a témája. Ma az *Egyházi Törvénykönyv* a házassági beleegyezés tárgyaként a két személy kölcsönös önátadását nevezi meg, vagyis azt az akaratit tettet hívja házassági beleegyezésnek, mely révén a házasságkötő fél átadja magát és elfogadja a másikat a házassági teljes életközösség létesítése céljából. Régen más szavakat használt az egyházjog. Például arról beszélt, hogy a felek átadják a jogot a házastársi cselekvésekhez vagy a jogot egymás testéhez stb. Sokkal külsődlegesebb, az ember egész valóságát kevésbé érzékelő módon beszéltek erről a témáról.

Az ítélőképesség

Jelentős kérdés még az 1095. kánon fejlődése. Itt a házassági beleegyezésre való képtelenség eseteit próbálja felsorolni a törvényhozó. Három esettípusról beszél. Az egyik — megint a klasszikus elnevezés — az értelem kellő használatának a hiánya. Azért észre kell vennünk ebben, hogy a *Törvénykönyv* itt nem sematikusan azt mondja — mint mindenütt másutt —, hogy vagy van *usus rationis*, vagy nincsen, hanem *sufficiens usus*-ról, elegendő használatról beszél és méltatja azt a körülményt, hogy a házasságkötéshez különleges, magasabb szintű tudatosság kell, mint

bizonyos más, a hétköznapi életben előforduló apróbb cselekedetekhez. Tehát valamiképpen érzékeli, hogy ez a beleegyezés igen differenciált valóság. Fontosabb azonban ennél az 1095. kánon 2. pontja, ahol az ítélőképességről van szó. Ezen a helyen a törvényhozó kijelenti, hogy a házasság lényegi kötelezettségeinek vállalása és átadása tekintetében a súlyos ítélőképesség-hiány elegendő ahhoz, hogy valaki a házasságra képtelen legyen. Mit jelent ez? Szinte nem is értjük meg ebből a címszerű megfogalmazásból. Nagyon hagyományos fogalomról van még mindig szó, még a *discretio iudicii*-ről, de mögötte ott van egy hosszú időszaknak, a II. Vatikáni zsinatot követő évtizedeknek a bírósági gyakorlata. Ezek alapján nyugodtan felsorolhatnánk egy hosszú listát azokról a diagnózisokról, amelyeknek az esetében az egyházi bírót ezt a címkét, ezt a kategóriát köteles alkalmazni, természetesen nem mechanikusan, mindig a diagnózisnak az általános kategóriáján belül, a konkrét személy konkrét állapotára vonatkozó adatokat értékelve.

A keresztény antropológia

Megjelenik itt például a pszichés érettség vagy éretlenség fogalma a legkülönbözőbb orvosi és pszichiátriai megfontolások is, továbbá hogy II. János Pál pápa e témáról mondott beszédeiben egyrészt hangsúlyozza, hogy az a pszichés érettség, mely az emberi fejlődés végeredménye, nem tévesztendő össze a kánoni érettséggel, mely a házasság érvényességéhez szükséges minimumot jelenti. Másrészt ezzel a témakörrel kapcsolatban ismételtlen a pszichológia, a pszichiátria és a kánonjog közötti dialógusról beszél. Kijelenti, hogy a pszichológia és a pszichiátria eredményei lehetővé teszik a házasságra szóló hivatásra adott emberi válasz pontosabb és differenciáltabb értékelését, mint amilyen pusztán a filozófia és a teológia segítségével lehetséges volna. Ugyanakkor a Szentatya leszögezi, hogy „az az antropológiai szemlélet, mely a pszichológiai tudományok terén számos modern irányzat alapját képezi, a maga egészében határozottan összeférhetetlen a keresztény antropológia lényeges elemeivel, mert zárt az olyan értékek és jelentések irányában, melyek meghaladják az immanens adottságokat, és lehetővé teszik az ember számára, hogy Isten és az embertárs szeretete felé mint végső hivatása felé irányuljon”.

A tudományos eredmények

Mindehhez hozzá kell fűznünk azt, amit Juan José García Failde, a spanyol rota dékánja írt az egyházi törvényszéki pszichiátriáról és pszichológiáról kiadott monográfiájában. Ebben megállapítja, hogy ezen a területen a fejlődés — a mai pszichológia eredményeinek a beintegrálása a házassági ítélőképesség fogalmába — a következőkben érhető tetten: 1. az érzelmi éretlenség és a tudatalatti fogalma; 2. a *lucidum intervallumok* új minősítése; 3. az a felismerés, hogy a pszichológia és a pszichiátria eredményei valóban tudományos eredmények, tehát a bírónak az objektív alapon nyugvó erkölcsi bizonyossága kialakításához ezeket figyelembe kell vennie. Ezért az az általános felszólítás, hogy vegye igénybe a bírót ilyen esetekben ezen a területen járatos szakem-

bereknek, szakértőnek a véleményét, komoly előrelépés a törvény szövegén túlmutatóan is.

Az 1095. kánon 3. pontja szintén ennek a témakörnek az érzékenyebb kezelését tanúsítja. Benne arról van szó, hogy érvénytelen a házasságkötés, ha a házasság lényegi kötelezettségeinek a vállalására való pszichés okokból fakadó képtelenség áll fenn. A pszichés okokat nagyon sokféleképpen érti a bírói praxis, viszont az Apostoli Szentszék gyakorlatából most már, néhány évtized után, kielemezhetők bizonyos tendenciák. Megint csak azt kell mondanunk, hogy egyrészt a házasság teológiai fogalmából, másrészt abból, hogy pszichésen lehet valaki erre képtelen, mindebből differenciáltabb kép adódott. Jelenleg ezt a képet és ezeket a felismeréseket az egyházi bíróságok előtt világszerte folyó házassági perek abszolút többségében felhasználják. Tehát vulgárisan szólva, ezek a percímekek divatos percímekek lettek az egyházi bíróságok előtt. Nyilván nem azért, mert a bizonytalan fogalmak között a zavarosban lehetne halászni, hanem sokkal inkább azért, mert áttört egy olyan felismerés az emberről, egy olyan kép az emberről, amire a valóságban ráismerünk, ami alapján a bíró felismeri, hogy itt csakugyan ez a probléma. Tehát minden arra utal, hogy ez valódi fejlődés az egyházjog világán belül.

V. A „pszichológia” és a „pszichikai” kifejezések az Egyházi Törvénykönyv szóhasználatában

Szólhatnánk még arról, hogy a pszichikai szónak vagy a pszichológiának mint kifejezésnek az előfordulásai mire vallanak az egyházi jogban, erről azonban nem sokat tudunk mondani, mert ezek a szavak összesen is tíznél kevesebb helyen és jelzői pozícióban fordulnak csak elő a latin egyház *Törvénykönyvében*. Ilyenkor a „psychicus” melléknév alakjaival találkozunk a kánonok szövegében. Ebből is az esetek többségében a szó mint a fizikainak az ellentéte vagy kiegészítő párja szerepel. Például a szemináriumba való felvételtkor a pszichikai és fizikai egészséget kell megvizsgálni. Ugyanakkor persze tudjuk, hogy még XXIII. János pápa idején kiadtak egy olyan szentszéki utasítást, amely nem engedi meg, hogy kötelezően pszichoanalízisnek vessenek alá minden jelentkezőt, aki papnak vagy szerzetesnek készül. Ugyanígy megtiltotta ez a dokumentum, hogy papok vagy szerzetesek pszichoanalitikusként működjenek, vagy ordináriusuk súlyos okból adott engedélye nélkül pszichoanalitikushoz forduljanak.

A szerzetesekkel kapcsolatban szintén szó kerül a *Törvénykönyvben* pszichikai vagy fizikai betegségről. Az egyházirend szentségével kapcsolatban is többször említi a *Törvénykönyv* a fizikai és pszichikai egészségnek a fogalomparját. Végül pedig a házasságjogban a már említett helyeken, a házassági beleegyezésre való képtelenség-

689. kán. 2. §,
241. kán. 1. §, 1029.
kán., 1041. kán. 1,
1044. kán. 2. § 2, 1051.
kán. 1. 1095. kán. 3.

gel összefüggésben mondja a *Kódex*, hogy valaki pszichikai természetű okból képtelen a házassági terhek vállalására.

VI. Természet, természetjog, alapvető jogok

Az emberi természet

Általánosabb kategória az emberi természet. Amikor az emberi jogokról, illetve az alapvető jogokról hallunk, akkor a kánoni jogban is familiáris területre érkezünk. Jelenleg az egyházi jog deklarálja a krisztushívők közös jogait. Nem használja ugyan rájuk azt a szót, hogy „alapvető”, de hosszú listát ad róluk, és aztán külön közöl ilyet a világiak jogairól is. Ezeknek a jogoknak némelyike kifejezetten teológiai fogantatású. Nem kis része azonban szinte szó szerint egyezik az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában foglaltakkal.

Nem azért, mintha az egyház teológiája vagy a kánoni jog a nemzetközi közösség véleményét tekintené a hite és az ismeretei forrásának. Azonban ugyanaz az emberkép, ami a keresztény természetjogi gondolkodásban megfogalmazódott, hatott később a felvilágosodás korának természetjogi gondolkodóira is. Az ő természetjogi képük volt az, amelyik az emberi jogokban, az alapvető jogokban kikristályosodott. Természetesen nagyon igaz, hogyha ezeknek a miértjét kezdenénk vizsgálni, korántsem volna olyan egyetértés, mint ezeknek a jogoknak az elismerése tekintében.

Valamit még ehhez hozzá kell fűznünk. Ez pedig a szabadságról szóló helyek jelenléte az egyházi törvények szövegében. Tény, hogy az egyházon belül is nagyon sok tekintetben elismeri az ember szabadságát és méltóságát a törvényhozó. Nem a vallásszabadságot ugyan az egyházon belül, ez önellentmondás lenne, de például a hit elfogadásának a szabadságát, mégpedig kiemelt helyen. Vagy például a teológiai kutatásnak a szabadságát — a tanítóhivatallal összhangban —, a krisztushívő szabadságát életállapota megválasztására stb.

748. kán. 2. §
218. kán.
219. kán.

Záró értékelésként elmondhatjuk, hogy az egyházjogban ősi és igaz kép öröklődik az emberről, de ezt a képet differenciálni kell. És ez a differenciálódás nagy mértékben a pszichológia és pszichiátria eredményeinek köszönhető. Ezek, ha lassan is, ha csak egy-egy ponton is, de megjelennek látszanak a hatályos egyházjog szövegeiben és gyakorlatában. A katolikus hittelt össze nem egyeztethető világnézeti alapon álló irányzatokat az egyház kritizálja, azért mert az emberi természetnek objektív valósága van. A róla való ismeret objektíve igaz vagy nem. Az ember szabadsága, jogai, az ember szolgálata nem szubjektív érzésnek, vannak kiszolgáltatva. A természetes emberi ismeretszerzés lehetőségeit kihasználva végül is eljutunk az ember titkához. Ezen a ponton magától a kinyilatkoztató Istentől tudjuk meg, mi valójában az ember. Tőle tudjuk meg a végső és teljes igazságot az emberről. Csak ennek alapján lehet az élő embert teljes hitelességgel szolgálni.

ZLINSZKY JÁNOS

Jogászképzés a Pázmány Egyetemen

Az előkészületek

1928-ban született Budapestén. Jogász, egyetemi tanár. 1989 novembere óta alkotmánybíró. 1995 májusában a Pázmány Péter Katolikus Egyetem újonnan alakult Jog- és Államtudományi Karának dékánjává választották. Írásának megjelentetésével köszönti a Vigilia a szeptemberben, a katolikus egyetemen meginduló jogászképzést. Legutóbbi írását 1994. 10. számunkban közöltük.

A kezdeményezést az egyház is támogatta

A tavalyi esztergomi egyházmegyei zsinaton merült fel a gondolat: bővítsük a Pázmány Péter Katolikus Egyetemet jogi karral, teremtsünk közeleti emberek számára keresztény etikai alapon nyugvó képzési lehetőséget. Őszre elkészült a képzéssel kapcsolatos első elképzelés papírra vetve, s azóta szakmai és egyházi tanácskozások során alakult, finomodott.

A kezdeményezést az egyház is felkarolta. Az Esztergom-Budapesti Egyházmegye ajándékként kínálta az egyetemnek a jogi kar elhelyezésére a régi esztergomi papnevelde épületét (a volt szovjet katonai kórházat) és a hozzá csatlakozó kanonikházakat. Ez az épületegyüttes, amelyet még Esztergom Önkormányzata is megtoldott néhány jelentős épület felajánlásával, méltó elhelyezése lesz az intézménynek, ha — bizonytalannal igen nagy költséggel — felújítást nyer. A kanonoki házakban lehetne professzori lakásokat kialakítani, az önkormányzat a fiatal oktatók részére kedvező lakás- és családlakás építési program kidolgozását is kilátásba helyezte, hogy minél többeket kössön az egyetem jogi karának székhelyéhez. A Magyar Katolikus Püspöki Kar e távlati kilátásokat is szem előtt tartva Esztergom székhellyel alapította meg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karát. Számolva ugyanakkor azzal, hogy az esztergomi működés megkezdése nem küszöbön álló lehetőség, a Püspöki Kar felajánlotta az egyetem részére hosszúidejű, ingyenes használatra a Szent István Társulat és a Stephanaeum Nyomda régi, Szentkirályi u. 28. sz. alatti épületét Budapestén, amelyben a jogi kar átmenetileg elhelyezhető lesz, és később, az Esztergomba történt átköltözés után más egyetemi közöket szolgálhat majd. Minthogy azonban ennek az épületnek a Franklin Nyomda általi kiürítése — a megállapodás szerint — csak 1995 végére fejeződik be, az első évi kezdetéhez befogadta a jogi kart a katolikus egyetem bölcsészeitől éppen „megszabadult” Irgalmas Nővérek rendje a budapesti Ménesi út 27. alá.

Van persze, nem kevés, „ingó” szükséglet is. Nincs bútor, nincsenek könyvek, nincs egyéb felszerelés sem. Átmenetileg a bölcsészkar, mint idősebb testvér, saját készleteiből adott támogatást. Lesz min ülni, noha — mondtuk — legszükségesebb esetben elő-

adást tartani, hallgatni állva is lehet! Érkeztek könyvajándékok is, idősebb kollégáktól, egyházi intézményektől. Remélhetünk támogatást külföldi egyetemektől is. Mindazonáltal valószínűleg elég spártai lesz az új intézmény indulása, de hát a jogász a jég hátán is megél...

Nagy lelkesedéssel jelentkeztek tanítani

Nem titkoltuk soha, hogy az indulás nem lesz könnyű, nem lesz anyagilag felhőtlen. Mégis, amint híre ment a szakmában, hogy keresztény szellemű jogi kar létesül, alig remélt lelkesedéssel, buzgalommal jelentkeztek tanítani, segíteni a jogásztársadalom legszélesebb köréből! Már az első, novemberi oktatói alakuló értekezlet létszáma messze meghaladta az először elgondolt intézeti keretet, megadta a biztos alapját a teljes oktatási igényt felvállalni képes kar létének. Azóta sok további értékes személlyel gazdagodott a PPKE jogi oktatói csapata. Jelentkeztek számosan olyan fiatal kollégák is, akik a rájuk váró és szinte korlátlan anyagi lehetőségekkel kecsegtető gyakorlati pálya helyett a Pázmány Egyetem oktatói karába kívánnak, tudományos minősítést szerezve, bekerülni, biztosítva ezzel az intézmény jelene után annak jövőjét is.

¹1993. évi LXXX. törvény

Felvetődtek azonban ellenhangok is. Nem tiltók, csak óvók, a nehézségekre felhívók, a felsőoktatási törvény¹ egyes szakaszai értelmezésével akadályokat látni vélők. Aki figyelemmel kísérte az e tárgyban megjelenő különböző sajtótájékoztatásokat, érzékelhette, hogy a jogi oktatás iránti jelentős társadalmi igény vitathatatlan léte ellenére az intézmény indulását a közoktatási minisztérium szívesen halasztotta volna el egy-két évvel.² Kilátásba helyezett, jelentős külföldi anyagi támogatások akadtak el azon, hogy a törvényesen alapított és szabályosan bejelentett Jog- és Államtudományi Kar oktatási jogosultságát kétségbe vonta a minisztérium, és ezért nem továbbította pályázatainkat a külföldi szervek felé. Mindezen ellenhangok azonban nem tudták megakadályozni sem az oktatói testület megalakulását, sem a hallgatók tömeges jelentkezését az új intézménybe.

² Erről bővebben:
Véleményeltérés a
dékán és a miniszter
között. Interjú Zlinszky
Jánossal. In: Magyar
Nemzet, 1995. július 29.

Mi vonzza a Pázmány Egyetem felé az idősebb és ifjabb jogászokat? Miért jelentkeztek majd ezerkétszázan — s nem csak máshová fel nem vettek —, hallgatóként, annak ellenére, hogy a sajtón keresztül hivatalos szervek óvtak az elhamarkodott kezdéstől, intettek egy-két éves várakozásra? Egyszerűen csak a szakma iránti kereslet, a szűk felsőoktatási kínálat? Vagy érzik valaminek a hiányát közéletünkben, jogrendszerünkben, amire választ remélnek az új intézmény előadóitól, szellemiségétől?

A keresztény értékrend tudatos vállalása

Azt hiszem, sok ok eredményezte az első évkezdés látványos sikerét. De, ha hihetünk a minden bizonytalansággal helyenként egyszerűen jóindulatot kelteni akaró, de sokszor őszintén csengő kérelmező soroknak, van abban része a keresztény értékrend tudatos felvállalásának is. A társadalom kezd megcsömörölni a féktelen szabadosságba hajló szabadságtól, a biztos bizonytalanságtól, az

ügyeskedők sikersorozatától, a gyomor istenítésétől. Hogy ez így nem jó, addig már eljutott. Választ vár arra, hogyan tovább.

Az oktatás rendje

Teljes értékű állam- és jogtudományi képesítést ad

Mit kínál a PPKE Jog- és Államtudományi Kara azoknak, akik hallgatói közé állnak? Először is, kínál teljes értékű állam- és jogtudományi képesítést, és már ez is nagy szó akkor, amikor évente többen maradnak le a jogi karokról, mint ahányan bekerülnek. Ám mi arra is törekszünk, hogy a képesítést ne csak a mai szokványos követelmények szerint, hanem a holnapután felé fordulva alapozzuk meg.

A jogi képzettség már régen nem jelenti, nem jelentheti egyszerűen a hatályos jog teljes anyagának ismeretét. Azt fejben tartani, változását nyomon követni már egy ország felségterületén belül sem lehet. Hát még ha figyelembe vesszük a hatályos nemzetközi jogot, a hatályos és számunkra egyre jelentősebb európai jogot! Ennek teljes ismeretére törekedni nem csak hiábavaló, de kifejezetten téves is lenne!

Az új kar tanrendje

Olyan szakembereket kell nevelni, akik ismerik a jog alapelveit, állandó törvényszerűségeit, tájékozódnak változásaiban, nyomon tudják követni, mi több, előre tudják látni fejlődését, a társadalom és az egyének érdekében tudják alakítani, alkalmazni és hasznosítani eszköztárát. Ezért az új kar tanrendjében négy tömbbe sűrítve kínálja a tananyagot: közhasznú alapozó ismeretek mellett széles történeti-elvi alapot nyújt, arra ráépítve összehasonlító-kitekintő szemlélettel a fő jogágak hatályos anyagának gerincét és használatának módszertanát. Negyedik részben szakosodási lehetőséget kínál már az egyetemi évek alatt különböző jogász-pályák felé: így pl. az igazságszolgáltatás, a jogalkotás és politikai pálya, a közszolgálat, szociális igazgatás és helyi öngazgatás, a gazdasági élet, a pénzügyi szféra, a külügyek és a diplomácia, a sajtó és tájékoztatás, a környezetvédelem, a bioetika és orvosi jog, valamint a jogi alapismeretek oktatása, a kánoni jog és a különböző jogtudományok irányába akarunk szakosodási lehetőséget biztosítani, a jogi főiskolát végzetteknek az egyetemi fokozat lehetőségét megnyitni, vagy más főiskolák végzettjeinek szakmaközi ismeretek megszerzésére lehetőséget adni. Mindez rugalmasságot igényel a tanári kartól, a tantervtől, igazodást a hallgatói sajátos igényekhez, szolgálatot a szó keresztény értelmében.

A gyakorlatban mutatkozó igények feltárásához várjuk, keressük gyakorló jogászok közreműködését az oktatásban. Nem jelent ez lemondást a jó értelemben vett tudományos, egyetemi színvonalról. A jog gyakorlati pályára nevel az esetek többségében, és ezzel számot kell vetnie a tudós oktatónak is. De a gyakorlatban

csak szilárd és mégis rugalmas, magasszintű elméleti alapokkal lehet igazán érvényesülni. Nem szabad a tudománynak a gyakorlattól sem elszakadnia, sem arra felülről lenéznie, hanem egységet kell létrehozni közöttük: akkor majd a gyakorlat sem fog bizalmatlanul tekinteni az elmélet eredményeire, tanácsaira, hanem átveszi és hasznosítja azokat. Hadd éljek itt személyes érveléssel: választott tudományos szakterületemhez, a római joghoz hű maradtam egy hosszú gyakorlati pálya minden nehézsége között. Így tanúsíthatom, kifejezetten hasznomra volt a leggyakorlatibb ügyvédi munka során is a római jog nyújtotta elméleti alap. Nem látja ezt mindig így a gyakorlat. Nem csak nálunk, külföldön sem. Megkérdeztek tőlem a parlamenti meghallgatás során, kissé gúnyos éllel: úgy vélem-é, hogy épp római jogi képzettség kell az alkotmánybíráskodáshoz?! S talán nem szerénytelenység hat év után állítanom, hogy legalábbis nem ártott (amint azt a különböző bíróságban ülő sok más római jogász, az elmélet vagy a jogtörténet művelője, ugyancsak bizonyíthatta.) Pedig a római jog talán a legelvontabb, a legkevésbé korszerűnek elismert jogi tárgyként van — helytelenül — számon tartva!

A szakosodási lehetőségek

A szakosodási lehetőségeket a választható tárgyak széles kínálatával kívánjuk megteremteni. Egyúttal kidolgozzuk annak menetét, hogy egy-egy szakképesítés elnyeréséhez milyen sorrendben milyen tárgyak felvételét ajánljuk. Az egyes szakképzettséget igazoló tanfolyamokat meg kívánjuk nyitni már végzett jogászok számára is. A PPKE hallgatóinak még az alaptanulmányok során, többletóra-keretben nyitjuk meg ezeket a lehetőségeket. Az egyes szakok tanmenetét és anyagát, valamint vizsgakívánalmait kidolgozva azokhoz meg kell szereznünk az akkreditációt. Az alapozó tanfolyam, az állam- és jogtudományi diploma vonatkozásában viszont nyújtjuk és megkívánjuk mindazt, amit a többi karok megkívánnak. Bizonyos többleteket az oktatás jövőre irányultsága és az oktatás keresztény elvi síkja mindazonáltal az alapvető szakoktatásban is jelent.

Így a jelenleginél nagyobb nyelvi készséget várunk el a végzett jogásztól. Legalább két állami nyelvvizsgát, ezen belül jogi szaknyelvi készséget. A posztgraduális képzésben legalább egy felsőfokú nyelvvizsgát is, és azon a nyelven a jogi szaknyelv szabad kezelését. Az oktatás során az alapozó készségek között tanítunk stilisztikát, szónoklástant, informatikai ismereteket. A filozófia keretében mint minimumot logikát, ismeretelméletet és etikát. Ezek a jogászai érvelés és szabályértelmezés, a bizonyítás és a társadalmi erkölcs védelmének tudományos alapjai. Bizonyos szakosodásokhoz szükségesnek tartjuk a lélektan, karakterológia, a filozófiai embertan, kozmológia valamint tudományelmélet és a szociológia oktatását is. Mindezek a klasszikus nyelvekkel és jogforrások ismeretével bevezetésül szolgálnak a szakjogi elméleti és gyakorlati tárgyak tanulmányozásához.

Az elméleti megalapozás

Az elméleti megalapozásnak van történeti-összehasonlító és elméleti, jogbölcséleti és államtani, továbbá közgazdasági része. A történeti stúdiumok a tananyag elején helyezkednek el, a jog- és államelmélet végigkíséri a tanulmányokat. A jogelmélet és a politika (államtan) az általános jogtörténettel együtt az elméleti záróvizsgában zárja majd le a tanulmányok e részét. A közgazdaságtan oktatása két éven keresztül történik és a jövődő közéleti ember piaci eligazodását szolgálja. A záróvizsga mellett e tanulmányokat három szigorlat jeleníti meg a diplomában, a magyar alkotmány- és jogtörténet, a római jog és a közgazdaságtan anyagából.

A szakjogi tárgyak tömbjeit a közjogi, magánjogi, büntetőjogi, nemzetközi jogi és a gazdasági szakjogi tárgyak alkotják, ezek mellé csatlakozik közép-európai igényt kielégítve a kánonjogi alap- és szakképzés tárgycsoportja. A közjogi, magánjogi és a büntetőjogi stúdiumot záróvizsga zárja, a többi tárgyakat a szokásos szigorlatok. Mindegyik csoportban tág lehetőség van szakosodási többletigények kielégítésére.

Az oktatás rendje

Az oktatás rendjében a ma általánosan elterjedt középiskolás jellegű kötöttségeket oldani kívánjuk. Módot ad a kar szabályzata az átlagos heti 30 óra mellett, kisebb terheléssel, heti 25 órában is érvényes félév zárására, (így különösen a más párhuzamos tanulmányokat folytatóknak). Lehetőség van ugyanakkor nagyobb terhelés vállalására is, heti 35 óráig, akár a tanulmányok gyorsabb befejezése céljából. Nem megvetendő anyagi előnyt jelenthet ez a szorgalmasoknak. De szolgálhatja a többlet az említett szakképesítés elérésének célját is. A szabályzat módot ad a sikertelen vizsgák pótlására a következő évben, teljes évismétlés nélkül, de arra is, hogy valaki előre hozza valamely tárgyból a vizsgáját. Viszont a kar nagyobb kezdő létszám felvételével lehetővé kívánja tenni az alkalmatlan hallgatók eltanácsolását a pályáról. Csak azokat kívánja továbbvinni, akiknek szakmai-emberi alkalmassága a tanulmányok során bebizonyítást nyert. Ezzel a felvételi mai rendszerében rejlő elégtelenségek bizonyos mérvű kiküszöbölését célozzuk, a megmértetés nem néhány perces, irodalmi és történelmi teszten, hanem jogi tárgyakban elért eredmények alapján történhet majd.

A felvétel rendszerén is változtatni kívánunk

Magán a felvétel rendszerén is változtatni kívánunk a jelenlegi törvényadta lehetőségeket kihasználva. Jobban akarunk alapozni az iskolai és az érettségi eredményekre (másoddiplomásoknál a diploma fokozatára), ehhez hozzászámítva bizonyos, a jogi pályán és különösen a katolikus egyetemen lényeges, további hozott ismeretekért adott többletpontokat (élő nyelv, latin, vallási képzés, esetleges szakismeretek az ezévi első kísérletnél kidolgozottabb formában). Az ezek alapján kiválasztott első alkalmas csoportot, ha szükséges, immár jogi pályaalakalmassági tesztnek kívánjuk alávetni, és végső szűrőként személyes beszélgetésen kellene

**A katolikus egyetem
legfontosabb
jellegzetessége**

dönteni a felvétel tárgyában — tartva az előbb mondottakat a nagyobb induló létszám és folyamatos lemorzsolódás lehetőségéről.

Hogy e látszólagos lazaság, vagy a mélyén rejlő egyéniesített szigorúbb követelményrendszer az önállósághoz nem szokott-szoktatott hallgatókat el ne bizonytalanítsa, a kar összes oktatói felvállalták a hallgatókkal való kisebb csoportokban történő foglalkozást, az angol *college* tutorrendszerének mintájára. Úgy vélem, ebben rejlik a keresztény szellemű egyetem, a katolikus egyetem legfontosabb jellegzetessége: nem tárgy a hallgató, nem is teljesen szabadjára hagyott jelenség az oktató láthatárán, hanem *collega minor*, aki jogosult az idősebb, tapasztalt jogász óvóirányító figyelmére. Nem kényszer ez, nem gyámkodás a szó rosszabb értelmében, de gyámolítás és szakmai irányítás a pályakezdőnek, tapasztalatcsere lehetősége és személyes kapcsolat az egyébként rideg versenyben, ahol a különféle személyek részére azonos mércét ír elő az egyenlő igazságosság. A *summum ius summa iniuria* — a jog teljessége jogtalanság — tételének feloldása, a jó és méltányosság művészetének gyakorlata az oktatásban, a jó pástor gondolat érvényesítésének gyakorlati kísérlete kíván lenni ez a módszer!

Az anyagi feltételek

Szólni kell, bár nem ez az elsődleges, anyagi kérdésekről is. Ma az állam az egyetemi hallgatót, családjá részbeni mentesítésére jelentős anyagi juttatásokban részesíti. Mégpedig nagyrészt függetlenül attól, hogyan teljesíti vállalt, állapotbeli kötelességeit. Reméljük, hogy az egyházakról szóló törvény³ rendelkezése szerint a katolikus egyetem jogi karának hallgatói is, maga a kar is ugyanazt a támogatást fogják kapni a költségvetéstől, amelyet a többi felsőoktatási intézmény élvez. Azonban az elosztásnál fontos szempontnak kell lennie — az esélyegyenlőséget célzó — szociális szempontoknak, valamint az előnyökből fakadó kötelességteljesítés mértékének, a nyújtott teljesítménynek.

³ A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény.

Az oktatók tiszteletdíja

Meg kell oldani, tisztességgel az oktatók tiszteletdíjának kérdését is. Az egyetemi oktatónak társadalmi fontosságához mérten kellene megélnie munkája eredményéből. Ha ezt nem is lehet viszonyaink közt százszázalékosan megvalósítani, mindenesetre igyekezni fogunk a honorálás kérdését oly módon megoldani, hogy érdemes legyen az oktatásban többletteljesítményt nyújtani és nem azon kívül keresni — az oktatói cím birtokában — a valódi megélhetés forrásait. Valamilyen formában teljesítmény-arányossá kell tenni a tanári fizetéseket. Oktatóink egy része ugyan az egyetem szorult anyagi helyzetét és a fejlesztés számos szükségletét ismerve önként lemondott egyelőre tiszteletdíjáról, de ebből nem lehet reádszert csinálni, és az ilyen, bármennyire elisme-

rendő, nemes felajánlás nem mentesíti az intézményt attól, hogy a kar tagjainak tisztességes megélhetését saját eszközeiből megoldja. Az eszközök szűkösségét, bízom benne, társadalmi támogatottság oldani fogja, mert tudatosodni fog a keresztény értékeket valló társadalmi csoportokban, hogy szükséges az intézmény léte és fejlesztése. Ennek máris mutatkoznak öröndetes jelei.

Mitől katolikus a Pázmány Egyetem jogi kara?

**Hit és erkölcs
vonatkozásában
elfogadja az egyház
tanítását**

Szilárd elméleti alapvetés, kapcsolódás a gyakorlathoz, szakosodás több irányba, rugalmasabb tanmenet egyéni teljesítmény kívánalmával és ellenőrzésével, személyes kapcsolat oktató és diák között: ezek azok az átfogó szempontok, amelyek mellett a jog oktatása megindul a Pázmány Egyetemen. Elvben bizonyonnyal a legtöbb felsőoktatási intézményünk felvállalja ezek nagyrészét. Ha sikerül azokat megvalósítanunk, önmagában is jótékonyan hathat az oktatás egészére. De mégis, mitől keresztény, mitől katolikus ez az egyetem, ez a jogi kar, ha mindezen szempontok máshol is elfogadhatók, szerepelnek célkitűzésként?

Erre a kérdésre van egy inkább formai válasz, de megkísérelhető tartalmi válasz adása is. A formai válasz: a Pázmány Péter Katolikus Egyetem a katolikus egyház vonatkozó kánonjogi és más útmutatásai⁴ betartásával működik, hit- és erkölcs vonatkozásában elfogadja az egyház tanítását, oktatóinak legalább fele katolikus, és ők vállalják, hogy tanításuk, példamutatásuk során „sajátosan közreműködnek a katolikus jellegű oktatás és kutatás hatékony végzésében”. Az oktatók valamennyien nyilatkozatban erősítették meg, hogy tiszteletben tartják az intézmény jellegét és keresztény szellemben kívánnak tevékenykedni a jogi oktatásban. A hallgatók számára ugyancsak előírás, hogy az egyetem katolikus jellegét, a keresztény erkölcsi rendet tiszteletben tartják, az egyetem céljait és jó hírét előmozdítják.

Sajátosan katolikus vonása a karnak a kánonjogi alap- és szakképzés megvalósítása, kiépítése. Az egyház a szabad társadalomban mint civil-, alkotmányosan elismert közösség, mint közfeladatokat ellátó testület létezik és működik. Ennek során saját belső szabályai kötelezik tagjait, s az állami szabályok adta és biztosított mozgástérben fejt ki tevékenységét. Szükséges, hogy képviselői, papjai és világi tisztségviselői mind a saját belső jogrendjét biztosan áttekinthessék, mind az állami jogrendben eligazodjanak. A kánonjogi képzés, amellet, hogy a világi jogásznak is fogódzót nyújt az európai közös jog kialakulásának egy elemén keresztül más országok jogrendje alapjainak megismeréséhez, az egyházon belüli belső jogkövetésnek szolgál alapjául — hisz csak azt a szabályt lehet követni, ami ismert.

⁴ CIC 807-821. kánon.
A katolikus egyetemekre
vonatkozó sajátos
előírásokat az *Ex corde
Ecclesiae* kezdetű, 1990.
augusztus 15-én kelt
apostoli rendelkezés
tartalmazza (magyarul:
Pápai Megnyilatkozás
XXIII. kötet).

A kánonjogi képzés

A keresztény oktató saját hite szerint felsőbb hívásnak engedelmeskedik

A hangsúly — értelmezésem szerint — azonban nem e formai jegyeken van, ha ezek szükségesek is. A keresztény oktató saját hite szerint felsőbb hívásnak engedelmeskedik, mikor tanít másokat. Személyes kötelezettséget teljesít: kiüresíti önmagát, szétszórja gyűjtött kincseit és ezzel teljesíti hivatását. Nem esetleges, nem szeszély, nem szenvedély vagy passzió kérdése számunkra, hogy tanítsunk, hanem felismert, szabadon vállalt, ránk ruházott tisztünkben folyó hivatás. Tudjuk, hogy világosságot kell terjesztenie a kereszténynek, sóként kell ízt adnia a társadalom egészének, miközben maga elég, feloldódik. Erről kell majd számot adnunk, mert erre kaptunk megbízást, mandátumot a személyes Teremtőtől, aki a tudást és a tanítás tehetségét adta.

Az Alkotmány biztosítja számunkra a tanítás, kutatás, tudományos véleményformálás szabadságát, hallgatóinknak pedig jogot ad a művelődéshez. Ez az állami jogrend adta keret, amelynek szabad kitöltésére jogunk van. Keresztény meggyőződésünk szerint felelősek vagyunk a személyes Teremtő előtt azért, hogy a lehetőséggel jól éljünk. Felelősek mi is és tanítványaink is.

A felelősségünk erkölcsi felelősség. A társadalom ma az erkölcsi pluralizmust vallja, és viszonylagossá teszi az erkölcsöt. Mi úgy hisszük, hogy az erkölcsi törvény abszolút érvényű, noha az ember lényege szerint szabadon fogadhatja el és szabadon el is utasíthatja.

Az erkölcsi értékek szabad megvalósítása

A jogrend a társadalom és ezen keresztül minden egyén érdekét védi. Egyik legfontosabb feladata, biztosítani az erkölcsi értékek szabad megvalósítását. Másrészt azonban a jognak és az általa feljogosított hatalomnak — a társadalom békéje és biztonsága érdekében — a társadalmi létet közvetlenül érintő erkölcsi értékek közösségi megvalósításában a jog rendje által is közre kell működnie.

A jog biztosította társadalmi erkölcsi értékek: a társadalmi (jog- és szociális) biztonság, az igazságosság (annak kettős mércéje, az egyenlőség és a méltányosság szerint), a társadalmi béke keresése és biztosítása, a közösen megállapított rend önkéntes követése és megvalósulásának szükség szerinti kikényszerítése, valamint az egyéni méltóság és szabadság, a személyes és családi önazonosság és önrendelkezés tiszteletben tartása. Ha a jogrend legalább ezeket nem védi feltétlenül, ha ebben „pluralizmust” ismer el, úgy társadalmi meghasonlás következik be.

Tiszta (erkölcsmentes) jog nincs. A jognak erkölcsi alapja van, s a jog művelője, a hatalom gyakorlója felel az erkölcsi alap tiszteletben tartásáért. Minél jogtudóbb valaki, minél több felhatalmazást kapott a társadalomtól, annál súlyosabb a felelőssége. A jog nem játékszer, nem kibúvók és kerülőutak tudománya. Nem a célravezető társadalmi eszközök cél-szentesítette kézikönyve. A törvény öl, ha visszaélnék vele.

⁵ Lk 12,31

**Nem lehet az értékek
rendjét önkényesen
megváltoztatni**

Mi több, a társadalom nem tud más — nem erkölcsi értékrendű — céljainak sem megfelelni, ha az értékek rendjét összekeveri, felforgatja. Az Írás arra tanít minket: „keressétek először az Isten országát, és a többi szükségesek majd hozzá adatnak nektek!”⁵ Lefordítva a modern társadalom nyelvére ez azt jelenti, hogy nem lehet az értékek rendjét önkényesen megváltoztatni. Nem lehet szellemi fölény kedvéért háttérbe szorítani az erkölcsöt, politikai sikerek, szépen hangzó tervek, nagyívű elgondolások nem mentesítenek az alapvető erkölcsi törvény alól. Még kevésbé lehet anyagi értékek kedvéért erkölcsi értékeket félredobni. Ha a társadalmi norma a rövidtávú anyagi érdeket elébe helyezi az erkölcs parancsának, ha a hatalom nem erkölcsi mércével mér, hanem anyagi előnyre törekszik — bármely szorult helyzetben is —, a társadalmat bajba viszi, megkárosítja, önellentmondásba sodorja.

Ha nem tudunk olyan társadalmi közösségi szellemet kialakítani, amely érzi felelősségét a magasabb értékekért, nincs kiút a szellemi sivárságból, az anyagi nehézségekből sem. Ha a katolikus egyetem jogi karának nem formai, hanem tartalmi létjogosultsága van a mai társadalomban, azt ez a felelősségtudat, a jog és felelősség legszorosabb kapcsolata, a hatalom – szolgálat szoros összetartozásának tudatosítása adja.

A katolikus egyetem jogi kara nem követel hallgatóitól hitbéli elkötelezettséget. A hit — úgy valljuk — szabad egyéni döntés és kegyelem kérdése. Hallgatói közé fogad a kar mindenkit, aki a társadalom kérdéseinek megoldását felelősséggel, elkötelezetten vállalni hajlandó. Minél szélesebb körben kívánja tudatosítani ugyanis a kar a mélyebb összefüggést átruházott hatalom és tisztviselői felelősség, demokrácia és egyéni felelősség, jogállam és közéleti szerepvállalás felelőssége között. E hivatását felvállalva, ebben katolikus lényege szerint a Pázmány Egyetem jogi kara.

Az első egyetemi lelkészség története

MÓZESSY GERGELY

A régmúlt¹

1972-ben született. A Budapesti Piarista Gimnáziumban érettségizett 1990-ben. Történelem szakos diplomát szerzett az ELTE Bölcsészettudományi Karán 1995-ben. A székesfehérvári püspökség-levéltárosa.

¹Artner Edgár gyűjtötte először össze ezeket az adatokat. Kézirata fellelhető: Hittudományi Kar Levéltára (HKL) 1b 67. doboz 447/1943-44;

Lásd még:

Szentpétery Imre:

A Bölcsészettudományi Kar története 1635–1935; Budapest 1935.

A hitszónoklatok megszakadása

Pázmány Péter esztergomi érsek 1635-ben alapította hazánk első egyetemét Nagyszombatban. Már az alapítólevél szavaiból is kitűnik, hogy az érseket az egyetem létesítésére két, általa egyaránt fontosnak tekintett ügy előmozdításának vágya vezette: az ország szellemi színvonalának emelése és a katolikus hit terjesztése. Noha ezt az adott pillanatban a protestáns felekezetek elleni fellépésként kell értelmeznünk, mégis leszögezhetjük, hogy ez az egyetem a kezdet kezdetétől szívében viselte diákjainak lelki gondozását is.

A diákpasztoráció intézményes formát azonban csak az egyetem Pestre költözése után, a 18. század utolsó éveiben nyert. Alexovics Vazul, majd Gergelyi Andor személyében pálos szerzetesek kaptak megbízást arra, hogy egyetemi hitszónokként a vasárnapi szentmisek után az egyetemi polgárok számára prédikációkat tartsanak. Így vált a hajdani pálos templom az egyetemi istentiszteletek otthonává, majd Egyetemi Templommá.

1802-ben komoly változást jelentett, hogy rendes tantárggyá vált a hittan az egyetem Bölcsészeti Karán. A hittan — vagy korabeli szóhasználat szerint vallásbölcselet — tanszékének tanára ezután hivatalból ellátta a hitszónok (exhortator) teendőit is, így annak szerzetesrendhez kötöttsége megszűnt. A tanszék tanárai kimagasló képességű tudósok voltak: megfordult itt például a későbbi primás Simor János vagy Ranolder János is.

1850-től kezdve négy éven át nem került a tanszék betöltésre a Habsburg-abszolútizmus korlátozó intézkedései folytán, így a hitszónoklatok is szüneteltek. A végső csapást azonban a kiegyezést követő egyetemi reform — és annak néhány szerencsétlen félreértése — mérte az exhortatiókra. A bölcsészkar korábbi, egyéb fakultásokra előkészítő szerepe ekkor szűnt meg, és a kar a továbbiakban nem érezte feladatának a hitoktatást. A nagyváradi kano-nokká kinevezett, tanszékétől búcsúzó hitszónok, Róder Alajos is úgy látta volna jónak, ha a vallásbölcselet tanszéke a Hittudományi Kar kebelébe kerülne át. A teológia professzorai azonban élesen tiltakoztak a terv ellen, mert a korszak hangos liberalizmusában túl súlyos pozícióvesztésnek ítélték a vallásoktatás kiszorú-

lását az egyetem bölcsészeti karáról. (Aggodalmuk érthetővé válik, ha figyelembe vesszük: ekkor a közvéleményében sokak sérelmeztek az egyetem katolikus jellegét. Még az országgyűlésben is folytak viták az esetleges államosításról, vagy más felekezetű teológiai karok felállításáról.) A Bölcsészettudományi Kar hajthatatlannak bizonyult, a Hittudományi Kar ellenállt: így a tanszék ügye 1868-ban két szék között a padlóra került. Egy évig ugyan magánszorgalomból Zsihovits Ferenc még ellátta a hitszónoki feladatokat, mivel azonban senki sem finanszírozott egy ilyen állást, 1869 novemberére szép csendesen megszűnt a tisztség. Talán hűen tükrözi a múlt század utolsó harmadának lelki értelemben vett tespedtségét, hogy csaknem három évtizedig nem is hiányzott senkinek...

A hitszónoki tisztség felújítása²

² HKL 1a 4. és 5. doboz, Tanácsülési jegyzőkönyvek;

Lásd még: Artner Edgár
–Hermann Egyed:
A Hittudományi Kar
története;
Budapest, 1938.

A 19. század utolsó évtizedében az egyházpolitikai törvények országgyűlési és azon kívüli vitái felrázták a katolikus közéletet. Ez az új századra is áthúzódó pezsgés nem állhatott meg az egyetem falainál, amit az egyetemi kereszt-mozgalmak is mutatnak.

Nem véletlen tehát, hogy 1897-ben vetette fel először a Hittudományi Kar a hitszónoki intézmény felújításának tervét. Ekkor még mindenben az 1868 előtti állapotok visszaállítására törekedtek. Vaszary Kolos hercegprímás és gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter is tárgyalt a kérdéstről, s arra az elvi megállapodásra jutottak, hogy nem lenne helyes életfogytiglani állást szervezni, mert a prédikátort hamarosan elunná a fiatalság... A magas szintű eszmecsere ellenére azonban az ügy elaludni látszott.

A kari reform

Az igény azonban változatlanul megmaradt. Végül 1900 márciusában a Hittudományi Kar úgy döntött, hogy a régóta húzódo és mindenképpen szükséges kari oktatási reform részeként fel fogja újítani a hitszónoklatokat is. Az amúgy is megterhelt lelkipásztorkodástani tanszék feladatai közül óhajtotta a Kar kiemelni a hitszónoklattan (homiletika) oktatását erre új tanszéket szervezve, és a kinevezendő professzort kívánták megbízni az egyetemi hitszónoklatok megtartásával is.

A gigantikus méretű kari reformnak azonban csak kis pontja volt ez, hiszen a tanulmányi idő növeléséről, a szemináriumi rendszer meghonosításáról, egyes tárgyaknak a latint felváltó anyanyelvi oktatásáról volt szó ekkoriban. Mindehhez a Püspöki Kar és a Szentszék hozzájárulására volt szükség, új tanszékek felállításához pedig a finanszírozó minisztérium kegyét is el kellett nyerni... Nem csodálhatjuk tehát, hogy a végrehajtás lassan, sok késéssel történt meg. Csak 1908 őszén kapta meg kinevezését a hitszónoklattani tanszékre és a vele kapcsolatos hitszónoki állásra dr. Glattfelder Gyula.

Egyetemi hitszónokok

Jogi keretek

Az egyetemi hitszónoki tisztségre vonatkozólag a Hittudományi Kar az alábbi határozatot hozta 1909 márciusában, melyet Egyetemi Tanács lényegében változtatás nélkül fogadott el, ekképpen meghatározva a hitszónokok működési feltételeit, ellenőrzését és pontos munkakörét:

a) mivel az egyetemi templomban végzendő hitszónoki tiszt kapcsolatos a Kar kebelében fölállított hitszónoklati rendkívüli tanszékkal, a Kar magát illetékesnek jelenti ki a hitszónoki tiszt ellenőrzésére és a felügyelet gyakorlására, ezt az ellenőrzést és felügyeletet mindig az időszerinti Dékán által gyakorolja, a Dékán hatáskörébe tartozik a felmerülő szükségletekhez képest a hitszónoknak szabályszerű helyettesítéséről gondoskodni.

b) a Kar a Dékán útján felkéri a Rector Magnificust, hogy rektori hirdetményben tudassa a karokkal és az egyetemi polgársággal az egyetemi istentisztelet visszaállítását és idejét, valamint hogy ugyanezt hozza tudomására a sajtó útján a nagyközönségnek, felkéri továbbá arra, hogy az 1. istentiszteletre, annak ünnepélyessé tétele szempontjából, az Egyetem iránt hivatalból vagy egyébként érdeklődőket meghívja, kéri egyszersmind, hogy az egyetemi Almanachban gondoskodjék a hitszónoknak és az egyetemi istentisztelet idejének beiktatásáról.

c.) az egyetemi istentisztelet a hagyományoknak megfelelően 10 óra-
kor de. csendes szentmisével kezdődjék, amely alatt az egyetemi polgárság magyar népének énekeljen, a szentmise után következzen a szentbeszéd. Az új istentiszteleti rendnek a főegyházmegyei hatóságnál való bejelentése és megerősítésének kieszközlése az egyetemi templom Nagyságos Gondnokának feladata.

d) az egyetemi istentisztelet a szentbeszéddel együtt a *Veni Sancte*-től a *Te Deum*-ig tartandó minden vasárnap és a következő ünnepeken: XI.1., XII.8., III.25., *Aldozocsütörtök*. Az istentisztelet a szentbeszéddel együtt szünetel a karácsonyi és húsvéti egyetemi szünet alatt *Vízkeresztig*, illetve a *Húsvét* után való csütörtökig bezárólag.³

Ez a szabályozás — leszámítva az istentisztelet időpontjának az ideálist kereső csúsztatgatását — később nem változott, és az egyetemi hitszónoki intézmény fennállása alatt végig meghatározó maradt.

Az egyetem gondoskodott arról, hogy az ekképpen megteremtett jogi kereteket arra alkalmas személyekkel töltsse ki. Az 1911-ben csanádi püspöki székbe emelkedő nagy hírű *dr. Glattfelder Gyulát* nem kevésbé nagy szónok, *dr. Wolkenberg Alajos* követte a tisztségben. 1919 augusztusától *dr. Vass József* látta el a tanszéket és a hitszónoki állást, mivel azonban egy évre rá miniszteri tárcát kapott gróf Teleki Pál kormányában, munkáját a szószéken természetesen nem láthatta el. Helyettesítésére a Hittudományi Kar két fiatal tanárhelyettest, *dr. Saly Lászlót* és *dr. Tóth Tihamért* jelölt ki. Tóth Tihamér vált be jobban; így 1923 őszétől 1938-ig, veszp-

³HKL Ia 5. doboz, 1909
III. 8. VI. rendes kari
tanácsülés jegyzőkönyve.

⁴HKL Ia 6. doboz
jegyzőkönyvei.
Tóth Tihamér

rémi püspöki székre emelkedéséig már egyedül látta el ezt a funkciót. Akadályoztatása esetén — így pl. az 1935/36-os akadémiai évben, midőn dékáni teendőit nem tudta összeegyeztetni a szószék ellátásával — dr. Artner Edgár helyettesítette.⁴

Tóth Tihamér hitszónoki kinevezése nagyban növelte az egyetemi istentiszteletek népszerűségét és látogatottságát. Míg ugyanis elődei a hagyományos szónoki iskola követői voltak — melyeket szélesen hömpölygő, végtelenen finomra csiszolt körmondatok jellemeznek —, Tóth újított: a mindennapi életből vett képekkel fűszerezte meg, tette közérthetővé gondolatait, és akadémikus problémák helyett alapvető gyakorlatiassággal állt hallgatóságá elé. Mi sem jelzi jobban Tóth Tihamér szónoki képességeinek elismertségét a diákok körében, minthogy a Vox Academica című országos katolikus egyetemista diáklap minden számában oldalszemelvényeket közölt utolsó prédikációból...

Tóth Tihamér gyakorlatiassága azonban kiterjedt az igehirdetés eszközeire is. A húszas évek elején olvasott valahol egy új találmányról; még a nevét sem tudta pontosan, mégis mindjárt arra gondolt, hogyan használhatná azt fel. Az Egyházi Lapok egyik 1923-as számában jelent meg cikke A drótnélküli telefon az igehirdetés szolgálatában címmel. Ez az eszköz pedig a rádió.

Őrült fantasztának tartották, de a jövő őt igazolta. 1926. január 31-én tartotta első, a rádió által közvetített szentbeszédét a Belvárosi Templomban. 1927 márciusától pedig egyetemi templomi prédikációi kerültek egyre nagyobb rendszerességgel adásba. Mindez szónoki stílusában is változást hozott. Teoretikussága csökkent, intimebb hangvételt engedett meg magának. Számára is nagy élmény volt egy ország nyilvánosságához, sőt a trianoni határon túli magyarokhoz is szólni.⁵

⁵Péterffy Gedeon:
Tóth Tihamér,
Budapest, 1940.

A hitszónoklat válsága

Bármily paradox is, éppen Tóth Tihamér kivételes képességei sodorták végveszélybe a diákpasztorációt. Az egyetemi istentiszteletekre tódultak az emberek, elsősorban a fővárosi értelmiségiek, csak épp az egyetemi hallgatók szorultak ki onnan. Az ifjúság egyre nehezebben találta meg a kontaktust a szónokkal. A harmincas évek külsőségekbe könnyen belefeledkező vallásossága amúgy sem volt túl vonzó a bensőséges, intim élményekre vágyó huszonévesek számára. Tóth Tihamér felismerte a helyzet visszasságát, de változtatni nem tudott és nem is akart a folyamaton: hiszen szinte véletlenszerűen meghódított közönsége számában is felülmúlta a diákságét.

Végül a kegyelemdöfést a hitszónoki tisztségnek az egyetem szűkös anyagi helyzete adta meg: 1934 májusában döntés született a tisztséggel összekapcsolt homiletikai tanszék leépítéséről.

**A Szent Imre Szenátus
memoranduma**

Tóth eztán csak helyettesként látta el a hitszónoklattan tanárának teendőit, beleértve a prédikálást is.

Az ifjúsági pasztoráció teljes válságából a Szent Imre Szenátus mutatta meg a kivezető utat. Az egyetem fennállásának 300 éves ünnepén juttatta el az egyesület memorandumát a rektorhoz, a hercegprímáshoz és a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, melyben ecsetelték a kialakult helyzet tarthatatlanságát és javaslatot is tettek a megoldásra. Az elképzelés értelmében két egyetemi kápláni állás lenne létesítendő, melyeket egy jezsuita és egy esztergomi egyházmegyes világi pappal kéne betölteni. Ezzel a gesztussal adózna az egyetem történetének két meghatározó egyházi hatósága felé.

⁶A memorandum fellelhető: Esztergomi Prímási Levéltár (EPL) Serédi 41. Cat. 662/1939 és HKL Ib 58 doboz 821/1934-35. Közli továbbá Tihanyi Tibor: A Pázmány Egyetemi-Lelkésztség története illetve munkanaplója című kéziratában.

Az egyetemi káplánok kötelessége volna vasár- és ünnepnapokon felváltva diákmisét mondani, exhortálni, gyóntatni, évenként egyszer lelki gyakorlatot tartani, a rendszeres lelki gondozásban nem részesülő ifjúság valláserkölcsei kötelességét ellenőrizni, az ifjakat egyénileg pasztorálni, hitvédő és hitbuzgalmi könyvekkel ellátni, fogadóórákat tartani, az ifjúság szociális érdekeit szolgálni, a diákjóléti intézmények munkájában közreműködni, a kat. ifjúsági egyesületek s az A.C. [=Actio Catholica] mozgalmaiba bekapcsolódni, s ezzel a laikus apostolság mindinkább terjedését törekvéseit előmozdítani, végül az ifjúságot izzó nemzeti érzésre nevelni s az egész vonalon dokumentálni, hogy a katolicizmus éppen a Pázmány Péter Tudományegyetem keretében oldja meg legjobban egyetemes magyar missióját. — olvasható a memorandumban. ⁶

Az egyetemi lelkész felállítása

Viták

A javaslat körül hatalmas vita keletkezett az illetékesek körében, ezek azonban szerencsére elsősorban a megvalósítás módja körül zajlottak. Problémásnak volt tekinthető mindjárt az elnevezés: egy egyetemi káplán léte ugyanis a köznyelvi szóhasználat értelmében — mely szerint a káplán segédlelkész — feltételezte volna egyetemi plébános és plébánia létét, mely kánonjogi nívum lett volna. Noha a hallgatók száma indokolta, már a vita elején lekerült a napirendről a két állás létesítésének koncepciója. Hamar elvetették a felek a tisztség szerzetesrendhez vagy egyházmegyéhez kötött voltának tervét is egyedül a rátermettséget véve alapul. Így is nagy feladat volt megfelelő személyt találni: hiszen olyan fiatal, energikus papra volt szükség, aki nem kötelezte el túlságosan magát a széthúzó katolikus ifjúsági szervezetek egyike mellett sem, és így mindenki elfogadja majd személyét...

**Az egyetemi lelkész
kinevezése**

Végül 1936 őszétől két évre, kísérleti jelleggel dr. Várkonyi Fidél ciszterci szerzetes nyert megbízást az egyetemi lelkészi tisztség ellátására, melyet az alábbi módon írt körül az Egyetemi Tanács:

1. az egyetemi káplán lakjék valamelyik kollégiumban.
2. vasárnaponként lehetőleg valamelyik kollégiumban misézzen.

3. *mindennap reggel nyújtson alkalmat az egyetemi templomban a szentgyónás elvégzéséhez.*

4. *minden hétköznap 11-12 között tartson fogadóórát az egyetem központi épületében rendelkezésére bocsátott helyiségben.*

5. *igyekezzék a lehetőségekhez képest minél többször megjelenni az ifjúsági egyesületekben és összejöveteleken.*

6. *ezenkívül törekedjék kapcsolatot létesíteni az ifjúsági egyesületeken kívül álló hallgatókkal.*⁷

⁷HKL 1a 9. kötet 1936.

IX. 21. I rendes kari tanácsülés jegyzőkönyve.

Zavaros volt az újonnan létesített és a már hagyományosnak tekinthető diákpasztorációs tisztség viszonya. Tóth Tihamér ugyanis — noha természetesen támogatta egyetemi lelkész kinevezését — nem akarta cserben hagyni hallgatóságát, folytatni kívánta hitszónoki működését, ezzel azonban a lelkész dolgát nehezítette meg, aki a prédikálás hathatós eszközét nélkülözve csak nehezen tudott a diákság közelébe kerülni. Várkonyi Fidél többször is szóvá tette ezt, keresve a megoldást. Azt maga is belátta, hogy Tóth Tihamér hallgatóságát vétek lenne szétugrasztani, ezért már új egyetemi kápolna létesítése érdekében tett lépéseket, de kezdeményezése nem talált kellő támogatásra. Csak növelte a feszültséget, hogy az egyetem úgy döntött: a lelkész munkájára a Hittudományi Kar felügyeljen, azon belül is a szakember, a lelkipásztorkodástan tanára — azaz Tóth Tihamér...

Hitszónoki és lelkészi tisztség egyesítése

Ezek a viták a két tisztség összeolvadásával oldódtak meg 1938 végére: egyrészt Tóth Tihamér személye és népszerűsége püspökké történt kinevezése és Budapestről történő távozása után már nem jelentett akadályt, másrészt az egyetem tovább szűkülő költségvetése sem nyújtott volna lehetőséget két külön tisztség dotálására. Az egyesített hitszónok-lelkész örökölte mindkét elődjének pasztorációs feladatait: a korábban a hitszónok számára rögzített időpontokban szentbeszédet kellett tartania; a korábbi lelkészi funkciókból is csak a nehezen megvalósítható vásárnapi kollégiumi misézés megkötése maradt el. Munkájáért a lelkész kényelmes megélhetést biztosító tiszteletdíjat kapott, ezenkívül szállást és ellátást valamelyik egyetemi kollégiumban, amiért cserében azonban prefektusi feladatok ellátására is vállalkoznia kellett.⁸

⁸HKL 1a 9. kötet 1939.

X. 25. I rendkívüli tanácsülés jegyzőkönyve.

Az egyetemi lelkészek azonban a munkaköri leírás szűkös pontjainál lényegesen többre vállalkoztak. Már Várkonyi Fidél utóda, *dr. Péterffy Gedeon* is (1939. II. 1. — 1942. VIII. 31.) — akinek megbízatását 1942 tavaszán azért vonakodott meghosszabbítani az egyetem, mert egyéniségét varázstalannak és lendületesnek találták a professzorok — kereste a hivatalos alkalmakon kívüli találkozási lehetőségeket a fiatalokkal (pl. kirándulások). Előremutató volt azon vállalkozása is, hogy igyekezett felvenni a kapcsolatot a középiskolai hittanárokkal a célból, hogy midőn diákjaik vidékről hirtelen a fővárosba kerülnek elsőévesként, fogódzót lelhessenek személyében.⁹

⁹HKL 1b 65. doboz 764/1941-42.

A lelkestség munkájának visszhangja

Még csak gyermekcipőben járt az egyetemi lelkestség intézménye, mikor jövőjére, a benne rejlő lehetőségekre felfigyelt a többi történeti egyház is. 1937 decemberében juttatott el kérvényt a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület vezetősége a minisztériumhoz, hogy hasonló szervezeteket hozhasson létre a három legnagyobb felekezetet országszerte az egyetemeken és főiskolákon. A minisztérium körkérdezt intézett az öt egyetem rektorához, majd konzultált a hercegprímással is, aki elvben nem ellenezte a javaslatot, mindössze azt tartotta fontosnak hangsúlyozni, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetem lelkeszsége történeti jogon, speciális fejlődés eredményeként jött létre, ezért precedensül újabb lelkeszségek alapítására a katolikus egyház számára sem szolgálhat.¹⁰

¹⁰EPL Serédi 41. Cat.

Komoly gondot okozott ugyanis az esetlegesen megszervezendő lelkeszségek egyházi jogi helyzetének definiálása, és súlyos kánonjogi problémát rejtett az egyetemi lelkesznek, mint papi személynek az egyetem, mint világi testület részéről történő ellenőrzésének kérdése. A Pázmány Péter Tudományegyetemen a katolikus alapítás ténye miatt, illetve a Hittudományi Kar léte és felügyelete révén ez a nehézség áthidalható volt, merőben más azonban a teológai karral nem rendelkező egyetemek és főiskolák helyzete.

Lelkesztek más egyetemeken

A fentiekén túl a kultusztárca állandó pénzzavara játszhatott még szerepet abban, hogy minden jószándék ellenére is csak jelentős késéssel indulhatott meg a diákpasztoráció a felsőoktatás más intézményeiben. 1941 őszén Kolozsvárott a Ferenc József Tudományegyetemen, a következő évben a Műegyetemen és a Képzőművészeti Főiskolán kezdte meg munkáját lelkesz. 1945-46 folyamán, mivel Mindszenty József prímás elődeinél nagyobb figyelmet fordított erre a kérdésre, minden egyetemre és a főiskolák többségébe került a hallgatók lelkigondozásával megbízott fellelős lelkipásztor.

Tihanyi Tibor működése¹¹

¹¹HKL 1b 67. doboz
619/1943-44 és Piarista
Levéltár N. 581. doboz
1581/1947.

Kinevezése

Miután Serédi Jusztinián hercegprímás Péterffy Gedeont a központi papnevelő gondnokává kinevezte, s így állása megürült, a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Kara úgy döntött: pályázat útján kívánja betölteni az egyetemi lelkeszi állást. A professzorok úgy vélték, hogy ilyen apostoli jellegű munkát csak arra önként vállalkozók láthatnak el megfelelően. Az egy hónapnál rövidebb pályázati határidő ellenére is kilencen jelentkeztek az állásra. A kari ad hoc bizottság, majd a Kari Tanács, végül az Egyetemi Tanács elhúzódtó viták után dr. Tihanyi Tibor piarista szerzetes személye mellett döntött. 1943. január 1-i hatállyal nevezte ki egyetemi

lelkésszé három félévre az egyetem rektora. Mivel azonban munkájával mindenki elégedett volt, megbízását többször is meghosszabbította a Tanács, utoljára 1947 nyarán, további három esztendőre...

Újításai

Tihanyi Tibor energikusan vetette bele magát a munkába. Azonnal felmérte, hogy a lelkésszéget egészséges módon bizonyos fokig bürokratizálni kell, mivel egy esetleges lelkészcsere a fennálló viszonyok között gyakorlatilag egyet jelent a semmiből való újratekintés hatalmas munkájával. A beiratkozott katolikus diákokról minden félévben aktualizált kartotékrendszert készített, hogy tudja: kik tartoznak egyáltalán hozzá... Harsogó plakátok helyett az első időkben igyekezett személyre szóló, postán kiküldött meghívókkal magához invitálni a hallgatókat beszélgetésre — és próbálkozásait nem remélt siker kísérte.

Figyelemreméltó ötletgazdagsággal talált szüntelenül új fórumokat arra, hogy az egygondolkodású ifjúságot egybegyűjtse. Ismerkedési teák, táncmulatságok, kulturális műsorok, kirándulások szervezésébe kezdett a lelkész, majd ezek állandó látogatóit, a tettekre szebb hallgatókat is bevonta a szervezés munkájába. Lassan körvonalazódni kezdett egy ütőképes mag, akik önkéntes alapon, szívvel-lélekkel kezdtek egyre differenciáltabb munkába a lelkész mellett, hogy az végre tényleg az így megérintett diákság szorosabban vett lelki igényeivel foglalkozhasson. A lassan kialakuló lelkészi iroda pedig egyben lelki könyvtár és folyóirattár is lett.

Egyetemi szentmise

Legfontosabb feladatának az egyetemi istentisztelet újra vonzóvá tételét tekintette. Ennek érdekében kórust szervezett, a mise időpontját is változtatta, a prédikációk is végre az ifjúság nyelvén hangzottak... Hosszú harcot folytatott azért, hogy az egyetemi lelkész minden fakultáson tarthasson indexbe is felvehető vallás-erkölcsi-világnézeti előadásokat.

Szociális kérdések

Tihanyi Tibor szociális érzékenysége messze felülmúlta elődeiét. A háborús viszonyok között amúgy is nagy szükség volt az egyre fokozódó diáknyomor enyhítésére. Az Egyetemi Templom Szent Antal perselyéből több alkalommal oszthatott szét segélyeket, és személye, viszonya a hallgatókkal volt a garancia arra, hogy ezek a legrászorultabbakhoz jutnak el. A lelkész energiájából alkalmi munkaközvetítésre is futotta.

A bombázások, majd az ostrom katasztrófális lakáshelyzetet teremtett a fővárosban. Tihanyi Tibor ebben is igyekezett a rábízottak segítségére lenni. Az általa vezetett Pázmány Diákotthonban 45 pótágyat helyezett el, s nagy sajtópropagandával útjára indította a *Csak egy zugot éjszakára!* mozgalmat, melynek segítségével 1943/44-ben 28, 1944/45-ben 230 diák számára szerzett ingyen vagy jutányos áron, esetleg tanításért-korrepetálásért cserébe családoknál szállást.

Nem csak saját egyetemének ügyei hárultak azonban Tihanyi Tiborra. 1946 szeptemberétől a Magyar Katolikus Diákszövetség elnökévé nevezte ki a primás, és reá, valamint az Actio Catholica ifjúsági titkárára, *dr. Szappanyos Bélára* — aki a műegyetemi lelkesítés megszervezője és első lelkésze is volt — hárult az egyetemi és főiskolai lelkészek munkaközösségének összetartása.

A lelkesítés felszámolása

A háborút követő belpolitikai fordulat természetesen megnehezítette az egyetemi lelkesítések életét. Amíg tehetett, Tihanyi ragaszkodott működésének már elért, és még fel nem számolt jogi kereteikhez. Az utolsó pillanatig nagy erővel vezette az egyetemi ifjúság kongregációs munkáját. De már 1947 nyarától azon dolgozott, hogy szűk, a hatalom által megfoghatatlan és megbonthatatlan kis baráti társaságokba (ún. apostoltestületekbe) tömörítse a legelkötelezettebbeket, hogy társakat tudhassanak maguk mellett akkor is, ha a fenyegető megszüntetés bekövetkezne. Első ilyen kísérlete a szakcsi katolikus nyári egyetem volt, melynek sikerén felbuzdulva hasonló táborok szervezésébe kezdett a következő évben a többi egyetemi lelkész is.

1948 novembere és 1949 márciusa között a kommunista pártnyomás a legváltozatosabb eszközök segítségével — melyek az alapvető munkafeltételek megvonásával elért ellehetetlenítéstől a letartóztatásig terjedő skálán mozogtak — számolta fel a lelkesítések legtöbbszörét. A Pázmány Péter Tudományegyetem viszonylag szerencsésnek mondhatta magát, mivel Tihanyi Tibor egyetemi magántanári címet szerzett 1947-ben, és ily módon kiebrudalása az egyetem falai közül nehezebben volt végbevihető, mint kollégáié. A minisztérium ezért a lelkesítés működésének anyagi alapjait igyekezett szétzúzni. Tihanyi dotációjának kifizetésével rendre késlekedtek, ha rendje nem áll mögé, alapvető kenyérgondjai támadhattak volna. Hasonló eredményre vezetett a lelkesítés nyilvános, esetleges bevételt jelentő programjainak (színelőadás, bábjáték stb.) rendszeres belügyminisztériumi betiltása.

Mint említettük, elvben Tihanyi Tibor megbízatása 1950 nyaráig szólt, amit természetesen már nem hosszabbított meg senki. 1950 augusztusában az egyetem testéről leválasztotta egy párttáborozat a hittudományi fakultást, önálló intézményként Hittudományi Akadémiát hozva létre. Az ezt követő évben Tihanyi Tibor ellátta a teológushallgatók között a lelkesítő teendőkből még elvégezhető templomi pasztorációt, de 1951 nyarára a Pázmány Péter Tudományegyetem lelkesítése hosszú időre beszüntette működését.

Iskolaháború Kolozsvárott 1990—92

LÁZÁR IRÉN

Kiegészítés a Báthory Líceum történetéhez

Született 1937-ben Kolozsvárott. Iskoláit a Bolyai egyetem matematika—fizika szakán végezte. Tanított a bukaresti magyar gimnáziumban. 1957-től a kolozsvári magyar gimnázium tanára, megszakítás nélkül 1993-ig. 1978—86-ban és 1990—93-ig igazgató. 1995-től Magyarországon él.

„Recseg Európa évszázados rendje. Bizonytalan jövő felé sodorja a történelem árja a maroknyi magyarság hajóját. Szükség van arra az egészséges alkotó szellemre, amely rendíthetetlen nyugalommal ragaszkodik minden értékes régihez, de ugyanakkor mosolygó bizalommal ölel magához minden egészséges újat.”

Sík Sándor, 1912

Ma, 1995-ben, sajnos éppúgy recseg itt minden, mint ahogy azt 1912-ben látta Sík Sándor, s nincs kizárva, hogy így fogják ezt gondolni utódaink is a következő században. A múltunkra tekintve azt kérdezzük magunktól: „Kik vagyunk? Mit tettünk eddig és mit vállalunk ezután?” A választ keresve összegyűjtöttem a kolozsvári magyar iskolákra vonatkozó, sajtóban megjelent adatokat. Az 1990—1992 közötti iskolaháború kockáit igyekeztem hitelesen összerakni. Arra gondoltam, hogy a Kolozsvár közelmúltjában átélt emlékek összegyűjtésével jó szolgálatot tehetek azoknak, akik majd tanulmányozni fogják Erdély 20. század végi történelmét.

Mi, akik egybegyűltünk 1990 januárjában a volt megyei pártbizottság épületében (a valamikori Kossuth Lajos utcában), még nem tudhattuk, hogy történelmi esemény részesei, ha úgy tetszik, létrehozói vagyunk. Kezemben van az a jegyzőkönyv, amit a Nemzeti Megmentési Front Megyei Tanácsánál január 19-én este 9 órakor írtunk alá, huszonnyolc jelenlevő magyar és román tanár és szülő, s amit egy óra múlva vitt a gyorsvonat Bukarestbe, az akkori miniszterhelyettes, dr. Pálfalvy Attila táskájában, azért, hogy másnap Mihai Şora, az oktatásügyi miniszter aláírásával szentesítse a kolozsvári magyar tannyelvű líceumok visszaállítását. A Brassai Sámuel és a 3. sz. Matematika-Fizika Líceum az akkori javaslat szerint már a II. évharmadtól mint önálló magyar gimnázium kellett volna, hogy működjön. De addig még sok víz folyt le a Szamoson...

Az 1990. január 19-i jegyzőkönyvet bizonyára sokan olvasták az iskolai évkönyvben, de valószínűleg kevesebben ismerik azt az interjút, ami január 17-én készült Mihai Şorával. Csak néhány gondolatot idézek a számunkra értékes beszélgetésből:

**A kolozsvári magyar
iskolák**

„... Optimista vagyok. Gondolja csak el: a szellem elbátortalanítása, a szellem hosszú éjszakája után — hiszen még alig egy hónappal ezelőtt ilyen éjszaka vett körül bennünket — mindannyiunkkal csoda történt... Persze, belátom, hogy a következő néhány hónap az átmenet legnehezebb ideje, hallatlan erőfeszítéseket követel... Az én meggyőződésem szerint az igazi megoldáshoz a társadalomban kialakuló spontán kétnyelvűség vezetne, az a fajta kétnyelvűség, amely az együttélés lényegi szükségleteiből fakad. A kölcsönös kétnyelvűsége gondolok... A kisebbség törekvése a kulturális autonómiára nemcsak természetes, hanem szerintem más út nem is lehetséges. Csakis a közösségek legmélyéről fakadó identitás érvényesülése az út. Mégpedig a többségi közeg nem pusztán passzív toleranciájának, hanem serkentő-szurkoló toleranciájának a feltételei között. Amin azt a toleranciát értem, amely egyenesen arra szólítja-buzdítja a másikat, hogy vállalja a másságát, legyen másik, akivel párbeszéd teremthető. A párbeszéd nem jelenthet azonosulást a másság feladásának az értelmében; és még kevésbé jelenthet uralkodást, dominálást! Hanem egyenlőséget a méltóságban!”¹

¹ Magyar Nemzet 1990.
január 17. Interjú Mihai
Sorával.

Az interjúból kicsendülő optimizmus sok emberre jellemző volt 1990 elején. Mi is, kolozsvári magyar tanárok, lehetőségeinkhez képest, tenni akartunk valamit a helyi anyanyelvű oktatás visszaállítása érdekében. Ady Endre szavaival szólva: „Azért vagyunk itt, hogy teremtsünk lelkünkkel valamit a lelkünkéből, ami olyan, mint a lelkünk. Valamit, ami a mienk, ami nemcsak más, mint-más, de méltó ékessége lehet felemelt fejünknek.”

Bizalommal kezdtük el a demokrácia kereteinek a kiépítését. Ösztönzést jelentett számunkra a Nemzeti Megmentési Front első nyilatkozata és annak hetedik pontja, amely a nemzetiségek jogait fogalmazta meg. „A pluralizmus és a demokrácia megvalósításának programja a nemzeti kisebbségek számára lehetővé teszi azt, hogy minden korlátozás nélkül valóra váltsák valamennyi törekvésüket, sajátos érdekeik szervezett képviseletét és érvényesítését illetően.” Ebben az összefüggésrendszerben megdöbbenéssel vettük tudomásul a gyakori felháborodást, gyanakvást, amikor elveinket érvényesíteni próbáltuk. Szeparatizmussal vádoltak, ez olyan minősítés, ami elfogadhatatlan a demokráciában.

1990 júniusában megjelent nyomtatásban a Kolozs megyei tanfelügyelőség által tervbe vett iskolahálózat. Kérésünk, sőt tiltakozásunk ellenére közlik, hogy a Brassai és a Báthory Líceumokban (utóbbi nevét mai napig sem hagyták jóvá), tehát hivatalos nevén a 2. sz. Elméleti Líceumban újból indítanak román tannyelvű esti tagozatot, 216, illetve 144 hellyel. A hatalom kettős játékához hozzátartozik az is, hogy a Külügyminisztérium szóvivője, Traian Chebeleu 1990. augusztus 11-én így nyilatkozik az iskolakérdésről: „Az egész iskolahálózatot revideáltuk, és a megyei főtanfelügyelőségek javaslatai alapján, valamint a szülők óhaját figyelembe

véve külön iskolákat létesítettünk, amelyekben az egész oktatás magyar nyelven folyik. Ezek közül most a nagyváradi Ady Endre Líceum, a szatmárnémeti Kölcsey Ferenc Líceum, a kolozsvári Matematika-Fizika Líceum, a temesvári Bartók Béla Líceum jut eszembe, valamint mások, Székelyudvarhelyen, Csíkszeredában és még Bukarestben is.”

A visszarendeződés előszel

A hangzatos nyilatkozatok ellenére a visszarendeződés előszel már 1990 nyaratól fújdogáltak iskola-vonalon is. Októberben megjelent egy megyei brigád a Báthory Líceumban (a jegyzőkönyvet lásd az iskola irattárában), s a többnapos ellenőrzés végén ún. munkagyűlést tartottak a tantestülettel. A megbeszélés tárgya: visszatérni a hazai földrajz és történelem román nyelvű oktatására, valamint a fogyóban lévő egyetlen román tannyelvű esti tagozatos osztály „feltöltése”, a nemlétező tanulók felkutatása (ti. törvényesen már nem működhetett volna az osztály mind-össze tíz tanulóval).

Akkor még kezünkben volt egy 1990. június 6-i miniszteri rendelet (dr. Demény Lajos miniszterhelyettes aláírásával), amely szerint a kisebbségi iskolákban minden tantárgyat anyanyelven kell tanítani, kivéve természetesen a román irodalmat. Tehát volt mire hivatkoznunk. Ennek ellenére, a tanfelügyelőség képviselői jobb híján így érveltek: „a román nyelvű oktatás visszaállítása a mi kívánságunk” (értsd például Popescu Gheorghe urat, akit egyesek felismerni véltek, mint volt szekust, s aki akkor a prefektúra tanügyi tanácsosának adta ki magát, de azóta sem látta senki a tanfelügyelők között).

Az új tanügyi törvénytervezet

A tantestület megtagadta a brigád „kívánságának” a teljesítését. Reméltük, hogy nem térünk vissza a múlthoz, hittük, hogy a román tanügyet nem holmi álruhába öltözött szekusok kívánsága szerint fogják „megreformálni”. Sajnos, ma már tudjuk, hogy a parlamentben hiába érvelt az RMDSZ tanügyi bizottsága, az új tanügyi törvénytervezet szövegébe a történelem és a földrajz mellett az állampolgári nevelés román nyelvű oktatása is bekerült és más vonatkozásban is visszarendeződést rejteget az új tervezet.

1990 novemberében újabb „beszélgetésre” került sor. Ekkor Pácuraru Ioan főtanfelügyelő-helyettes látogatott meg, s órákon át próbált meggyőzni annak szükségességéről, hogy a magyar igazgatók mellé egy román aligazgatót nevezzenek ki. Amikor ez nem ment, mert nem sikerült egyik román kollégánkat sem rávenni erre a lépésre, átkísértek a megyei tanfelügyelőségre, s ott folytatódott a „beszélgetés”, most már megváltozott erőviszonyok mellett. Mind az öt román kolléga továbbra is visszautasította a kinevezés elfogadását. Idézek a félnapos tárgyalásból: „Az egész iskolában 17 román gyermek van és 1200 magyar anyanyelvű. Szégyellném, hogy elvállaljam az igazgatóhelyettesi funkciót, miközben egy szót sem értek magyarul” (mondotta a román irodalom tanára). Erre Victor Drágoi főtanfelügyelő megrökönyödvé

kérdetzte: „Maga román egyáltalán, hogy így beszél?” Sajnos, sokan ma sem tudják elképzelni, hogy nem mindenki sovén. Ez az ügy végül is úgy zárult, hogy az iskola akkori vezetősége kilátásba helyezte a lemondását, azaz felajánlotta, hogy akkor egyszerre három román igazgatót nevezzenek ki. Ezt azért 1990 novemberében, amikor még egy év sem telt el az ún. „forradalom” óta, nem merték megtenni.

Visszaállítani a vegyes iskolát

De jöttek rosszabb napok is. Eltelt néhány hónap és sejtésünk, sajnos, nem bizonyult alaptalannak. Néhány nappal a IX. osztályba való felvételi vizsgák előtt már világossá vált a hatalom törekvése: visszaállítani a vegyes iskolákat, amely burkolt formája az asszimilációnak. 1991. június 25-én a Romániai Magyar Demokrata Szövetség nevében tiltakozó jegyzéket juttattunk el a felsőbb szervekhez, az alábbi szöveggel:

„Mi, Kolozs megye RMDSZ-szervezetének vezetősége, valamint a 2-es, 3-as Elméleti és a Brassai Sámuel Líceum igazgatói erélyesen tiltakozunk amaz önkényes törekvés ellen, hogy a fent említett iskolákba román tannyelvű IX. osztályokat helyezzenek. Ugyancsak tiltakozunk az ellen, hogy ezekben az elméleti iskolákban továbbra is „ipari jellegű” esti osztályokat tartsanak meg.

Követelésünket a következőkkel támasztjuk alá:

(... Itt hét pontba foglalva felsoroltuk érveinket, hivatkozva az elmúlt évek elsorvasztó politikájára, a marosvásárhelyi etnikumközi konfliktusokra, az alkotmánytervezetre stb.)

Főntartjuk magunknak a jogot, hogy amennyiben alkalmazni fogják a visszaélésre valló tendenciózus intézkedéseket, élünk a tiltakozás minden eszközével, beleértve a közvélemény és a nemzetközi fórumok tájékoztatását is.”

² A teljes szöveg megtalálható az 1991. június 27-i Szabadság című napilapban.

Aláírók: az RMDSZ Kolozs megyei elnöke, Buchwald Péter; a 2-es, 3-as és a Brassai Líceumok igazgatói: Lázár Irén, Szilágyi Júlia, Bálint Kelemen Attila.²

Június 26-án Domokos Géza országos elnök és Verestóy Attila szenátor szélesebb összefüggésben is Iliescu államelnök elé tárja az iskolakonfliktusban rejlő veszélyeket.

A kolozsvári események nemzetközi visszhangja

A kolozsvári mozgolódások híre gyorsan eljutott a nemzetközi sajtóba, többek között a BBC is beszámolt róla. Néhány nap múlva a Genfben összeülő, kisebbségi kérdésekkel foglalkozó értekezleten Szócs Géza RMDSZ-alelnök is tájékoztatta a jelenlevőket az újabb fejleményekről.

A Kolozs megyei tanfelügyelőség nem vette figyelembe tiltakozó jegyzékünket. Június 26-án kilenc tagú vezetőségük hét szavazattal (csak a két magyar tanfelügyelő szavazott ellene) érvényesnek nyilvánította az új beiskolázási tervet. Erre a Báthory, Apáczai és Brassai Líceum vezetősége közösen úgy határozott, hogy amíg nem érkezik Bukarestből írásbeli válasz a beadványukra, nem fogadnak el jelentkezőket a román nyelvű osztályokba.

Két nap múlva megérkezett a megyei tanfelügyelőség válasza,

amelyben megmagyarázták, hogy a román tannyelvű osztályok újraindítása a nemzetek közötti közeledést szolgálja. Felhívják a figyelmünket, hogy határozatukat félreértettük, amikor azt az elmúlt diktatúra gyakorlatával hasonlítottuk össze. Szerintük egymás tiszteletben tartása megköveteli a kölcsönös megismerést és együttélést. Ebből kiindulva határozatot hoztak, hogy iskoláinkban megmaradnak a román tagozatok, sőt a következőkkel bővülnek: a Báthoryban két román tannyelvű nappali tagozatos matematika-fizika osztállyal, egy IX. és két XI. esti tagozatos osztállyal, a Brassaiában egy IX. nappali és négy XI. esti osztállyal. Az Apácaiban marad a I—IV. román tannyelvű elemi tagozat.

A történelmi magyar egyházak közbelépése

Még június 28-án összeült a történelmi magyar egyházak püspökeinek tanácsa. Kérték Románia elnökének közbelépését a törvényesség tiszteletben tartásáért. Az Európa Tanácshoz és a fontosabb egyházi fórumokhoz intézett felhívásban tiltakoztak a régi felekezeti magyar tanintézetek elsorvasztási kísérlete ellen.

Tiltakozó nagygyűlés

Mivel a fenti beadványokat nem vették figyelembe, kénytelenek voltunk keményebb eszközökhöz nyúlni. 1991. július 2-án délután több ezren gyűltek össze a három iskola udvarán: az egyházak képviselői, RMDSZ-vezetők, a kolozsvári románság haladó gondolkodású köreinek a küldöttei, a Polgári Szövetség és az Antitotalitárius Demokrata Fórum képviselői tolmácsolták az illető szervezetek üzenetét és támogatásukról biztosították a jelenlevő szülőket, diákokat, tanárokat. A Báthory Líceum udvarán több mint két órát tartott a tiltakozó nagygyűlés. Jelszavává vált Horváth Imre aforizmája az igazgatói beszédből: „Saját maga ellensége az, aki mindennel megbarátkozik.” Czirják Árpád kanonok a jerikói vak koldushoz hasonlította az erdélyi magyarságot, aki ahhoz hasonlóan az út szélére került, de hite és kiáltása által meggyógyult. Az RMDSZ részéről Szócs Géza és Balázs Sándor szólaltak fel, Iancu Doru a Liberális Párt részéről, Maior Adrian a Polgári Szövetség részéről, Radu Sirbu az Antitotalitárius Demokrata Fórum küldöttéként. Kányádi Sándor és Lászlóffy Csaba költők nyilatkozata után megtisztelte összejövetelünket beszédével Doina Cornea asszony is, aki arra hivatkozott, hogy a két világháború között senkit sem izgatott a külön iskolák jelenléte. „Itt nem arról van szó, hogy a román gyerekeket kizárják a magyar iskolákból. Biztos vagyok benne, ha netán magyarul akarna tanulni, bármelyik román gyereket ezek az iskolák szívesen beímák tanulók közé.”

A tiltakozó gyűlés után hitben és reményben megerősödve távoztunk, annak tudatában, hogy nem vagyunk egyedül.

Július 3-án megkezdődött az írásbeli vizsga román nyelvből. A román tannyelvű osztályba nem írtunk be senkit, a magyar tagozaton a vizsga a legnagyobb rendben folyt. Íme, egy kis epizód a vizsgaidőszakból, ami félelmetesen hasonlított a '89 előtti módszerekhez. Megjelent a Báthory Líceumban két tanfelügyelő, azt

jöttek kivizsgálni, amit a „városban hallottak”, ti., hogy az iskola vezetősége külön román tételeket állított össze a magyar gyerekek számára. Szerencsére a táblán még ott volt az eredeti, a tanfelügyelőség által kiküldött tétel. A két inspektor, akik bizonyára nem önszántukból jöttek, csak annyit tudtak megállapítani, hogy minden a legnagyobb rendben van és a tanulók ünneplő ruhában vizsgáznak, ezzel is megtisztelve leendő iskolájukat.

Napokig visszhangja volt nemcsak Kolozsváron, de Erdély-szerte annak a méltóságteljes rendezvényünknek, amely 1991 júliusában közösségünk cselekvőképességét bizonyította. Nem érte el a célját az a „baráti” beszélgetéssorozat, amit a tanfelügyelőség vezetői folytattak a Báthory és Brassai Líceumok igazgatóival, sem a burkolt fenyegetések. A sajtó, a rádió és a televízió hullámain messzire jutott el a hangunk.

A július 2-i tüntetésről még aznap értesítette az RMDSZ megyei vezetősége az államhatalmat, személyesen Iliescu államelnököt, Petre Roman miniszterelnököt, a szenátust. A közleményben benne volt az is, hogy a tüntetés résztvevői aláírták a közösen megfogalmazott kérést, melynek főbb pontjai:

- a magyar tannyelvű oktatás biztosítása minden fokon,
- hagyják jóvá a kolozsvári iskolák elnevezését (a Báthory István, illetőleg az Apáczai Csere János nevet),
- ismerjék el írásban a három kolozsvári magyar tannyelvű iskola státusát.

A kolozsvári tanfelügyelőség túlkapása (természetesen napirenden kívül) a képviselőházban is megvitatásra került. Megoldás felé mutató, bölcs álláspontot fogalmazott meg a ház elnöke, Dan Martian, aki a hagyományos erdélyi magyar oktatási intézmények mellett állt ki, s indoklásában a világban, a Balkánon működő román líceumok megbecsült helyzetére utalt. Időközben Iliescu elnök fogadta a Radu Ciontea vezette PUNR-küldöttséget: a felszított feszültség mögöttes erői nem nyugodtak bele a mérsékelt megoldást sürgető hivatalos helyzetértékelésbe.

Közben egyre-másra jelentek meg a román nyelvű sajtóban az iskolaügyet kommentáló cikkek. A harc nem ért véget a felvételi vizsgák befejeztével. Már július 30-án közli az Adevarul de Cluj napilap az újabb, őszi vizsgaidőszakot, amikor megint meghirdetik a román tannyelvű osztályokat a Báthoryban és a Brassai-ban. Ezt követik újabb tiltakozó beadványok az iskolák vezetősége részéről. Az augusztus végén rendezett pótfelvételin sem volt jelentkező a román tagozatra. Ez természetes, hiszen a román tannyelvű líceumokban, Kolozs megyében, 1100 meghirdetett üres hely maradt a nyári vizsgák után, ami beszédes bizonyítéka annak, hogy a lakosságnak nem volt szüksége a fentről erőltetett újabb osztályokra.

Ilyen körülmények között került sor 1991. szeptember 16-án az új tanév megnyitására. Sokan gyűltek össze az iskola udvarán,

**A nagygyűlésen
résztvevők közösen
megfogalmazott kérései**

A új tanév megnyitása

megfáradva, de törve nem a többhónapos küzdelemtől. A Báthory Líceumban az ünnepi beszédet Fórián Szabó Zoltán mondta, a budapesti piarista gimnázium tanára, a rendház főnöke. Utalt arra, hogy valami jelentős folyamat zajlik itt iskoláinkban. Az 1991/92-es tanév kezdetét „az életnek a csöndben való megszületéséhez” hasonlította.

S valóban csöndben, háborítatlanul végezhetjük a munkánkat egy ideig. Bontottuk a falakat, amelyek olyan sokáig elrekesztettek a világtól. Tanultuk az egymás iránti türelmet, az egymás eltérő véleményére való odafigyelést. De tisztában voltunk azzal, hogy az új látásmódhoz vezető út nem zökkenőmentes, s hogy egyesek újra és újra megpróbálják fölszítani a gyűlölet tüzét.

³ *România Liberă*
országos napilap, 1992.
március 14. Cluj: *Scolile*
maghiare, o falsă
problemă agitată din
nou.

Nem kellett soká várni. A harc folytatódott. S hogy ne vádolhasson senki elfogultsággal, a román sajtóból idézek.³ A cikkíró tájékoztatja az olvasókat az új kolozsvári polgármester, Gheorghe Funar két, nemrégiben adott nyilatkozatáról, miszerint „meg fogja szüntetni Kolozsváron a magyar iskolákat”. Ebből az írásból tudhatjuk meg azt is, hogy Funar szerint Kolozsváron nincsenek román iskolák, csak vegyes tannyelvű és tiszta magyar iskolák. Ez a képtelen állítás annyira megdöbbenetete az ellenzéki szerkesztőt, hogy interjút kért a megyei főtanfelügyelőtől, s így kiderült az igazság. 1992 tavaszán Kolozs megyében az alábbi volt a helyzet:

Gheorghe Funar
nyilatkozata

— az elemi tagozaton 106 magyar osztályban 2621 gyerek tanult, 14657 gyerek tanult román tannyelvű osztályban;
— általános iskola összesen 27 volt,
ezek közül 16 vegyes, 11 román tannyelvű;
129 magyar osztályban 3194 gyerek tanult,
16187 gyermek tanult román tannyelvű osztályban;
— líceum összesen 35 működött,
64 magyar osztályban 1995 tanuló volt;
13493 tanuló járt román tannyelvű osztályba.

Felsorol az újságíró néhány kolozsvári iskolát: a Nicolae Bălcescu, Mihai Eminescu, Avram Iancu, Gheorghe Șincai Líceumban egyetlen magyar tannyelvű osztály sem működik. Vagy, teszi fel gúnyosan a kérdést, talán azért nevezi ezeket vegyes iskoláknak a polgármester, mert a román nyelv mellett angol, francia, német nyelvet is tanítanak? Ilyen nyilvánvaló adatok meghamisítása esetén hogyan lehetne bízni a polgármester szavaiban, aki ráadásul egy párt országos elnöke is?

Az új tanügyi
törvénytervezet

1992. június 6-án megjelent az RMDSZ Országos Elnökségének felhívása, amelyben tiltakozott az ellen a tanügyi törvénytervezet ellen, amelyik a kisebbségi oktatás elsorvasztását veszi célba. Tiltakoznak, mert korlátozzák anyanyelvünk használatát és állandó, erős nyomást gyakorolnak a magyar tannyelvű iskolákra. Ezért felkérlik a tagságot és a demokratikus román erőket, hogy június 11-én szervezzenek az iskolákban tüntetéseket. A kolozsvári

nagygyűlésen, a Báthory Líceum udvarán, sokezernyi tömeg vett részt, egy része az utcára szorult. A falakat a tanügyi törvénytervezet és a polgármester intézkedései elleni feliratok tarkították. A gyülekezetet Czirják Árpád kanonok, pápai káplán, Csiha Kálmán erdélyi református püspök, Szabó Árpád, a protestáns Teológia unitárius rektora és Kiss Béla evangélikus püspökhelyettes igehirdetése fogadta. Szócs Géza RMDSZ-szenátor nyitotta meg a felszólalók sorát. Cs. Gyimesi Éva bejelentette, hogy a mozgalom híret többek között a jelenlevő finn televízió is szétröpíti a világba. A Román Független Fórum nevében Octavian Buracu, a Polgári Szövetség Pártja nevében Zoe Dancea méltatta a jogegyenlőséget.

**Az RMDSZ felhívása
az ország valamennyi
lakójához**

A nagygyűlés végén a jelenlevők nevében az RMDSZ felhívást tett közzé az ország valamennyi lakójához, hogy csatlakozzék követeléseinkhez, követeljük a tanügyi autonómiát!

Már csak néhány nap választott el a felvételi vizsgáktól. A június 30-i átiratban a tanfelügyelőség közölte a Báthory Líceum vezetésével, hogy kérésüknek megfelelően 6 magyar tannyelvű IX. osztályt indítanak. S ekkor váratlan balkáni húzás következett: július 6-án már úgy intézkednek, hogy „kiegészítésképpen” még indítanak két román tannyelvű informatika-osztályt is. Ez a határozat egy hirtelen összehívott vezetőtanácsi gyűlésen született, amelyen a 15 tanfelügyelőből csak 9 volt jelen, s ezek közül a két magyar nemzetiségű a határozat ellen szavazott. Bizonyos jelekből arra lehetett következtetni, hogy ez az utólagos intézkedés a helyi hatóságok nyomására történt. Törvényteleniségek egész sorával próbálkoztak, hiszen a tanfelügyelőség 1992. február 10-i működési szabályzata kimondja, hogy a szakminisztériumnak van alárendelve, s a helyhatóságokkal csak konzultálhat.

Az RMDSZ részéről Balázs Sándor, Pillich László és Bíró István másnap megpróbálták az ügyet tisztázni az Oktatásügyi Minisztériumban, de nem kaptak egyértelmű választ. Mivel senki sem iratkozott be a futtában létesített osztályokba, a kérdés őszig függőben maradt.

**A minisztérium
utasítása**

Az izgalmak több mint kétéves sorozatának a 35426/1992. szeptember 3-i miniszteri átirat vetett véget. A minisztérium utasítja a tanfelügyelőséget, hogy a két román tannyelvű osztályt helyezzék át egy azonos profilú, román líceumba. (Ez végül is csak formaság volt, számunkra nagyon fontos formaság, de tanuló tulajdonképpen nem is lett volna ezekben az osztályokban.)

Itt a történet véget ért. Mindenki föllélegzett. A helyi napilap nagybetűs híre zárja az 1990. januártól 1992. szeptemberig terjedő időszakot: A BÁTHORY LÍCEUM ISMÉT MAGYAR TANNYELVŰ!

Ma, 1995-ben arra gondolok, hogy sajnós, ez a történet nem ért véget.

Apostolsír a világ végén

RÓNAI ZOLTÁN

*Barátim, szolgálói a nagy, erős Istennek,
Tennmagatok javára ha meghallgattok engem,
Egy felette jó dolgot elmondanék tinéktek.¹*

Gonzalo de Berceo (XIII.sz.)

1924-ben született Újpesten. Húsz éves kora óta külföldön él. Egyetemi tanulmányait Salzburgban és Madridban végezte. Író, műfordító. Legutóbbi írását 1992. 11. számunkban közöltük.

¹ Orbán Ottó fordítása

Nem messze a Finisterre-foktól, ahol „véget ér a föld”, Santiago de Compostela, — latinosan Compostella, — századokon keresztül a kereszténység leghíresebb zarándokhelye volt Róma és Jeruzsálem mellett. Egy középkori arab író, Ion Idhari, Mekkával hasonlította össze. Fénykorában évente negyed- és félmillió között mozgott a zarándokok száma, különösen a 11–6–5–6 éves időközökben ünnevelt szentévekben, amikor július 25-e vasárnapra esett. A zarándoklatok hozzájárultak a *treuga Dei* békemozgalma és a Cluny-i reform terjedéséhez, de más fontos szociális, gazdasági és kulturális kihatásaik is voltak. Előmozdították a közmunkákat, utak és hidak építését, kórházak és fogadók létesítését. A zarándokutak mentén új kereskedő és iparos középosztály alakult ki, és lendítette fel az árucserét. Szent Jakab útja szerepet játszott a jog fejlődésében (a zarándokok státusa, védelme), kedvezett az eszmék és művészeti stílusok kisugárzásának, legendákat, irodalmi műveket ihletett, bevezette az „idegenforgalmi vezetőkönyveket”, és közelebb hozta egymáshoz a népeket. Ezért is adták az 1985-ös nagy Gent-i kiállításnak az „Ezer év európai zarándoklás” címet, s ezért nyilvánította az Európa Tanács 1987-ben Szent Jakab útját „az első európai kulturális útvonallá”. Nem csoda tehát, hogy nemcsak Spanyolországban, hanem Francia-, Olasz- és Németországban is külön intézmények foglalkoznak a Compostella-témakörrel, melynek bőséges irodalma évről évre növekszik.

**Szent Jakab
Hispaniában**

„Jakab hispaniai térítése, ottani vértanúhalála történelmi forrásokból aligha igazolható” — írta Bálint Sándor Ünnepi Kalendáriumában. Jakab jeruzsálemi vértanúságáról az Apostolok Cselekedetei tudósít. Fel lehet tenni azonban a következő kérdéseket: valóban az idősebb Jakab apostol, Zebedeus fia, János evangelista testvére maradványai nyugosznak-e Compostellában? Mikor és hogyan kerültek oda? Mi az alapja hispaniai térítése hagyományának, ami csontjai átvitelét is magyarázhatná? Hiszen vitathatatlan a sír szakadatlan tisztelete a IX. század eleje óta.

Jakab ottani térítő útjáról a *Passio Sancti Jacobi* a VI. század elején még mit sem tud, egy évszázaddal később azonban bizánci forrásokból bekerül a *Breviarium Apostolorum*-ba: *Spaniae et occidentalia*

loca, Hispániában és nyugati földeken hirdette az evangéliumot. (Megjegyzendő, hogy már a IV. században beszéltek egy meg nem nevezett apostol hispániai útjáról, azonban azt rendszerint Szent Pállal azonosították, akinek ottjártát ma is elfogadják.)

Hispániai szövegekben Jakab útja csak sokkal később tűnik fel, viszont jelentőségteljes Mauregato asztúriai király *O Dei verbum patris* kezdetű himnusza: ez 786 körül, tehát évtizedekkel a sír felfedezése előtt az apostolt *caput refulgens aureum Spaniae*-nak, „Hispánia ragyogó aranyfejének”, „gyámunknak” és „népünk patrónusának” nevezi.

A sírt 813-820 körül fedezték fel. Theodemirus, a közeli Iria Flavia püspöke azonnal értesítette II. Alfonz királyt, s később székhelyét is áthelyezte. (Theodemirus szarkofágja fedelének megtalálása 1955-ben az ásátások nagy eseménye volt. Rajta halálának pontos dátuma: 847. október 20.) Az első feljegyzések szűkszavúan közlik az *inventio* puszta tényét, az idők folyamán azonban egyre több csodás elemmel tarkítják, majd Nagy Károly mondakörével is kapcsolatba hozzák. Ezért beszél Eleuterio Elorduy jezsuita „lombosodó legendáról”.

Ilyen csodás elem az apostol testének „kőhajón” való érkezése. Egyesek azzal magyarázták, hogy a domborműveken a hajó valóban kőből van, s ez tévesztette meg az egyszerű híveket. Ott azonban kő a szent teteme és a kísérő angyalok is. Ma úgy vélik, hogy a „barca da pedra”, a „kőhajó” valójában „követ”, ónércet szállító hajó lehetett. Ilyenek ugyanis rendszeren közeledtek már az ókorban a Spanyolország északnyugati sarkában fekvő *Gallaecia* (ma Galicia) és a földközi-tengeri térség között. A másik csodálatos elem a sír felett ragyogó csillag, amely a Compostella névnek *campus stellae*-ből, „csillagmezőből” való, ma már túlhaladott származtatásához vezetett.

A most elfogadhatónak tekintett magyarázatok mind a latin *componere* ige valamelyik jelentéséből indulnak ki. Compostella jelenthet „temetkezőhelyet” (*compositum tellus*-ből): a székesegyház alatt nemcsak számos középkori, hanem 40 római kori sírt is találtak. De jelenthet „csinos kis várost” is, talán utalással a 997-es arab rajtaütés utáni újjáépítés eredményére. *Compostella, id est bene composita* — írták már a XII. században. (Almanzor — Al-Manuszur — arab nagyvezír akkor elpusztította a várost, de megkímélte a sírhelyet.) Végül a harmadik változat szerint a név a püspök és a szerzetesek közti megegyezés (*componenda*) kifejezője is lehet a sír körüli térség felhasználása ügyében. Ez ugyanis eredetileg a barátoké volt, de kellett a zarándokhely bővítéséhez.

Az eredeti sír földalatti boltívvel ellátott, római építmény (*aedicula, mausoleum*) lehetett, amelynek például a római Via Latina mentén, de spanyol földön is láthatóak. Kápolnának használt felső részét 1105-ben, a román stílusú székesegyház szentélyének kialakításakor sajnos lebontották. Az onnan származó oltáraszta azonban fennmaradt: félkörös oszlopon nyugvó, római sírtábla, melynek eredeti feliratát kikaparták.

Az építéstörténetet az 1878-79-ben és 1946-59-ben végzett ásások tisztázták. Előkerültek az első szerény templom és a 899-ben felszentelt, márványoszlopos bazilika maradványai, továbbá az említett, római kori sírokon kívül 15 szvén (germán) és 112 középkori sír, az előbbiek a VI-VII., utóbbiak a IX-XI. századból. (A Bálint által emlegetett „hatalmas templom” az 1075-ben megkezdett, román stílusú székesegyház. Ez ma is áll, bár a XVIII. században nagyszerű barokk homlokzatot kapott. Mögötte a Dicsőség Kapuja, Mateo mester remeke a XII. századból.

Egy angol kalóztámadás miatt 1589-ben sebtében elrejtett ereklyéket 1879-ben találták meg a Paya bíboros rendeletére és a káptalan véleménye ellenére folytatott ásások során. (Passuth László Örök Hispánia című művében olvasható állításával szemben akkor csak a kincstárban tartott ereklyéket mentették át Orense városába.) A sírhelyet vagy ereklyetartót különben a középkor óta nem lehetett látni. Arnold von Hauuff rajnai német nemes a XV. század utolsó éveiben súlyos összeget ajánlott fel, hogy megmutassák neki a szent testet. Azt a választ kapta, hogy ez nem szokás. A főoltár alatt nyugszik, s ha valaki nem hiszi, megbolondul, mint egy veszett kutya. „Ez nekem elég is volt” — jelentette ki. 1572-ben csak egy, a sírkamrába torkolló nyílást mutattak meg a főoltár alatt, de azt is csak királyoknak és érsekeknek.

A felfedezés után Santiago de Compostela egyetemének három tanára tüzetes vizsgálat tárgyává tette a maradványokat, és a következő eredményre jutott: a három csontváz több száz darabjának eredete a Krisztus utáni első századokra tehető. Az egyik személy az átlagos életkor harmadik, utolsó szakaszában; a másik kettő a második és harmadik határán mozgott. Ez pedig megfelelt a hagyományoknak, hogy az apostol mellé temették két tanítványát, Athaniust és Theodorust. XIII. Leó pápa ezek után *Omnipotens Deus* kezdetű bullájával 1884. november 1-én az ereklyék hitelességét elismerte, ami a reformáció és a felvilágosodás okozta hanyatlás után a zarándoklatok újbóli fellendüléséhez vezetett.

² Rab Zsuzsa fordítása
Nyitott kérdések

„Ülök a fényes oltár kőlépcsőjén...”² Régi szövegekben található az *Arcis Marmoricis*, *Arca* vagy *Achaia Marmorica* vagy egyszerűen *Marmarica* kifejezés, illetve annak görög, szír vagy etióp megfelelője. Ezt először a compostellai római építményre vonatkoztatták, más feltevés szerint viszont Marmarica észak-afrikai helynév lehetett. A *translatio* ebben az esetben nem röviddel az apostol vértanúsága után történt — ellene szól a sírok akkori sérthetlensége is —, hanem évszázadokkal később, 700 körül, az arabok előrenyomulása idején Észak-Afrikán keresztül. Athanasius és Theodorus pedig nem tanítványok voltak, hanem a Sinai Fél-sziget Raithu nevű kolostorának szerzetesei, akik egy harmadikkal, Petrus Rethensisszel együtt vitték a keresztény Nyugatra az I. Justinianus korában (Kr.u. 527-585) a kolostornak adományozott maradványokat. Ez

pedig nem merült teljesen feledésbe; így tulajdoníthatta Theoderimus püspök a sírt azonnal az idősebb Jakab apostolnak.

Jacques Chocheyras a 80-as évek végén felelevenítette azt az elméletet, hogy a compostellai sír a 368 körül Trierben eretneként kivégzett és Galiciában egy ideig szentként tisztelt Priscillianus spanyol püspöké volt. Közös mozzanatok Jakab históriájával: lefejeztetés, átvitel ónércet szállító hajón és eltemetetés két tanítvánnyal együtt. Érvekké azonban nem szolgált. Másrészt arról is beszélt, hogy az első századokban tizenegy Szent Jakabot ismertek. Az újszövetségiakon kívül köztük volt Nagy Szent Jakab püspök (+337), Szent Jakab perzsa vértanú (+421), Remete Szent Jakab (VI.sz.) és Barades (vagyis Rongyos) Szent Jakab (+578). Sokszor összetévesztették őket és egyikük lehetett Marmarica-ban eltemetve. Bizonyítékok itt sincsenek.

J.M. Precedo Lafuente, a compostellai káptalan helynöke, kedves anekdotát mesélt el. Sok-sok éve a Szentföldön járt, és felkereste a jeruzsálemi Szent Jakab templomot, ahol „a lefejezés kápolnája” van, és annak katedróját mutatják. Az örmény szerzetesnél a szent maradványairól érdeklődött, s ezt a választ kapta: „Ellopták a spanyolok!” P. Engelbert Kirschbaum, a Szent Péter-sír kutatását vezető bizottság tagja, 1953 és 63 között hatszor járt Santiagóban: kételkedve érkezett, és meggyőződve távozott. A látottakról pedig folyóiratcikkben e címmel számolt be: „Szent Jakab apostol sírja Santiago de Compostelában”. José Guerra Campos püspök pedig, aki compostellai kanonoksága idején tevékenyen részt vett az ásatásokban, a munkálatok lefolyását és eredményét vaskos kötetben foglalta össze. Könyvét e sorokkal zárja:

„Az első nyolc évszázadban Szent Jakab nem tartozott a négyöt egyetemes hírű apostol közé. Az elmúlt ezer esztendő alatt azonban Compostella, mint *locus Sancti Jacobi*, az egyik legdicsőségesebb lett az apostoli helyek között. Napjainkban csak Szent Péter, Szent Pál és Szent Jakab sírja körül él a tisztelet, és Szent Jakabé a legélénkebb s legmélyebb a népi tudatban. Fontos, hogy ismerjük e lombos fa gyökereit és ágait”.

A középkori zarándoklatok

A mai idők emberének valószínűleg nincs tiszta képe a régmúlt zarándoklatokról, ha tudatában van is annak, mennyi áldozattal, fáradalommal és veszéllyel jártak. Ezért talán jó, ha emlékeztetünk a *peregrinationes maiores* különböző indítékaira és válfajaira.

A zarándoklatok fajtái

A hitbuzgalmi (*devotionis* vagy *orationis causa*) zarándoklat lelki javak és búcsúk elérésére irányult, de fogadalom teljesítése is lehetett. Zsigmond király ajánlólevele szerint Rátoldi Tar Lőrinc is „az ájtatosság szellemétől fölgerjesztve” indult Szent Jakab sírhoz. Ezért mentek Compostellába Assisi Szent Ferenc, Szent Domonkos, Portugáliai Szent Erzsébet és a svéd Szent Brigitta.

Sokan azonban nem tudták valamely szándékukat beváltani vagy fogadalmukat teljesíteni, ezért az élő vagy halott személy nevében „képviselési zarándoklatot” (*peregrinatio vicaria* vagy *dele-*

gata, illetve *posthuma*) végeztek. A soproni Stadel Mihály 1499-ben vagyona egy részét áldozta arra, hogy nevében Compostellába és Rómába zarándokoljanak. „Hivatásos zarándokok” ezt pénzért vállalták. Egy francia így tizenötször járt Compostellában.

A csodaváró zarándoklatot az a vágy hajtotta, hogy az ember csoda részese (gyógyulás) vagy legalább tanúja legyen. Aymeric Picaud vezetőkönyvében (1140) lelkesen írja: „A templom Szent Jakab csodáinak a fényében ragyog. Meggyógyulnak a betegek, visszanyerik látásukat a vakok, megoldódik a némák nyelve, megnyílik a süketek füle, a sánták egyenesen járnak és a megszállottak megszabadulnak...” Bár igaz, hogy a *Codex Calixtinus* második részében a Csodák Könyvében felsorolt 22 csoda közül csak négy gyógyulás.

Bűnbánati illetve büntető zarándoklatra (*peregrinatio poenitentialis*) egyházi és világi bíróságok ítélték. Ilyen volt az első név szerint ismert magyar, Hynamus Lank zarándoklata is 1307-ben. Mint világi büntetés, egyes helyeken fennmaradt a francia forradalomig (!), mint egyházi pedig csak 1983-ban tűnt el a *Codex Juris Canonici*-ből. Egykor súlyosbíthatták az ítéletet például azzal, hogy megtiltották a kétszeri meghalást ugyanabban a helységben, kötelezték a zarándokot, hogy koldulásból tartsa fenn magát, vagy láncot viseljen.

Hazafias vagy politikai zarándoklatot fejedelmek tettek, hogy országlásukhoz mennyei támogatást nyerjenek, és hatalmukat a világ szeme előtt szentesítsék. III. Szent Ferdinánd kasztíliai király példáját követte a spanyol uralkodók többsége, a külföldiek közül említésre méltó VII. Lajos francia király és Oroszlán Henrik, Szászország hercege.

A középkor végére jellemző a lovagi zarándoklat. Itt a vallásos indíték más országok megismerésének és kalandok keresésének kívánságával párosult, mint Lőcsei Cseh Péter főlovászmester és számos európai nemes esetében. Talán ezzel hasonlítható össze bizonyos fokig napjaink turizmussal egybekötött zarándoklása.

Voltak azonban szép számmal álzarándokok is: koldusok, csavargók és bűnözők. Így a francia coquillard-ok, „kagylósok”, akik nevüket a compostellai zarándokjelvényről kapták. Működésük különböző helyeken és időpontokban a zarándokruha viselésének tilalmához vezetett — például II. Fülöp spanyol király által 1592-ben —, a zarándoklatokat pedig engedélyhez kötötték, s megkövetelték az igazoló egyházi és világi iratokat, mint Franciaországban az 1686-ban hozott és 1738-ban megerősített rendelkezés szerint.

Míndez a mai kereszténytől távol esik, s a zarándokhistóriának már regényes az ízük. E világ ismerete azonban része a valósi kultúrának, és hozzájárul régmúlt idők megértéséhez. S talán valami különös érzés is elfogja napjaink zarándokát vagy utazóját, ha meggondolja, kiknek a nyomába lép sokkal nagyobb kényelemmel.

RÓNAY GYÖRGY

Várákozás

Ezen írások közlésével tisztelettel emlékezünk Rónay Györgyre, a XX. század kimagasló katolikus írójára és gondolkodójára, lapunk volt főszerkesztőjére.

Még hallotta a talicska kerekének nyikorgását, de a mindenest már nem látta: eltűnt a fordulóban. Az út itt nagyot kanyarodott a hegyderéken, mielőtt elöttűnt volna a tölgyek közül a Fészek fehér homlokzatával és barátságosan piros tetejével. Megállt, letekintett a völgyre; fehéren kígyózott lent az országút, s mellette alacsony, sötétbarnás töltésen, utolsót csillantak a hanyatló napfényben a sínek. Hirtelen bealkonyult; az ég vörös lett, felhők tolongtak keleten. Még egyet-egyet lobbantak az erdők rozsdásodó színei, aztán úrrá vált rajtunk a homály: csak a csúcs ritkás bokrai küzdöttek még, egyre lankadóbban, a fenyves hajlatokból fölszálló estével. Hűvös levegő áradt, s megbolygatta az útra kinyúló görcsös gyökerek odvaiban fölhalmozott avart.

Mintha egyszer már állt volna így, más díszletek közt, de az értelme ugyanez volt a várákozásnak: kicsit elveszetten és ernyedten, nosztalgikusan és emberien, talán a kiragyogó csillagoktól várta és várja, hogy elárulják, mi is a célja az esték és nappalok váltakozásának, nap és hold járásának, sóhajainknak és tévázásainknak, az egész létnek! A halványan rémlő szeptemberi alkonyatban az alföldi akácok még a dél vendég melegét őrizte, de a nyárfás ligetektől már nedves, ősziesség párolgott. Az út fölött látszott az ég csíkja, a csillagok bátortalan lámpásai ép akkor gyúladoztak. Másnap utazott, ide föl, hegyek közé, betegen és kesernyésen, háta mögött az ifjúsággal és az egészséggel. Búcsúzni volt a szomszédban s ahogy ott, a keskeny ösvényen, nyárfák és akácok közt céltalanul megállt, vizsgálva az eget, a lány szomorkás arca tűnt elé, s most érezte, olyan biztosan, mint még soha, hogy szeretik egymást. „Szerelem” és „válás” egyszerre valósággá lettek benne, megszűntek pusztá szavak lenni, sajnó fájdalomná váltak; az idő mintha arcon legyintette volna suhanó szárnyaival, s mint valami orvosolható seb, lényé legmélyén döbbenetes élességgel égett és vérzett az, aminek „elmúlás” a neve. Az erdő lassan kielemezhetetlen éjszakává omlott, a csillagok messze voltak, ő pedig egyedül, végtelenül egyedül állt a mindenségben, két út között, s nem tudta, mire jó, hogy él. Csak egyetlen halvány vágy melengette, vigaszul, mentségül, igazolásul, az, hogy ezt a lányarcot megőrzi, kiragadja az idő gonosz és méltatlan kezéből, megmenti a pusztulástól, valami homályos örökkévalóság számára. A talicska csikorgása már nem hallatszott. Lent kigyulladtak az állomás apró lámpásai. Összegombol-

ta a kabátját, elindult, nemsokára itt a vacsoraidő. Mária már valahol Miskolc felé jár, ül a vonatban, az ablaknál, nézi a szikrák elfutó kis üstököseit, s talán el is szenderül. De ha a kerekek alatt parányi hidak dübörögnek, kedves patakok fölött, melyek az ősz nedveit ontják a duzzadt hegyek különös pincéiből, akkor fölriad fáradt, kezeit végighúzza a homlokán, hunyorog a gázlámpa sárga fényében; vajon mire gondol? Utazik, el a hegyekből, el a fenyőillatú nyárból, vacsorára már nem terítenek neki, s holnap már senki sem beszél róla, kihull a Fészek életéből.

S most, hogy ez így akaratlanul, határozatlanul fölmerült benne, egyszerre föllázadt. Elhatározta, hogy tiltakozni fog a barbár feledékenység gyors munkája ellen, nem engedi, hogy Mária is martaléka legyen ennek a méltatlan lustaságnak, ennek a kérlelhetetlen erőnek, amely a halállal rokon. Beszélni fog róla, fölidézi kurta nevetését, tétován induló s a cél előtt egyszerre nekilendülő mozdulatait, hangsúlyozását; megőrzi, életben tartja különös bágyadt és mégis energikus egyéniségét. Lehunyta kissé a szemét, s maga előtt látta az özvegy vékony, finom arcát, mély sötétbarna szemeit, nyakára aláfoló fekete haját, karcsú, csontos, bánatos alakját; úgy érezte pillanatra, hogy az asszony itt maradt vele, csak ép láthatatlanná tette magát, hogy mások ne vehessék észre, csak vele törődhessen, csak az övé lehessen. Mintha a fekete ruhája, mintha nevetése messziről idecsendült volna, mintha itt zengene valahol a közelben és mégis megfoghatatlanul távol egyhangú, panaszszerű hangja.

A villanytelep kis motorja erőlködve pöfögött már, mikor hazatért. A tulajdonos az udvaron állt, hátratett kezekkel, s nyugatra kémlelt, a szomszéd csúcs felé. Ott még világos volt az ég, s játszottak a lucskos, gomolygó ködök.

— Hó lesz, — mondta férfi.

— Még korán lenne, — válaszolt.

— Szeptember végén már szokott havazni.

— Igaz, most már havazhat.

Ott maradt, de nem szólt többet. Azon tűnődött, vajon megéri-e őt a tulajdonos, vajon számára is ugyanazt jelentik-e a szavak, amit neki, vajon az ő mondatai mögött is ott dereng-e Mária sápadt tekintete? Most már havazhat. Mária elutazott. De hogy hozza tudtára, hogy ő erre gondol, csakis erre, hogy nem lázad a természet zsarnoksága ellen, nem ragaszkodik görcsösen a napsugárhoz, nem esedezik csökönyösen és gyermekesen a déli melegért, megadja magát, mert Mária elment? Hogy éreztesse meg vele, hogy neki köze van Máriához, a tartózkodó, hideg özvegyhez, hogy közöttük volt és van valami, súlyos frigy, oldhatatlan kötelék és hogy számára már mindegy a lombok és betegek sorsa, számára csak egy hivatás maradt; őrizni Máriát, megtartani, itt, a jövő nyárnak?

Csöngettek vacsorára. Minden úgy volt, mint máskor és senki sem tűnt fel, hogy eggyel kevesebben vannak. A betegek

kedvetlenek voltak, bosszankodtak a tulajdonosra, mert havat jó-solt, számolgatták a hátralevő napokat, s gondolataik csökönyö-sen tértek vissza a télhez, a városhoz, a teákhöz és a színházak-hoz; volt, aki a mozik műsorát fürkészte, s egyesek már találkákat beszéltek meg a közeli hetekre. Igen, állapította meg, így van ez mindig, mikor jönnek, menekülnek a várostól, mikor készülődnek, menekülnek a hegyektől. S ahogy végigpillantott rajtuk, volt ebben egy kis megvetés is. Mária nem örült, Mária maradt volna még, de nem lehetett. Miért nem cserélhetett sorsot ezekkel a szívesen elmenőkkel, miért nem rabolhatja ő el ezeknek a pénzét, hogy Mária elé szórja? tessék, maradjon, ez a magáé!

— Vajon merre járhat Mária? — mondta elszántan, kicsit indulatos hangon. A társalgás megakadt értetlenül néztek rá. Az agglegény mérnök kipattintotta az aranyóráját.

— Vác!

És vitatkoztak tovább.

Föllállt, kiment a teraszra. Hűvös volt, szél kerekedett, csörgette a leveleket, a fák hajladoztak, s a hegyoldal mintha indulni készülné. Keserűen bámult a sötétbe. Hát ennyi az egész? Vác. Semmi több. Kit érdekel ez? Kit érdekelnek azok akik eltávoztak?

Lesétált, megkereste a tulajdonost.

— Sok üres szoba van?

— Három.

— Azon gondolkoztam, hogy elcserélem az enyémet.

— Ugyan, hiszen az a legnaposabb?

— Mégis. Unom már.

— És melyikre gondolt?

— Arra, amelyik ma délután ürült ki.

— Ja?

Hallgattak. Talán sejt valamit ez az ember? Évek óta itt él a betegek közt. Ezt tünetnek látja talán, képzelgésnek, ami együtt jár az esti lázzal. S ez megzavarta. Kiszolgáltatottnak érezte magát és kicsit árulónak is, aki kiadta titkát, aki ügyetlenül őrzi a rábízot-takat.

— Nem — mondta hirtelen —, mégsem. Maradok, ahol vagyok. Mégis az a legjobb.

A szél erősödött. A betegek szobáikba szállingóztak. Föntről, az ablakából már a völgy fényeit se látta. Az ég is elborult. Egszerre, rohamszerűen betört az ősz.

Sokáig feküdt álmatlanul. Egy-egy jelenet merült föl előtte, séta Máriával, kirándulás a faluba, ahol friss rozskenyeret ettek és frissen fejt tejet ittak hozzá, aztán most este a vasútnál a búcsú, jelentéktelenül, közönséges szavakkal. Mit is mondhattak volna egymásnak? Arról, ami köztük volt, nem beszélhetnek szavak, még szemek sem, az csak egyszerűen „van”, létezik, de ha említést tesznek róla, elillan. S a válás is csak akkor megható, ha csinált, s csak akkor igazán szomorú, ha pátosz nélküli. Mi lehet

végzetesebb, mintha két ember útja elválik, egyik jobbra megy, a másik balra, az egyik előre, a másik vissza? Alltak szótlánul, bejött a vonat, kezét fogtak, Mária kihajolt az ablakon, ő állt alatta, aztán távolodtak és semmi több. Most már otthon van. És új szokások rabolják el, elszoktatják a hegytől, más időben fog ebédelni és vacsorázni, másról fog beszélni, nem érdekli többé, tiszta-e a levegő a csúcs fölött, s hogy hozott-e valami kedvesen ostoba lapot a posta; befonja egy másik világ, kérlelhetetlenül és következetesen, s lehet-e menekülés? Nem kellene-e most elrohannia, mielőtt végképp elszakítják tőle, visszahoznia ide, hegyek közé, apró szertartásaik és tapintatos szokásaik rokonszenves udvarába? Föllázadnia, kétségbeesetten, ökölbe szorított kézzel, a válás, a feledés, a különbség ellen, az ismeretlen és félelmetes ellenség ellen?

Eszébe jutott utolsó éjszakája az Alföldön, az idegenné vált szobában, csomagok közt: elmúlt, gondolta, s nem idéződött elé a lányarc. De Máriát látta, s úgy érezte, hogy ez több, lényegesebb: az az elmaradó élet volt, a visszahozhatatlan egészség, ez pedig maradék élet, a közös lábadozás, testvéri, támogató óvatosság, az igazi társ, aki elől nem kell semmit rejtegetni, akinek be lehet mindent vallani, szomorúságot és szúrásokat és gyöngeségeket, mindent.

Kint zúgott a szél. Később elakadt. A mély csönd elbódította.

Másnap kedvetlenül kelt. Az égen elrongyolt felhők úsztak, a föld nedves volt, s az udvar tele ázott falevelekkel. Kabátot vett, sétálni indult. Ahogy kiért az útra, szokatlan világosság csapta szembe. Fölnézett: a szemközti csúcson hó fehérlett.

S erre egyszerre, mintha üzenetet, megnyugtató kinyilatkoztatást kapott volna, föloldódott minden rosszérzése. Hó a hegyen. Jelkép. Takaró, mely a nyár édes emlékeit rejti és megőrzi a következő tavasznak. A hegy nem lázad, nem vívódik, nem háborog: megadással hajlik meg az időnek, de kincseit nem ejti el. Nem tárja ki, nem árulja el; őrzi. Vár, hó alatt.

Máriára gondolt erről, s most már tudta, hogy meg fogja tartani. Némán, magának, magában, a jövő nyárig, s nyarakon túl örökre.

Rónay György: *A párdúc és a gödölye*

FÖLDVÁRY KINGA

Egyetemi hallgató.

Rónay György regényének Esztergályos Károly rendezte televíziós feldolgozása tette időszerűvé, hogy a Vigilia kiadásában újra megjelentetni szándékozott mű mélyebb, lelki mondanivalójára irányítsuk a figyelmet. Rónay Györgyre emlékezve közöljük kiadatlan versét és elbeszélését.

A párdúc és a gödölye (1978) egyike Rónay György legismertebb regényeinek. A bűn és bűnhődés, valamint a történelmi felelősség problémáját járja körül. Módszere hasonlít a többek között Henry James által képviselt lelkiismereti tudatregényéhez: a cselekményt a főszereplő tudatán keresztül gondolatvilágának mozgása révén ismerjük meg. A mű alapját képező történet is csak fokozatosan, a főhős asszociációi, visszaemlékezései során bontakozott ki előttünk.

A főszereplő, dr. Stoll Aurél, volt törvényszéki bíró, egy balatonparti villában él, a külvilágtól elzárva, tulajdonképpen eltemetve: emberekkel nem érintkezik, komor és megközelíthetetlen. Ám egy este, amikor hazatér szokásos sétájáról — melynek célja a szokásos üveg kékfrankos beszerzése —, egy fiatal újságíró várja. Moldi Péter, aki történelmi ambíciókat is dédelget magában, a személyi kultusz éveiről szeretne adatokat gyűjteni és egy statáriális akasztás részletei felől faggatja. A perben Stoll Aurél az elnöklő bíró szerepét látta el. Ez indítja el azt a folyamatot, melynek során újra lejátszódnak benne múltjának sorsdöntő eseményei.

Annak idején maga a Főnök — alakjában nem nehéz felismerni Rákosi Mátyást — hívatta magához, és adta ki az utasítást, melynek értelmében a már előre elkészített ítéletet csak fel kellett olvasnia. Lelkiismerete ugyan tiltakozott az ügy ellen, mégsem mondott nemet, félt annak következményeitől. Azonkívül a Főnök olyan részleteket idézett múltjából, melyekből világgóssá vált számára, mindent tudnak róla.

Ezzel azonban nem tudja fölmenteni magát sem a társadalom, sem saját lelkiismerete előtt. 1956 októberében csak szívinfarktusa menti meg attól, hogy ne lincseljék meg a nyílt utcán. Több mint egy évet tölt kórházban. Amikor felépül, a bíróságon helyét betöltve találja. Mégsem látja be, hogy feleslegessé vált, pedig csökönységgel önmagát teszi nevetségessé. Ekkor lép be életébe Szűcs, aki meglehetősen rejtélyes jelenség; vezetéknevén kívül csak annyit tudunk róla, hogy az Állambiztonság embere. Fokozatosan megérteti a bíróval helyzete fonákságát. Rábeszéli, költözzön el, minél messzebb attól a környezettől, ahol addig élt. Így kerül Stoll Aurél a balatonparti villába. A magányt és ránehezedő nyomasztó emlékeit csak az alkohol segítségével tudja elviselni.

Ez az állandósultnak látszó állapot, mely azonban a valóságban alig több, mint pusztá vegetálás, egyszerre megbolydul Moldi Péter érkezésével. A bírón, bár félelem fogja el a leszámolástól, fokozatosan meglepő változás jelei mutatkoznak. Azzal, hogy most hango-

san is újból végig kellett pörgetnie a régi eseményeket, sok mindent talán sikerült tisztáznia önmagával is. Ami pedig még ennél is több: emberi érzések jelentek meg benne. Évtizedek óta hermetikusan elzárva élt az őt körülvevő közutálatban. Most mégis fontosnak tartja azt, hogy egy fiatalember boldoguljon az életben, és hogy sikerüljön véghezvinnie — kissé idealisztikus — elképzeléseit. Dr. Stoll Aurél, a megrögzött agglegény, ráébred, hogy élete folytatás nélkül értelmetlen, de Moldi Péternek talán még tovább tud adni valamit. Az igazi mély kapcsolat pedig akkor jön létre közöttük, amikor a bíró segítségét kéri annak az ügynek rendezéséhez, mely ezektől független, személyes ügye, számára mégis mindezeknél súlyosabb.

Ez a szál a regény folyamán apró részletekből, utalásokból bontakozik ki, valódi jelentősége is csak a mű végére tárul fel előttünk, de csak ennek ismeretében érthető a regény címe. Stoll Aurélt ugyanis annak idején gimnáziumi osztálytársai Párducnak nevezték, kemény, megalkuvást nem tűrő természetét és társai fölött játszott vezető szerepét is kifejezve. Volt az osztályban egy szegénysorsú, gyenge képességű, ügyefogyott fiú is, Kende Pál — becenevén Kende Pepi —, akit valaki Gödölyének nevezett el. Bár Párduc mélységesen megveti őt, sorsuk titokzatos módon mégis összefonódik. Erre utal az az Izaiás jóvendöléseiből való bibliai idézet is, mely újra és újra felbukkan a műben és a regény mottója is:

*Együtt lakik majd akkor a farkas a báránnyal,
s a párduc együtt tanyázik a gödölyével.*

1944-ben, amikor Kende Pál azzal a kéréssel jött hozzá a bíróságra, hogy próbálja megmenteni zsidó származású feleségét és kislányát, katagorikusan elutasította a kérést. Később, már a háborút követő bizonytalan időkben, Kende levélben kérte támogatását, de válasza sem méltatta. Amikor hosszú évek múlva, a Főnök a következő kérdést teszi föl: „Őn az a Stoll Aurél, akit az iskolában Párducnak neveztek a társai?“, a bíró biztosra veszi, hogy a Gödölye” jelentette föl, hiszen volt rá oka. Az akasztást követően nem is megy vissza Budapestre, hanem Óhátra utazik, ahol Kende forgalmistaként dolgozik, hogy felelősségre vonja. Ám legnagyobb meglepetésére a gyámoltalan Kende Pepinek ártatlansága, szelíd de megingathatatlan Istenhite hatalmas erkölcsi fölényt biztosít, amelyről lepattan a bíró rosszindulata.

Amikor megfogalmazódik benne, hogy segít Moldi Péternek, először ő kéri meg arra, hogy segítsen rendeznie ezt a régi adósságát. Gondolataiban az Izaiás-idézet folytatásában — „És parányi gyermek terelheti őket” — a naiv és egyelőre romlatlan fiatal újságíró helyettesíti be a gyermek helyére, akinek múltja legfájdalmasabb pontjával kezébe helyezte az életét. Igaz, rengeteget kapott ezért viszonzásul: feladatot és társat talált, és ezzel élete értelmet nyert. Ahogy a regény egyik legutolsó sora megfogalmazza:

„Amíg várunk, élünk.”

Csipkerózsa

*A hold havas hegyeiben
tizenhat éve alszik ő,
az őre csönd, a szíve áll,
fölötte hallgat az idő,
ajka hideg, a szemei
nem szűnnek könnyet ontani,
bokáján túlnő a haja
s elfogynek körme holdjai.*

*Tizenhat éve alszik ő,
és az emlékek csüggeteg madara néha arra száll,
de megfagy a hegyek felett
kihullnak csengve tollai,
s elszórt fehér csontjain át
kristályos indákat növeszt
a jégvirág, a jégvirág.*

*Tizenhat éve alszik ő
a hold havas hegyeiben
de egyszer majd felébred és
befonja haját szelíden,
holt madarak tollaiból
szárnyakat épít lány keze,
a méla égen átröpül,
suhogva száll a földre le.*

*Elnézi alvó arcomat,
és sóhajtozva nézi szám,
mely annyiszor csókolta zárt
szemem, mely annyit volt vidám,
estékre gondol, amikor
elaltatott a szép mesék
szavát idézi és a tűnt
télesték álmos énekét.*

*S egyszerre érzi: idegen
lett minden itt: a szó, a száj;
búsan lebbenti szárnyait
és lassan, lassan visszaszáll
az égen át a holdba, hol
alszik tovább, s nem hagyja itt
emlékül, csak az illatát
s a gyermekkor virágait.*

Katolikus irodalom

Született 1934-ben, irodalomtörténész. Legutóbbi írását 1994. 10. számunkban közzeltük.

Van-e katolikus (keresztény) irodalom?

Az irodalomban története során, a huszadik századi irodalom történetében is, mindig visszatér az a kérdés, hogy a katolicizmus, illetve kereszténység fogalmát lehet-e egyáltalán az irodalommal kapcsolatban használni, pontosabban, hogy ezzel a fogalommal lehet-e operálni irodalmi művek megközelítése során. Hogy a kérdést lakonikusan fogalmazzam meg: van-e, lehetséges-e katolikus (keresztény) irodalom? Az nyilvánvaló, hogy a „katolikus irodalom” terminusának nem poétikai, hanem eszmetörténeti jelentése és jelentősége van, minthogy a személyesen átélt istenhit, a vallási elkötelezettség és a kulturális hagyomány erősen hat az alkotó személyiség kialakulására, és így befolyásolja az írói világgépet és szemléletet. A „katolikus jelleg” tehát a költő gondolkodásában és világlátásában, a művek által közvetített eszmék és eszmények körében tapintható ki, és természetesen a legkülönfélébb költői, poétikai irányzatokban és korszakokban lehet jelen, anélkül, hogy befolyásolná a művek és életművek esztétikai karakterét.

A katolicizmus, mint minden eszme és világgép, esztétikailag semleges fogalom, egy-egy költői életmű és alkotás karakterének, gondolati és érzelmi sajátosságának a létrejöttében azonban kitüntetett szerepe van. Egy irodalomtörténeti elemzés során ezért nem lehet megkerülni vizsgálatát: egyszerűen hozzátartozik a műalkotás eszmei-lelki struktúrájához, és meghatároz bizonyos gondolati és érzelmi minőségeket. Ebben az értelemben nevezhetjük irodalmunk „katolikus” költőinek például Balassi Bálintot, Zrínyi Miklóst, Vörösmarty Mihályt, Babits Mihályt, Juhász Gyulát, Rónay Györgyöt, Dsida Jenőt és Pilinszky Jánost. Mindez nem pusztán vallási hovatartozást és nem is pusztán istenhitet (illetve ennek valamilyen doktrinálisan azonosítható formáját) jelenti, hanem hagyományt, és kultúrát: mindkettő költészetet konstituáló szellemi erő.

A két világháború közötti „hivatalos” irodalomfelfogás

A keresztény költészet fogalmát mindazonáltal némiképp megrendítette a két világháború közötti „hivatalos” keresztény-nemzeti irodalomfelfogás, amely a keresztény alkotó értelmiségőtől elvárta, hogy a fennálló politikai rend támogatója legyen, és a vezető réteg eszményeit hirdesse, holott ezek az eszmények aligha voltak minden tekintetben összeegyeztethetők a kereszténység eredeti, azaz evangéliumi szellemiségével. Ez a politikai és eszmei konzervativizmus kivétel nélkül ízlésbeli konzervativizmussal járt együtt, és még azok a katolikus gondolkodók, mint Prohászka Ottokár, akik megértették az Evangélium szociális üzenetét és a pápai enciklikák szociális tanításait, nos, ezek a gondolkodók is idegenkedtek attól a szellemiségtől, amelyet a huszadik század modern kultúrája hordozott.

A magyar kultúrában csak viszonylag későn, főként a Vigilia 1935-ös megalapítása után jelentek meg azok a társadalmi és művészeti reformgondolatok, amelyek a nyugat-európai, először a francia, majd az angol és a német katolikus értelmiség körében valóságos szellemi „forradalmat” idéztek elő; mind teológiai, mind társadalomtudományi, mind irodalmi-művészeti értelemben, és végül, évtizedek múltán a hivatalos egyházat is elvezették a II. Vatikáni zsinat reformtörekvéseihez. Hasonló reformtörekvések jelentkeztek a protestáns egyházakban is, különösen azokban a körökben, mozgalmakban, amelyek az Evangélium szociális tanítását kívánták érvényesíteni. Éppen ezek a nyugati kereszténységben általánosan kialakuló reformtörekvések váltak a keresztény ökumenizmus támaszaivá, minthogy az új katolikus és protestáns irodalomban megnyilvánuló evangéliumi szellemiség mindig is nyitott volt az ökumené gondolatára, és elutasította a tizenkilencedik században és a századfordulón még igen erősen jelentkező hagyományos felekezeti ellentéteket.

A húszas és harmincas évek hazai irodalmi élete és reformértelmissége ezzel szemben a „katolikus irodalmat” és általában a keresztény eszményeket hirdető irodalmat vagy mint erősen konzervatív, a hivatalos művészetfelfogást követő szellemi képződményt, vagy mint pusztán pasztorációs célzattal készült „papi” irodalmat értelmezte, és ez rányomta bélyegét a „katolikus költészet” recepciójára is. A jelentékenyebb irodalmi műhelyek, beleértve a Nyugatot is, általában tartózkodnak attól, hogy a vallásos elkötelezettséggel fellépő irodalomnak teret adjanak, minthogy ez az irodalom többnyire a politikai és művészeti konzervativizmust, nem egyszer a színvonaltalanságot képviselte. Ez a tartózkodás, nemegyszer bizalmatlanság és idegenkedés nyomta rá bélyegét a katolikus irodalom recepciójára is, így azokra a kritikai írásokra, amelyekkel a Nyugat körül gyülekező tábor például Sík Sándor, majd Mécs László fellépésére válaszolt.

A katolikus
reformnemzedék

A katolikus irodalomnak a magyar irodalmi kultúrában betöltött szerepe csak akkor változott meg észrevehetően, midőn színrelépett a hazai katolikus reformnemzedék és ennek legnagyobb hatású folyóirata, a Vigilia, amely a hagyományos és hivatalos nézetektől eltérve merőben új módon, már valóban a francia (és német és angol) „neokatolikus” irodalom szellemének megfelelően határozta meg a „katolikus költészet” fogalmát és kritériumait. Mindenekelőtt Sík Sándor elméleti írásaira, így a Vigilia első számában olvasható *A katolikus irodalom problémájához* című tanulmányára gondolok, amely a korábbi „hivatalos” katolikus gondolkodáshoz képest egészen újszerűen határozta meg mind a „katolikus”, mind a „költészet” fogalmát. „A katolikus hit — szögezte le Sík Sándor — nem dogmák összessége, a katolikus morál nem parancsok és tilalmak kazuisztikája, s a katolikus élet nem bizonyos liturgiai cselekmények végrehajtásában áll, amelyeknek

Sík Sándor
tanulmánya a Vigilia
első számában

nincs közük egyéb életmegnyilvánulásokhoz. A katolicizmus életforma, és pedig totális életforma, amely az egész valóságot átölelni, alakítani, betölteni, átlelkiesíteni igyekszik. Világfelfogás, amelyben benne van minden, ami hozzáférhető; világérzés, amelyben elfér mindaz, »ami az ember szívébe felhatott«, és világalakító lendület, amely mindent — külső és belső valóságot — Krisztus képére akar átformálni”.

Az irodalom (a költészet, a művészet) mibenlétéről pedig a következőket állapította meg: „A katolikus művész számára éppen ezért voltaképpen nincs külön vallásos művészet. A vallásosság, a katolicizmus egész életét, minden élményét átjárja, tehát ott lesz, egyszer láthatóan, másszor láthatatlanul, kimondva vagy kimondatlanul, de mindig érezhetően és döntően minden alkotásban. (...) Akármiről fog szólni, a szó mélyebb értelmében »vallásos« lesz az alkotása, amely éppúgy szól az Istenről, mint az adott tárgyról, még ha egy szava sem vonatkozik rá: atmoszférájában, perspektívájában, hanghordozásában, színeiben, dallamában, ritmusában, illetve általánosságban: a keresztény költészet eredeti, érvényes és korszerű meghatározását adták. Korábban a Nyugat 1933-as évfolyamában megjelent *Katolikus költészet* című írásában Babits Mihály fejtett ki ezekhez egészen hasonló gondolatokat.

A katolikus költészet, abban a szellemiségben, amelyet Babits és Sík Sándor meghatározott, valójában mindig is jelen volt a huszadik század magyar irodalmában, igaz, éppen legnagyobb értékteremtő egyéniségeit, így Babits Mihályt, nem mindig ismerte el autentikus keresztény költőnek az irodalomtörténetírás. Még hozzá két oldalról sem, mert a minősítést egy időben megtagadta tőle az egyik oldalon az önmagát „hivatalosnak” tekintő keresztény irodalomkritika, a másik oldalon a marxista irodalomtörténetírás, amely időnként manipulatív eszközökkel is arra törekedett, hogy jelentéktelenné tegye és elvitassa irodalmunk keresztény szellemben fogant értékeit.

**A katolikus költészet
több áramlata**

**Az „esztétikai
katolicizmus”**

Az a szellemiség, amelyet ezek az értékek konstituáltak, folyamatos volt tehát, de nem volt egységes: a katolikus költészetnek több áramlata is létrejött, s ezek mögöttes terében rendre a vallásos érzés és elkötelezettség más-más változata állt. Általánosságban elterjedt már a századfordulón a szecessziós és impresszionista művészet hatására is az az „esztétikai katolicizmus”, amely a katolikus hagyományban, a liturgiában és az egyházművészetben, így a román kor, a gótika és a barokk templómépítészetében és vallásos festészetében meggyőző esztétikai élményt talált, és ennek az élménynek a hatására azonosult a keresztény világgéppel és az egyházzal. Ezt az „esztétikai katolicizmust” Babits úgy határozta meg *Esztétikai katolicizmus* című kis írásában, mint „a katolikus szellem múltjával, kincseivel való átívódás”-t. Ez az esztétikai élményekből táplálkozó vallásos érzés szinte minden „nyugatos” költő esetében szerepet kapott, és jelen volt a Vigilia,

a Korunk Szava vagy az Ezüstkor körül gyülekező „neokatolikus” írók műveiben is.

A „népi katolicizmus”

A katolikus költészet egy másik formáját talán „népi katolicizmusnak” nevezhetjük: azokra az írókra, persze nemcsak költőkre gondolok, akik a nép közelében élve, a paraszti élet és hagyományok iránt érdeklődve a népi vallásosság tradicionális élményeit, például a keresztény ünnepkörökhöz kapcsolódó érzésvilágot, a szentek tiszteletét, az egyszerű emberek elemi áhítatát fejezték ki műveikben. Ugyanazt az áramlatot képviselték azok a költők, akik keresztény empátiával beszéltek a szegénység helyzetéről, és sürgették a parasztság szociális gondjainak megoldását. Ennek a „népi kereszténységnek” a klasszikus költői alkotása Juhász Gyula verse, *A tápai Krisztus*, amely a falusi nép mély és őszinte krisztushitéről, egyszersmind a szociális igazságtevés vágyáról tesz vallomást. A „népi keresztény” irodalomnak a hangja jelent meg Tamási Áron regényeiben és elbeszéléseiben, különösen *Szűzmáriás királyfi* és *Jégtörő Mátyás* című regényeiben, amelyeket a székely nép vallásossága és vallásos hagyománya szőtt át, emellett Gárdonyi Géza, Nyírő József és Fekete István műveiben, Sík Sándor, Berda József, Bárdosi Németh János, Takáts Gyula számos versében vagy a falusi nép körében élő papköltők, így Harsányi Lajos, Kocsis László, Pusztai Sándor és Mécs László költészetében.

A „népi katolicizmus” élményvilága és szociális elkötelezettsége hatotta át azoknak a költőknek és íróknak a munkásságát, akik a történelmi Magyarország trianoni bukása és feldarabolása után váltak a kisebbségi sorsba taszított magyar közösségek szószólóivá vagy éppen lelki vezetőivé. Ebben az esetben is mindenekelőtt Tamási Áronra vagy Nyírő Józsefre hivatkozhatom, akiknél a székely népelet ábrázolása és a parasztság iránt érzett bensőséges szociális elkötelezettség mindig együttjárt a kisebbségi tapasztalatok felmutatásával, a nemzeti kultúra és identitás védelmével. Hasonló megállapításokat tehetünk a kisebbségi sorsot vállaló papköltők, így a felvidéki Mécs László és az erdélyi Pakocs Károly esetében is.

Az „imitáció Christi” eszméje és morálja

Mindaz, amit a katolikus irodalomról eddig elmondhattam, egyszersmind a költő identitását is érinti: azokra az eszményekre, hagyományokra és értékekre utal amelyekkel a lírikus azonosult. Az „esztétikai kereszténység” képviselői a vallásos élmény és tradíció esztétikai, a „népi katolikus” írók a krisztusi tanítás populáris és szociális dimenziójában találták meg személyes identitásukat. A katolikus költészetnek van azonban olyan áramlata is, amelynek az azonosulás lehetőségét az evangéliumok, a bennük megjelenő Krisztus adja. Ezeknek a költőknek a világmépét az evangéliumokban rögzített keresztény erkölcsiség alakította ki, és identitásukat „Krisztus követésében”, a keresztény hagyomány által mindig is hirdetett és Kempis Tamás híres könyvében tételiesen is megfogalmazott „imitatio Christi” eszméjében és moráljában.

ban találták meg, annak a személyes meggyőződésnek a nyomán, hogy a keresztény ember világképét és életstratégiáját mindeneke-
lőtt Jézus Krisztus követése, az evangéliumok tanításának elfoga-
dása szabja meg.

**Az istenkeresés, az
Istennel folytatott
párbeszéd és vita**

Hivatkozhatom a kereszténység és közelebbről a katolikus ta-
nítás nagy igazságait átélő vagy velük viaskodó Babits Mihály,
Sík Sándor, Rónay György, Sárközi György, Keresztury Dezső,
Weöres Sándor, Radnóti Miklós, Dsida Jenő, a katolizáló Kodolá-
nyi János, a Kanadába emigrált Tűz Tamás, a Párizsban élt Keszei
István és talán mindeneke-lőtt Pilinszky János munkásságára. Va-
lójában ebben a körben van helyük azoknak a költőknek is, akik
többé-kevésbé elzárkóztak a tételes vallásosság és az egyházak ta-
nításai elől, költészetükben mindazonáltal igen nagy szerepet töl-
tött be a megváltás vágya, az istenkeresés vagy éppen az Istennel
folytatott párbeszéd és vita. Ady Endrere, Kosztolányi Dezsőre,
József Attilára gondolok, vagy olyan költőkre, mint Illyés Gyula,
Vas István, Juhász Ferenc. Számukra sem pusztán a keresztény
kultúrának volt ihlető ereje, hanem a krisztusi morálnak, az evan-
géliumi tanításnak is.

A kereszténységgel vagy a katolicizmussal történő ilyen azono-
sulás nem mindig jelenti azt, hogy a költő az egyházzal vagy ta-
lán inkább így mondanám: az egyház látható arcával és intéz-
ményrendszerével is azonosul. A vallásos hit nem ritkán is-
tenkeresés, belső küzdelmek eredménye, megtorpanásokkal és ké-
telyekkel jár együtt, és kereszténységét nem a doktrina feddhet-
lensége és az egyház iránt érzett töretlen hűség jelenti, hanem az
Istenbe vetett bizalom, a megváltás hite és reménye, az evangéli-
umi erkölcsiség.

Hitelesen fejezi ki ezt a magatartást Babits már idézett *Esztéti-
kai katolicizmus* című, a Nyugat 1933-as évfolyamában megjelent
írása, amelyben különben a Magyar Kultúra című folyóirat egy
bírálatára válaszolt, ez a bírálat ugyanis éppen az ő vallásosságát
és katolikus voltát kérdőjelezte meg. De idézzük Babits szavait:
„katolikusnak születtem, e vallás csarnokaiban találkoztam és
küzködtem Istennel, kételyeimnek és legmisztikusabb reménye-
imnek egyformán a katolicizmus adott először testet, színt, szava-
kat. E színek és szavak nem maradhattak ki írásaimból: de más a
lírai vallomás, és más az egyházi hitvallás. Van-e mélyebb érzés,
mint ami Istenhez köt, akár hiszünk benne, mondhatnám, akár
nem? S a vers feladata minden mély emberi érzést kifejezni. De
nem okvetlenül feladata pozitív konfessziót tenni, nyilvános hit-
vallást valamely egyház hittételei mellett. Erre az egyszerű és ha-
gyományos próza (a hiszekegy prózája) alkalmasabb. (...) A kato-
licizmus énelöttem az, aminek neve mondja: maga az általános
vallás, mindenütt és minden időkre érvényes; az egyetlen, mely
az emberiség vallásának nevét igényli; nem egy koré, tájé, fajé
vagy nemzeté; ellentéte a szektának és felekezetnek. Ez a vallás,

**A magyar imádságos
líra**

amely mellett én szükségét éreztem nemegyszer nyilvánosan hitet tenni, s amit katolikus bírálóm sokall vagy kevesell: mert nem egyházi konfesszió. Szinte érzem égető kérdéseit: milyen viszonyban állok a létező pozitív egyházzal? hívő vagyok-e vagy hitetlen? gyakorló vagy közömbös? Verseimben itt-ott kételyt, lázadást, sőt tagadást lát. De melyik igazi katolikus az, aki kétellyel, lázadással ne küzdött volna soha? A mi hitünk nem olcsó és nyugodt; még maga Krisztus is elcsüggedt a keresztfán”.

Végül a keresztény költészet talán leginkább átszellemült változata maga az imádság: a közvetlen odafordulás Istenhez, a hozzá intézett könyörgés, midőn a lélek felemelkedik teremtőjéhez, és teljes mértékben átadja neki magát. Ez a költészet már transzcendens magaslatokra jut el, és benső lényege szerint a misztikával érintkezik. Régi hagyománya ez a magyar költészetnek, Balassi Bálint vagy Berzsenyi Dániel költői imáiban ugyanúgy megjelenik, mint Babits Mihály (*Októberi ájtatosság, Isten kezében, Mi-atyánk, Az elbocsátott vad, Jónás imája*), Rónay György és Pilinszky János költészetében. A magyar imádságos líra irodalmunknak egy igazából még ma sem ismert terepuma, amely meglepetésekkel szolgálhat a katolikus irodalom kutatói számára is.

Kállay Miklós, a két világháború között tevékenykedő kiváló és mára teljességgel elfeledett irodalomkritikus a Vigilia 1935-ös évfolyamában megjelentetett egy tanulmányt (*Metafizika az irodalomban s a magyar irodalom „metafizikátlansága”*), amely némi elégedetlenséggel vetett számot azzal, hogy irodalmunk, legalábbis a nagy nyugati irodalmakhoz képest, jórészt nélkülözi a metafizikai és spirituális ihletet. Nos, úgy gondolom, hogy ezt a véleményt igen sok irodalomtörténeti tény cáfolhatja. A régebbiek, Balassi Bálint, Zrínyi Miklós, Berzsenyi Dániel, Vörösmarty Mihály, Madách Imre, Vajda János mellett huszadik századi irodalmunk: Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Sík Sándor, Tamási Áron, Dsida Jenő, Kodolányi János, Rónay György, Pilinszky János és mások munkássága is amellett tanúsodik, hogy a magyar irodalomnak van egy igen erős áramlata, amelytől a legkevésbé sem idegen a metafizikai és spirituális ihlet, a transzcendens érdeklődés, sőt a misztikus tapasztalat.

Végül is a katolikus (keresztény) irodalom lehetséges és létező fogalom, amelynek valódi irodalomtörténeti fedezete van, akár más eszmetörténetileg vagy kulturálisan megragadható irodalmi áramlatnak. Amikor irodalmunk múltjával (és jelenével) számot vetünk, gondolnunk kell erre az igazából széles mederben haladó áramlatra is.

Számvetés és szolgálat

RÓNAY LÁSZLÓ

Műfajváltás és a hagyományok

1937-ben született. Irodalomtörténész, egyetemi tanár. Legutóbbi írását 1995. 9. számunkban közzöltük.

Az irodalom és a kor erkölcsi közfelfogása

Első olvasatra talán meghökkentőnek mutatkozik az a megállapítás, hogy az irodalom elég gyakran kerül összeütközésbe a kor erkölcsi közfelfogásával, pedig a művek befogadásának és fogadtatásának története ilyesmire utal. Flaubert és Baudelaire egyszerre álltak bíróság előtt, közszemérem ellen elkövetett vétség vádja miatt, ma viszont mindkettejüket a világirodalom nagyjai közé soroljuk, s részben éppen a társadalom álszent voltának és erkölcsi közönyének leleplezése miatt. Se szeri, se száma a hasonló történeteknek. Még az úgynevezett katolikus irodalomban sem ismeretlenek: Rónay György első regényével, a *Keresztúttal* akkora felháborodást keltett egyes körökben, hogy évekig különféle álneveken írhatott csak katolikus folyóiratokban (nem mindegyikben, s ez azt jelzi, hogy az erkölcsi közfelfogás sohasem egységes).

Sík Sándor nyomatékosan hangsúlyozza *Esztétikájában*, hogy az erkölcsi és az esztétikai magatartás különbözik egymástól: utóbbi az érzelem uralma alatt az értelem és akarat közreműködését is feltételezi, „...az esztétikum általában harmonikusabb és egy fokkal teljesebb tartalmú is a logikumnál és az etikumnál”. Az erkölcs jegyében alkotóknál elég gyakran keletkezik feszültség a ráció és az érzelem között, s ez a valóság ábrázolásában, annak módjában és hitelében is érezteti hatását. Épp e feszültség, illetve ennek művészi következményei okozhatják, hogy az olvasóban is kétségek támadnak, a racionalista megjelenítés esetében hiányolhatja a megértést és a részvétet, az érzelem túlsúlya viszont gyanakvással tölti el: részrehajlással, szentimentalizmussal, a személyesség túlhajtásával vádolhatja az író.

Az írói személyesség

A műalkotásban megjelenő írói személyesség szintén visszatérő problémaköre az irodalomnak. Babits Mihály például keményen küzdött azért, hogy objektív ábrázolási módszert találjon, s elszakíthassa azokat a szálakat, amelyek a romantikus hagyományhoz fűzték. Már-már mérgesen sóhajtott föl: „csak én bírok versemnek hőse lenni”. A mai irodalomban e személyesség sokkal közvetetebben, áttételesebben van jelen. Bizonyos műfajoknak persze nincs is létjogosultsága a személyes elem jelenléte nélkül. S amikor más, régebben divatos műfajokban a személyesség szerepe és

megjelenítésének módja kérdésessé válik, a kifejezetten személyesek — elsősorban a napló — rendkívül divatosak lesznek. Ráadásul a naplóíróknak sosem kell megküzdeniük az olvasókért, utóbbiak ugyanis eredendően kíváncsiak, abban reménykednek, hogy a naplók olyan eseményekről is föllebbentik a fátylat, amelyeket máshonnan nem ismerhetnénk meg. A naplóíró erkölcsi felelősége ezért is igen nagy. Nyilvánvalóan érzelmi alapon ítél a korról, és pontosan ezért nem feltétlenül mutatja meg annak igazi természetét. A napló „énközpontú”, de az „én”, az író könnyen eshetik abba a hibába, hogy retusálja saját képét, amely tökéletesebbnek mutatja a valóságosnál.

A műfajok keveredése

Manapság gyakran tapasztalhatjuk a műfajok keveredését. Közhely a próza versszerűségét, a regény esszéizálódását emlegetni. Az esszé, mint világkép-kereső műfaj, korábban is tartalmazott személyes elemeket, manapság ezek gyakran uralkodnak benne. Korunknak amúgy is az a furcsa természete, hogy az íróknak gyakran magyarázkodniuk kell, maguk mentségét keresve próbálják megindokolni életük vargabetűit, avagy épp fordítva: tetemre hívni a történelmet, amely nem engedte őket kibontakozni. Az esszé naplószerűsödése, szubjektívizálódása mindenesetre olyan jelenség, amely bizonyára a műfajértelmezés eddig ismeretlen kérdéseit veti föl.

Írók önképe a történelem tükrében

Tamás István naplója

Rendkívüli érdeklődéssel olvastam a Badacsonyan élő Tamás István naplójának részleteit. Most *Anno Domini 1985-1995* (Új Horizont) tizenegy év történetét adta közre. És micsoda éveket! Az elkötelezetten katolikus író a Népszabadság munkatársa volt, alaposan beleláthatott e zaklatott, átalakuló kor boszorkánykonyhájába. Ami igazán rokonszenves és elgondolkodtató: nem szépíti saját szerepét, nem stilizálja magát. Egy ember a sok közül. A körülményekhez alkalmazkodva, azok szorításában igyekezett becsületessé maradni, bizonyos, alapvetően fontos dolgokban nem engedelmessé tenni, nem megalkudni. Naplójában újra meg újra fölmerül az e korszak egyik jellemző magatartásmintáját képviselő Lékai bíboros alakja, s nem egyszer szól egyházunk akkori vezetőjének „kislépéses” taktikájáról.

Lékai László egyike azoknak, akik körül nem csillapodnak az indulatok. Olykor azt is tapasztalhatjuk, hogy azok a legindulatosabbak, akik maguk sem maradtak érintetlenek. (Tamás István is említ egy rádióelőadást, amelynek során a nyilatkozó helytelenítette a bíboros egyik-másik gesztusát. Éppen ő...) Törekvéseinek hátterét nem ismerjük, nem tudjuk, mennyi szerepet játszott azokban a Vatikán keleti taktikája. Jó szándékaiban, emberi hitéletében, elkötelezettségében miért kételkednénk? Ha valaki presben

munkálkodott, hát ő igen. És Tamás István ezt a személyiséget jeleníti meg. Emberközelből, szeretettel, megértéssel. Keresztényi módon.

Tamás István naplója kétféle írói megközelítéssel készült. Évekig napról-napra követte az eseményeket, s reflektált rájuk, utóbb a reflexív elemek uralkodnak el, az eseménytörténet másodlagossá válik. Ez utóbbi részek nem a történelmet s a benne élő embert mutatják, hanem a gondolkodó, erkölcsi kérdéseivel vívódó személyiséget. Ez is, az is érdekes és tanulságos.

Fodor András
naplórészletei

Fodor András új naplórészleteit *A hetvenes évek* (Helikon) címmel olvashatjuk. Az *Ezer este Fülep Lajossal* és *A Kollégium* után ez a harmadik vaskos naplógyűjteménye. Egyhelyütt arról is, hogy Csűrös Miklósban látja azt az irodalomtörténészt, aki a legbeleérzőbben méltatja műveit. Mint tudjuk, a hajdani fiatalember könyvet írt róla, s neki köszönhetjük a naplók legérzékenyebb méltatását. *Géniusok-kortársak* (Széphalom Könyvműhely) című kötetében olvasható is a két korábbi Fodor-napló kitűnő elemzése. S hogy milyen mély és ösztönző a kapcsolat író és monográfusa között, az is mutatja, hogy utóbbi egész ciklust szentelt Fülep Lajos leveleinek, s mint tudjuk, a kiváló művészettörténész és mélyre hatoló gondolkodó egyik legfontosabb szellemi ösztönzője volt Fodor Andrásnak. (A másik: Takáts Gyula. Róla is ír Csűrös Miklós.)

Csűrös Miklós a *Kollégium*ról szóló írását így indítja: „Úgy kezdődik az ötödfélszáz oldalas, sorsok tucatjait szemmel kísérő, szerteágazásaival is tömörszerűen zárt naplóregény, mint egy múlt századi francia karriertörténet”. Remek indítás, és teljesen hiteles. Valóban „regényesek” ezek a naplók, írójuknak az a célja, hogy közvetlen képét adja a vele történteknek, „azon melegében” jegyzi le őket, s teljesen tudatos az az eljárása is, hogy önmagát állítja a középpontba. A kor történetét „fodorandrásai” nézőpontból látjuk, s ez kifejezetten szubjektív. Érdekes és tanulságos, amint egy művelt, érzékeny író szinte észrevétlenül kora erkölcsbírójává válik. Ehhez persze az is kell, hogy valaki ennyire mozgékony, munkabíró legyen, elkötelezze magát egy fontos feladatnak, a fiatalok nevelésének és támogatásának. Feljegyzései öntudatos, küldetéses személyiség megnyilatkozásai, aki ekkor már nem karrierje kezdetén áll, hanem önértékeit igyekszik kifejleszteni és elismertetni.

Hagyományos értelemben vett tényrögzítéseit át-meg átjárják olyan személyes elemek, amelyek elsősorban az embert jelenítik meg és igazolják. Érdekes, aránylag keveset szól az irodalom műhelytitkairól, holott izgalmas volna a tanulmányaiban és esszéiben kifejtettek gondolati csíráival megismerkednünk. Nagynehezen befejezi a napi penzumot, verset ír, fordít, nekirugaszkodik egy tanulmánynak, bevezetőt mond, utazik, beszélget, véleményyt formál barátairól, ismerőseiről, ellenfeleiről, ritkábban a hetvenes évek történéseiről. Egy valamit azonban mintha tudatosan zárna

Lengyel Balázs könyve

el előlünk: lelkének azt a legbelső részét, ahol az érzelmek és az ész feszültségében megszületik, körvonalazódik az alkotás, az események leképzésének és feldolgozásának e sajátos megnyilvánulási formája. Ember, művész, történelmi kor hármasságából leginkább az elsőt mutatja meg. Mintha minden olvasóját arra figyelmeztetné: becsüld meg te is embervoltodat.

Aki figyelemmel kíséri Lengyel Balázs esszéit, régóta nyugtáztatja, mind több bennük a személyesség, a hol érzelmekre, hol a dokumentumokra építő igazságtévő szándék. *Két Róma* címmel jelent meg most kötete a Balassi Kiadó gondozásában. Egy szép nosztalgikus emlékezés — a kötet címadója — a hangütés, s aztán következnek az arcképek, az irodalmi múltat és félmúltat idéző írások, dokumentumok és interjúk. Valamennyinek közös jellemzője a morális tisztázás szándéka és egy rendkívül magasra állított irodalmi mérce, amelynek irodalmiságát külön is hangsúlyozni érdemes, hiszen nemzedékének története is igazolja, hogy a történelem, pontosabban a hatalom olykor attól sem riad vissza, hogy erőszakkal alakítsa kénye-kedve szerint az irodalmat, nagy esélyeket adva kiszolgálóinak, elhallgattatva a független szellemeket. Írni s főként az igazat, mindig erkölcsi tettnek is minősült. S kivált a „levegőtlen présben”, oxigénhiánnyal, a megélhetés gondjaival küszködve, a megjelenés lehetőségétől elzárva. Akinek volt lelki ereje, az íróasztal-fiókjának írt. Más „előadó és társszerző” lett. Ismét mást írói élete végéig gátlásossá tett a közeg hiánya. E kor irodalmának története helytállások, taktikázások, engedménytevésék vagy éppen megalkuvások históriája. De mint Lengyel Balázs példája is bizonyítja, a helytállás olyan erkölcsi tett, amely maradandó műveket szül.

Az irodalom erkölcséről szólva a magatartás mellett kevesebb figyelmet fordítanak a műalkotások formaválasztásában kifejeződő írói állásfoglalásra. Van jelentősége, mondandója számunkra annak, hogy egy költő szonettek sorát írja? A Pécssett élő Bertók László *Három az ötödiken* (Magvető Könyvkiadó) című kötete alapján csakis igennel válaszolhatunk a kérdésre. 243 szonett! Abban a korban, amely oly szívesen szakít minden kötöttséggel, hogy a múltat megtagadva kétes értékű szabadságot vívjon ki. Holott — Bertók László szonettjei erre példák — a hagyomány megőrzésével, egyfajta lírai kifejezőformán belül is lehet újszerűen beszélni. Ő például nyolcasokban alkotja szonettjeit, s ezzel a tömörítés, az elhagyás módozataira mutat példát. Folyvást szembeesül az élet elemi kérdéseivel, s mivel e miértekre alig-alig van válasz, nála is fontos versalakító tényező a „talán”:

Bertók László szonettjei

*Talán választott városom,
a máris életem felét,
az ahol, a most, a miképp,
a méginkább, ha elhagyom.*

*Talán a nyom a talpamon,
a tejutak, a szanaszét,
az ahány város, annyi Pécs,
az elereszthet, de fogom.*

*Talán, hogy arany és uszony,
a mint a halszemben az ég,
a biztos talánban a szép,
a mennyi kő, mennyi torony.*

*Talán a firka a falon,
az igen s nem közt a beszéd.
(Talán választott városom)*

A bizonytalan korban élő, számvető ember egymás mellé halmozott, végül mégis elrendeződő képzettársításai a remény szólamában csengenek ki. A „beszéd” szó ugyanis annak a kapcsolatnak a helyreállítására utal, amelyet oly elszántan próbáltak leépíteni a magukat modernnek nevező irodalmi csoportosulások.

A számvetés kötelessége

Az irodalom erkölcsi összetevői közé tartozik, sőt azok egyik legfontosabb eleme értékeinek ébren tartása, s az elhomályosulók tudatosítása. A magyar s általában a kis népek irodalmának jellemzője, hogy a nemzet különféle megpróbáltatásai során generációk vándorolnak el, s idegen nyelvi környezetben alakítják ki művészi önkifejezésük különféle formáit. E „szigetek” anyanyelvi kultúrájának megőrzésében épp olyan meghatározó az irodalom szerepe, mint a kisebbségi sorba szorultak reményének, nemzettudatának megővésében.

Horváth Elemér versei

Horváth Elemér, az egyik legkiválóbb magyar költőnk, az Egyesült Államokban él. Első itthon megjelent verseskötete (*A szélrózsa gyökerében*) után a második (*Scaliger roza*) már címválasztásával is höldeklini emlékeket idéz, s a versek egymásutánjának feszült drámaisága, ironiája és önironiája ugyancsak azt jelzi, hogy a költő merőben eltérően a nálunk megszokottól, folytonos párbeszédben a világirodalommal, más környezettől ihletve, de makacs következetességgel törekszik egyfajta önértelmezésre, állapotrajza megalkotására. Új környezetében is őrzi azt a lírai öntudatot, amely szinte irodalmunk kezdete óta hatja át annak művelőit:

*megnyugtató habár lényegtelen
hogy szülőföldön kívül íródtak többek között
mikes levelei
gogol holtlelkei*

dosztojevszkij félkegyelműje
zömében turgenyev
thomasmann brecht celan milosz
bakucz megalitja
s a szélrózsa gyökerei
jönnek és mennek póliszok
az epicentrum én vagyok
(epicentrum)

Az úgynevezett nyugati magyar irodalom fontos formai jellemzője a kitágított tér és idő, megnövekedett emberi adottságok ábrázolása. A magyarországi lírában vannak bizonyos, a körülmények által indukált meghatározottságok. Ez ötvöződik a nyugati világba kerülteknél egy addig ismeretlen, látszólag korlátok nélküli világ élménykörével. A hazai költészetben olykor bénító vidékiség-tudat, a kisebbségi sorba kényszerültek regionális tudata a nyugati magyar költőknél ismeretlen. A kis nép poétája rendszerint küzdelmet folytat az ellenséges idővel, a szűk térrel, a behatárolt lehetőségek kényszerével. A nyugati lírikus számára az idő szinte megállíthatatlan, a pillanatot a végtelenség igézete váltja föl, variációs lehetőségei megszámlálhatatlanok, emlékei azonban egyre fontosabbak, hiszen általuk őrzi európaiságát és magyarságát:

öregszem őszülök emlékszem
ahogy ember végülis kifelé
messzebbre néz és néha lát
a kegyelem
hogyan szeretem ma is
egy csokor cserjeág
levéltelen a házba visszatér
piros bogyók indigó ég alatt
és ugyanazokon a rejtelmes ösvényeken
hatalmas hosszú alkonyati szél
(Scaliger rosa III.)

Pomogáts Béla könyve

A számvetés igénye, az örökség felmérése, a jövő lehetőségeinek mérlegelése meghatározó eleme Pomogáts Béla munkásságának. *Erdélyi tükrök* (Teleszkóp) című könyvének arcképei, tanulmányai és Aniszi Kálmánnal folytatott beszélgetése szerves folytatásai ilyen tárgyú, Kuncz Aladár-monográfiájával indított könyvei sorának. Czine Mihály, Görömbei András (*Napjaink kisebbségi magyar irodalma* című könyvéről érdeménél kevesebb szó esett), Kántor Lajos, Láng Gusztáv és a többiek mellett Pomogáts Béla tette a legtöbbet, hogy az erdélyi magyar irodalmat a sajátunknak érezzük. Míg a harmincas évek nagy írói — Áprily Lajos és transzilvánista eszme többi képviselői úgy gondolták, hogy az erdélyi

hegycsúcsokról Európára kell látni, ez az igény egyre inkább a megmaradásért vívott harc közben felharsanó segélykiáltásokkal színeződik, jóllehet erdélyiség és európaiság ma is szintézisbe hozható.

Ennek egyik előfeltétele saját hagyományainak múltjához való kötődésének tisztázása. Végzetes volna annak ironikus megkérdőjelezése, netán tagadása. Az erdélyi magyar irodalomnak nyilván nem véletlenül tisztázó műfaja a történelmi regény, amelyről Pomogáts Béla kitűnő összefoglaló tanulmányt írt. Ebben a regénytípusban nyílt s nyílik alkalom a múlt tisztázására és az elhomályosuló eszmények felmutatására.

Manapság a hazai irodalomban is mind nagyobb a feszültség az esztétikai érték megvalósítását és az irodalom szolgáló jellegét hangoztatók között. A szolgálatvállalás — ezt nem egyszer nyomatékka emlegeti Pomogáts — elvászthatatlan az erdélyi magyar irodalomtól. S hogy nincs ellentétben a legmagasabbra emelt esztétikai kívánalmakkal sem, azt hitelesen bizonyítják olyan versek, mint *A marosszentimrei templomban*, Dsida Jenő, Szabédi László, Szilágyi Domonkos lírája. Kós Károly vagy Sütő András prózája. Méliusz József életműve arra is jó példa, hogy Erdélyből kilátás nyílik a legmodernebb irodalmi törekvésekre is. Abból az okos higgadt, nyitott és felelős irodalomértelmezésből, amely Pomogáts Béla e könyvét is jellemzi, s amely egész magatartását áthatja, csak tanulni lehet. Hiszen manapság egyre fenyegetőbb annak veszedelme, hogy a pártállás vagy- rokonszenv az irodalomban értékmérővé válik. Holott a nemzet, amelyet az irodalom szolgál, vagy éppen az esztétikai és erkölcsi értékek, amelyeket megjelenít, a magaslatra, ahol sokan elférnének, bárholnan jönnek is, érdemes volna legalább elindulnunk.

A nagy menekülés

Arcom elrejttem előled,
 gúzsbakötöm a vágyaimat,
 emlékeimre homokot hintek,
 ígék helyett megsejtéseket
 gyömöszölök szívembe —
 s még így sem tudok elkerülni
 félálomban egy találkozást:
 tágas körrepülés után
 magamba visszabújni igyekezvén
 parázs-karod utánam nyúl
 a szféra-forma űrben,
 mágnesesen megtart,
 s galaktikák visszhangozzák
 ártatlan kacagásod.

Idő, anyag, istenek

Az idő: mint a Parthenon frízein
 a könnyű harci szekerek, a bokros
 szép lovak, a kölyökképzű hősök -
 kétfelől egy irányba, a nagy
 sosem-találkozásba, dicstelen
 rohanás mindig valami másba.

Az anyag: mértani formák szédülete,
 bomlékony ragaszkodás, sejtek,
 atomok utazása a semmiben,
 síkok cseppfolyóssága, rezgések
 erdeje, az ész káprázata.

Az istenek: tikkadt fény-sűrítmények,
 fej nélküli titánok,
 peploszuk redőibe csavartan
 méretlen idő óta
 egyetlen üzenet tátong.

Pont imában

1.

hallgatni el
egy süketszoba némaságát,
józanságot, részegséget,
párnába fúrt, levegőtlen maszkot

2.

mondani végig
szabadesést,
tükörsima fodrozódást,
— anyámat — a kimerülésig, az együttlét öröme nem elég

Nem múlik el, zuhan

Bizonytalanság az égből,
olyan, aminek se neve, se szaga, se színe.
Van.

Nem áll el, nem múlik el,
zuhan-zuhan az egész.

Néma ártér éjjel-nappal,
a szobában, az utcán,
melegben és betakarva.

Nézem, ahogy nem múlik el,
ahogy alszik a bőr,
ahogy alatta a vér folydogál.

Nyikorognak, engednek
az eresztékek.

Hallgatózni így, bentről ki,
hallani, hogy nem áll el, nem múlik el,
zuhan-zuhan az egész.

POMOGÁTS BÉLA

Skultéty Csabával

Négy esztendeje, 1992-ben az ungvári Intermix kiadónál jelent meg Balla Gyula Az Ung partjától a Szabad Európa Rádióig című munkája, amely Skultéty Csaba önéletrajzi interjút foglalja magába. Az interjú mindenekelőtt a csehszlovákiai és magyarországi ifjúság éveit a párizsi és müncheni emigrációban és a Szabad Európa Rádiónál töltött évtizedeket eleve-níti fel. A Vigilia számárarövidenfoglaldősz-sze pályádnak ezt a moz-galmas szakaszát.

Frissen emigrált poli-tikusokat említesz. Mon-danál neveket?

A Szabad Európa Rádió egyik szilveszteri műsorában mondta Vajda Albert humorista kollégám, hogy gimnáziumban a kedvenc tárgya volt a történelem, de mióta rá kellett jönnie arra, hogy ő lett a történelem kedvenc tárgya, elment tőle a kedve. Nos, ami engem illet, a történelemszeretetem gyerekkorom óta mindmáig változatlan, de tény, hogy sorsomra, pályámra, nemzedékem legtöbb tagjához hasonlóan, a világpolitika játéka meghatározóan hatott.

1946 februárjában Magyarország és Csehszlovákia között megkötötték a hírhedt lakosságcsere-egyezményt — pályámnak ez lett az elindítója. A külügyminisztérium képviselőjében a Magyarországon működő csehszlovák delegáció miskolci csoportja mellé kerültem összekötőnek, majd Jócsik Lajos áttelepítési kormánybiztos mellé titkárnak, aki 1946 novemberében a pozsonyi ideiglenes magyar külképviseletre delegált. A csehszlovákiai magyarság teljes jogfosztottsága és üldözése tetőfokán kellett mentenünk a menthetőt. A Nagy Ferenc-féle „összeesküvést” követő leváltási hullámban engem is hazarendeltek, de elfelejtették bekérni az útlevelemet. Ennek segítségével sikerült Prágán át kijutnom Párizsba.

Így kezdődött, 1947 novemberében, átmenetinek szánt nyugati életem, amely 1986-ban történt első hazalátogatásomig tartott. Keserves kezdet után sikerült Párizsban szerény ösztöndíjhoz jutnom, amelynek segítségével elvégezhettem az engem nagyon érdeklő nemzetközi jogot. Később alkalmat kaptam a bekapcsolódásra a mai Európai Uniót megelőző és azt megteremtő Európa Mozgalomba és annak keresztény-demokrata tagozatába, Frissen emigrált magyar politikusok delegáltak, több más barátommal együtt, a Magyarország számára még mindenütt fenntartott helyekre.

Számosan voltak akkor, képviselők, diplomaták, más közéleti személyiségek, akik Párizsban kötöttek ki, néhányan később Londonba vagy New Yorkba mentek tovább. A francia fővárosban kulcsszemély volt Auer Pál volt követ, aki a Nagy Ferenc-ügy nyomán vált meg hivatalától. Én, akkor mint újból-diák, a magyar kereszténydemokrácia személyiségeihez kapcsolódtam, akik atyai barátaim lettek. Az élen Közi-Horváth Józseffel, Czupy Bálinttal (a Szabad Európa Rádió későbbi Bálint gazdájával) Hajdu-Németh Lajossal. Elkötelezettségükhöz híven igyekeztek a magyar ügyet szolgálni, amire a nyugati közvéleményt legjobban foglalkoztató Mindszenty-per nyújtott sajnálatos alkalmat.

*Saját sorsodra vissza-
térve...*

E tevékenységemnek köszönhettem, hogy 1951 nyarán Párizsba visszatérve, elért egy váratlan ajánlat: lépjek be a Szabad Európa Rádió akkor szervezésben lévő magyar szerkesztőségébe. A megítéltetés oka az volt, hogy a patinás újságírók mellé betanulásra alkalmasnak tűnő fiatalokat is kerestek, így esett rám is a választás. Az ideiglenesség szándékával indultam Münchenbe, amiből aztán harminchárom év lett. Ennek első harmadában a hírszerkesztőség munkatársa voltam, majd elsősorban külpolitikai feladatkörben — a mikrofonnál az Ambrus Márton nevet választottam — a belső szerkesztőség tagjaként működtem. A rádióból valamivel időm előtt, 1983-ban váltam ki.

A Szabad Európa Rádióban, a nyugati magyar folyóiratokban és más kiadványokban Te voltál az egyik ismert kisebbségi szakértő, különösen a kárpátaljai kérdések szakértője. Miben állt ez a tevékenységed, honnan szereztél információkat?

Kisebbségi ügyet képviselni a rádióinkban nem volt könnyű. Az amerikai vezetőség, jellegzetes szemléletével, nem nemzetekben, hanem országokban gondolkozott. Rettegtek mindentől, ami megbotlygat valamit, ami a szemükben, a kommunizmus elleni világküzdelem idején, új és talán kezelhetetlen bonyodalmakat okozhat. Nem szólva a rádió belüli egyes nemzeti szerkesztőségek között várható súrlódásokról, robbanásról. Aki a kérdést a szívén viselte, ismerve egyben a problémakör súlyát, annak többnyire közvetett módszert kellett választania.

Ami Kárpátalját illeti, ennek Nyugaton valóban én lettem a gazdája. Az indítást egy Svájc-ból kapott meghívás adta. A Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör, ismert rövidített nevén a SMIKK, Luganóban tartott évi konferenciáinak egyikét, 1980-ban, a kisebbségi magyarság szellemi élete vizsgálatának szentelte. A kárpátaljai helyzet ismertetésére engem kértek fel. Ahogy közeledtünk a dátumhoz, megrettentem: milyen forrásokból fogom ezt feldolgozni? Kárpátaljának a világtól való teljes elzártsága idején, amikor még ottani napilap vagy más nyomtatott anyag sem hagyhatta el a Szovjetunió területét, hogyan jutok friss anyaghoz? A feladat mégis sikerült. Rádióink dokumentációs osztálya elegendő magyarországi sajtóanyaggal rendelkezett, egy Munkácsról származó, Budapesten élő barátom pedig folyamatosan kicsempészett magyar nyelvű lapokat és kiadványokat, és továbbította nekem Münchenbe. Ott helyben pedig, a velünk egy épületben működő, a Szovjetunió nyelvein sugárzó Szabadság Rádió ukrán szerkesztősége készséggel rendelkezésemre állt saját dokumentációjával. Ez a luganói előadásom, amelyet a SMIKK nyomtatásban is megjelentetett, kisebb szenzációszámra ment, mert a téma Nyugaton teljesen ismeretlen volt. A kárpátaljai lapokat aztán folyamatosan kaptam továbbra is Münchenbe, így a rádióban gondoskodhattam róla, hogy az agyonhallgatott magyar kisebbség a legkülönbözőbb műsorokban említést kapjon.

Kárpátaljára mikor utazhattál el először?

1989 tavaszán, temetőlátogatás címén, négy napra. Azóta — még szovjet éra alatt és azután — rendszeresen járok oda, a kisebbségi magyar ügyet változatlanul próbálok szolgálni, ahol tudom.

Hosszú időn keresztül elnöke voltál a Pax Romana — Katolikus Magyar Értelmiségi Mozgalomnak. Milyen tapasztalatokat gyűjtöttél ennek során?

A nyugati szétszórtságban minden magyar egyesületi és más közösségi élet egyik veszélye a dilettantizmus elharapózása. Én úgy kerültem a mozgalomba, hogy 1974-ben a München melletti Freisingben tartott kongresszusára átrándultam egy napra. Azonnal felismertem, hogy ezúttal komoly szellemi tömörülésről van szó. Az azt követő lyoni kongresszustól kezdve évről-évre résztvettem ezeken a tanulmányi heteken, amelyeket minden alkalommal más-más országban és helyen rendeztek. A zsinati megújulás szellemiségének, világi katolikusoknak és velük egyházi személyeknek nyílt intellektuális vitája, magyar körben, mély hatást tett rám. Ezt a nyitottságot, toleranciát, az egymás véleményére való odafigyelést igyekeztem aztán őrizni és érvényesíteni, amikor 1980-ban a mozgalom elnökévé választottak. Öt évig töltöttem be ezt a feladatkört, majd további öt esztendőn át az elnökség tagjaként, a kisebbségi ügyek feladatkörével megbízva, utódom, Galambos Gyula munkáját támogathattam. Ezen a területen a most már Magyarországon működő Pax Romana Fórum új elnökének, Keresztes K. Sándornak is a rendelkezésére állok. Még valamit elnökségem idejéről. Minden intézményben, minden testületben, ahol emberek együtt dolgoznak, természetesen a véleménykülönbségek, a résztvevőknek a feladatokhoz és egymáshoz való hozzáállása. Kezdetből fogva hangsúlyoztam: körünkben belátásunk szerint bíráljuk, ha kell támadjuk egymás nézetét vagy cselekedetét, de sohasem támadjuk *egymást*. Ha valami elégtellel tölt el, az az, hogy ezt az elvet, úgy érzem, sikerült végig érvényesítenem. Mondhatom, az Európa különböző országaiból, tájairól egybegyűltekekkel tartott ülések, megbeszélések mindegyike, olykori heves vitáit beleértve, kellemes baráti légkörben folyt le.

A Pax Romana — KMÉM egyike volt azoknak a magyar katolikus közösségeknek, amelyekre igen nagy szellemi vonzást gyakorolt a II. Vatikáni zsinat újító lelkesége. Miben látod ezeknek a hatásoknak a jelentőségét az emigrációs, illetve az itthon, a Kárpát-medencében élő magyarság számára?

A nyugat-európai magyar katolikus közvetlenül átélte az egyház megújulását, annak minden pozitív oldalával, az átmenet minden nehézségével együtt. Ez sehol sem ment — s nem megy ma sem — simán. Az említett első kongresszusnak, amelyen 1975-ben Lyonban résztvettem, a témamegjelölése már önmagában kifejezte a feltornyosult gondokat. „A megzavart keresztény” — ezt tárgyaltuk egy teljes héten át. Sok mindent kellett előlről átgondolnunk, megvitatnunk, hogy egyes megszokott — némelyekről azt is mondhatjuk, hogy begyepesedett — szemléleteinket revideáljuk. Ebből az erjedésből, szellemi mozgásból Magyarország és a szomszéd államok magyarsága kimaradt. Bizonyos szerepet töltött be ezen a téren is a Szabad Európa Rádió, annak katolikus és vele együtt protestáns műsora, alkalmanként a rádió más adásai is, hogy tájékozottassanak, továbbítsanak valamit, társadalmaink gyökeres átalakulása közepette gondolkoznivalót, segítséget nyújtsanak. Külön hangsúlyoznom kell szívügyemet, az ökumenizmust, a krisztushívők összetartozásának és keresztény egyházaink közeledésének a szolgálatát. Számomra irányjelző XXIII. János szava, aki megsz-

tottságunkat a kereszténység botrányának nevezte. A feladatot helyben, kicsiben is el kell végezni, ahol még nem szoktak hozzá, hogy túlnézzenek saját templomtornyukon. Ezt főleg Magyarországra értem, a szomszédos magyar kisebbségi világ e tekintetben jóval előbbre van.

De tovább megyek: nem kisebb szemléletváltást igényel a keresztény-zsidó viszony. Mindkét oldalról. Kevésbé egyházainknak és a zsidó hitközségeknek a kapcsolatára, mint inkább a mindennapi ember beállítottságára gondolok. Auschwitz a hívő keresztény ember számára is határkő. Ha zsidó vonatkozásban az étellel velejáró, normális kritikus észrevétel mellett olykor sajnálatos negatív hanggal találkozom, az ritkán antiszemitizmus, mint inkább provincializmus. Van min felülemelkednünk, a Pax Romana révén ezt próbáljuk szolgálni.

A magyarországi rendszerváltás után hazatértél Magyarországra. Miként láttad a hazai életet visszatérése után, hogyan ítéled meg a magyar társadalom gondjait, és ezzel kapcsolatban a politika, illetve az értelmiség magatartását, tevékenységét és felelősségét?

Mint a magyar kisebbségi közösségeknek elkötelezett közíró és vezető katolikus értelmiségi, az elmúlt évek során rendre beutaztad a kisebbségi magyarság szálláshelyeit, megismerkedtél helyzetükkel és törekvéseikkel. Miként ítéled meg a kisebbségi magyarság jövőjét, látsz-e valami reménysugarat?

Roppant nehéz a válasz. A nép a rendszerváltással, a szovjet hadseregtől és a kommunizmustól való megszabadulással együtt jobb életkörülményeket is remélt. A lakosság többsége számára azonban éppen ez az utóbbi, egy darabig, nem következik és nem is következhet be. Az elmúlt évtizedek által hátrahagyott tehertétel túl nagy ahhoz, hogy egyhamar szabadulni lehessen tőle. Lenében megszabadul oroszoktól, kommunizmustól, tíz közül kilenc boldogan vállalta volna. Most ezt elfelejtik”.

Ami engem elsősorban aggaszt, az a tolerancia hiánya, Magyarországnak szekértáborokra való osztottsága. Várom azt a — sajnos, a legdemokratikusabb hagyományú országokban is csak kivételes — hangot a magyar közéletben, amely a politikai ellenfelekről úgy nyilatkozik, hogy tiszteli, de nézetét, szemléletét elhibázottnak vagy egyenesen ártalmasnak tartja. Itt van az értelmiség felelőssége.

Természetesen látok, ha nem is a legközelebbi jövőre. Térségünk minden állama Európa felé igyekszik, el kell magát fogadtatnia. Az európai közszellemmel (gondoljunk a mai francia és német fiatalokra) homlokegyenest ellenkező beállítottság hosszabb távra nem tartható fenn. Pozsony Bécs szomszédságában van, de Bukarest sem kerüli el a figyelmet. Szerbiát és benne a Délvidéket, a ma legjobban sújtottat, egyelőre sajnos ki kell kapcsolni minden jóslásból. De figyelmet érdemel, hogy a szomszédos területek közül a legkevésbé nehéz ma magyarnak lenni ama Kárpátalján, ahol a háborút követő genocidium jellegű elhurcolás és anyanyelvtiltás az ottani magyarság kihalásának veszélyével fenyegetett. Kétszáz ezres kisebbségünk ezt mégis túlélte. Új reménysugár tűnt fel, legújában, a Kárpát-medencétől keletre. Idén májusban Moldvában jártam, a Románia és Ukrajna közé beékelte szovjet utódállamban. Élmény volt a helyszínen tapasztalni, hogy a főváros, Kisinyov kétnyelvű, azaz moldován-román és orosz. A kis államban pedig a mindössze 150 ezres gagauz, azaz keresztény ortodox török kisebbség

ség nem is akármilyen, hanem nemzeti területi autonómiát (!) harcolt ki, első hivatalos nyelvként — mögötte a moldován-románnal és az oroszsal — a sajátjával. Egy kavargó, polgárháborús indulásból nem Bosznia, hanem, az érdekharcok kiegyezésével, a józan belátás győzelmével, magát hivatalosan többnemzetiségűvé nyilvánított ország lett. Ezeket a kisebbségi jogokat pedig egy hatvanszázalékos románajkú többség adta meg. Nem szükséges tehát csupán nyugati példára hivatkoznunk. Ez, íme, jóval keletebbre is lehetséges.

Megismerted a közelebbi és távolabbi kelet-európai népek életét is, tanulmányoztad az egyházak kelet- és közép-európai helyzetét. Mi a véleményed arról a szerepről, amelyet az egyház, az egyházak vállaltak a régió népeinek megbékélése körül? Milyenek ennek a szerepvállalásnak a zökkenői, mulasztásai és feladatai?

Az egyházakra e tekintetben, már pusztán küldetésüknél fogva, alapvető szerep várna. Erre, úgy érzem, csak részben vállalkoztak. Ha saját katolikus egyházunkat nézzük, a kép nem egységes. Nálunk Magyarországon, úgy érzem, a katolikus egyház sokat tett és tesz a belső lelki békéért, az említett kiengesztelődésért. Ennek számos tanújelét láttuk. A szomszédállamokban — a kérdés ott merül fel teljes súlyával — magyar püspökeink (már ahol vannak), protestáns testvéreikkel minden síkon igyekeznek ezt a célt szolgálni. Az, hogy egyben szóvá teszik egyházaik és magyarajkú híveik sérelmeit, természetes kötelességük. Fájdalom látni, hogy törekvésük, illetve híveik igénye nem találkozik a kellő visszhanggal.

Most július elején, közvetlenül a pápalátogatás után, Kassán jártam (ahol, az utcákon-tereken egyetlen magyar felirattal sem találkoztam). Az esemény nyomai még frissek voltak. A hívők, mint mindenütt ahol a Szentatya megjelenik, erősítést kaptak. A látogatás a felajzott belpolitikai légkörben megnyugtatóan, békéltetően hatott, a hazafiság méltatása és a nacionalizmus elítélése nagyon üdvös intelem volt. Vajon a rendezők éreztették-e, apró mozzanatokon túl, hogy a látogatás nemcsak nekik, a szlovákoknak szólt? Kezemben van az erre az alkalomra a kassai egyházmegye által kiadott színes album, amely a terület valamennyi egyházközségről és templomáról ad tájékoztatást. Kizárólag szlovák nyelven, egyetlen említés nélkül, hogy ebben vagy abban a faluban a hívők túlnyomó többségükben magyarok.

A Szentatya magyarországi látogatásakor ott voltam Szombathelyen. Liturgia, énekeskönyv, minden több nyelven. Püspökök, hívők Ausztriából, Szlovéniából, Horvátországból (Szlovákiából püspök nem jött) — a történelem első magyarországi pápalátogatása nem magyar, hanem egész Pannónia népének Szent Márton nevével fémjelzett közös ünnepe volt, amelyen mindenki otthon érezhette magát. A kérdésre válaszolva tehát: katolikus egyházunkra döntő szerep várna régióink kiengesztelődése, megbékélése szempontjából, de ennek a szerepvállalásnak igenis vannak még fájdalmas mulasztásai.

'SIGMOND LÓRÁNT

Tota pulchra es...

Ciszterci szerzetes (1911-1964). Életét és alakját Kereszty Rókus mutatja be 1994. 11. számunkban.

Ez az elmélkedés a Szeplőtelen Fogantatás liturgikus szövegeihez kapcsolódik.

1. *Tota pulchra es...* („Egészen szép vagy”) Mert soha szégyen pírja nem égette arcodat. Nem kellett szégyenkezned mennyei Atyád színe előtt egyetlen gondolatod miatt sem. Hol van még egy ilyen szép arc?! *Quis est haec et laudabimus eam? fecit enim mirabilia in vita sua.* („Ki az, hogy dicsérjük őt? Hiszen csodálatos dolgokat művelt életében.”) A szép arcok általában csak a fiatalkor üdesége miatt szépek. Szép az, akit még nem csúfított el a lelke, a bűnei. Ezért szép a gyermek és a tiszta ifjú. Aki felnőtt korában is szép, annak a lelke is szép. Azt nem rontották el a bűnei.

2. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* („Mint a lilium a bogáncsok között, olyan az én barátnőm a leányok között.”) A Te szépséged mellett rútnak tetszik minden szép személy. Melled állítva olyanok, mint a bogáncs fakó virágai. Lerí róluk, hogy csak test, zsír, bőr, egy kis vér, vagy festék az egész. Kiderül, hogy nemiségük tudata, a hódítás törekvése teszi érdekessé, izgatóvá, kívánatosná lényüket. A hiúság varázsolja széppé testük külső színét. A Szeplőtelenül Fogantatott úgy áll közöttük, mint lilium a szamártövisek között: *Inter rubeta lilium.* Szépsége a lélek szépsége, azé a léleké, melyet nem kellett soha kimosni. *Vestimentum tuum candidum quasi nix et facies tua sicut sol.* („Ruhád fehér mint a hó és arcod ragyog mint a nap”). Szépsége az alázatosság, mely átlátszóvá, kristályossá teszi lényét. Nem őt kell nézni, látni, hanem Isten ragyog át alázatos személyén.

3. *Ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* („Mostantól fogva boldognak hirdet engem minden nemzedék”). Évát nemigen áldja senki. Életadó anyánk, de nagy adósságot hagyott ránk. Egy életet át nem győzzük letörleszteni. Máriát áldja mindenki, aki Jézusban újjászületett. Ő az újjászületettek Anyja, az új emberiség Édesanyja.

Valóban édesanya, mert önként vállalt minket. Éva parancsot kapott: „szaporodjatok”. Mária Istennek akarta adni magát és mindenkit. Szeretett minket, azért lett Anyánk. Éva, ha szeretett volna, nem hozott volna akkora átkot ránk. Vannak, akik szeretik embertársaikat, bár kevesen tudják róluk, vagy nem hiszik el róluk. Szívük-lelkük minden szenvedélyével szomjazzák és szolgálják a lelkek üdvét. A Lisieux-i Karmel elrejtett Teréze szeretettel izzó lélek, lélekmentő; Isten egész világát szívébe záró és érte magát feláldozni kész lélek. Jeremiás szenvedélyes kísérletei, hogy népét, városát megmentse, Pál apostol fáradhatatlansága, mellyel

szembeszáll minden veszéllyel és szenvedéssel, az önkéntes szeretet, az önfeláldozó szeretet, Istent szerető és mindenkit Istennek megnyerni akaró lélek erőfeszítései. Vajon Máriában ne lett volna akkora szeretet, mint Jeremiásban, Pálban vagy Terézben? Vajon Simeon és Anna prófétanő jobban várták a Messiást, mint Mária? Mindezek forró várakozása, magukat szeretetben elemésztő odaadása a legnagyobb fokban megvolt Máriában. Ő az *ancilla Domini*, nemcsak szolgálatra kész, hanem szívesen is szolgál, boldog, ha Urának adhat valamit, mindent. A *Rorate caeli* fohásza berne a legforróbb, az *Emitte Agnum* vágya berne a legepedőbb, a megváltásban való együttműködés készsége berne a leglobogóbb. Anyaként szeretett mindnyájunkat, mielőtt Krisztusban anyánk lett. Anyai hatalma nőtt meg a megtestesüléskor, szeretete már megvolt.

4. *Quae serpentis caput virgineo pede contrivit* („Aki szüzi lábával eltaposta a kígyó fejét”). Magasan hordta fejét a sátán, nem tudott szembeszállni vele senki, övé volt az egész föld. Egyszer csak rálépett egy láb, egy szüzi láb, és ő nem tudott beleharapni. Emberi láb volt, amilyent ő millió számra megmárt, de ezt csoda védte, sebezhetetlen. Felordított a sátán, itt van már az ő legyőzője, az Asszony, akinek fia eltapossa az ő fejét. Feljajdult, mert utolérte sorsa, az Isten átka, és megtudta, hogy csatája hiú az Úr ellenében.

Ó, sátántipró Asszony. De jó a Te lábaid nyomában járni. Aho-vá lépsz, ott elszárad a gaz, és felemelik fejüket a virágok. Élet fakad minden lépted nyomán. De jó kíséretedhez tartozni. Sarkunk után leselkedik ugyan az őskígyó, de nem tud belénk harapni, csak ha mi engedjük. Bűnösök gyógyítója vagy: akit megmárt a kígyó, Te meggyógyítod Fiad orvosságával. Aki Téged követ, az Veled együtt sátántipró lesz, minden lépése, szava, tette: *Super aspidem et basiliscum ambulabis* („Áspiskígyón és sárkányon lépdelsz”). Mária népe, serege félelmetes a sátán számára: *terribilis ut castrorum acies ordinata* („Rettenetes, mint egy katonai tábor rendje”).

5. *Dignum Filio tuo habitaculum praeparasti* („Fiadnak méltó hajlékot készítettél”). Nemcsak a testét kapjuk, hanem annak hajlamait is örököljük szüleinktől, a bűnre való hajlamot is. *In peccatis conceptus sum* („Bűnökben fogantattam”), mentegetőzik Dávid is. Ha igaz az, hogy anyánktól inkább a testi kívánságot, apánktól inkább a gőgöt örököljük, akkor látszik, hogy az édesanya tisztasága, az apa istenfélelme a legnagyobb születésnap ajándék, amit bölcsőnkbe rejthettek. Szeplőtelenül fogantatottnak kellett hát lennie Annak, akinek méhében az Isten Fia fogantatott, amelyben kifejlődött, hogy ott még az eredeti bűn rossz szaga se legyen érezhető; abban a tejben, mely az Isten Fiát táplálta, a bűn egyetlen bacilusa sem létezhetett.

Krisztus magára vette a bűn büntetését, a bűnös sorsát, de a bűnét soha. Annyira kényes volt erre, hogy anyját is szeplőtelen tisztaságban teremtette, hogy még rajta keresztül se tapadjon hozzá semmi bűn szennye. Ő az élet, benne nem lehet halál, rothadás; Anyjában sem lehet. A halált magára vette Krisztus, mint büntetést, de teste már nem rothad el, mert büntelen volt.

Édesanyja teste sem. Ebből látni, hogy nemcsak a lélek halhatatlan természetétől fogva, hanem a test is az Isten rendelése folytán. Ha nincs bűn, nincs rothadás.

Ez az Isten ízlése. Anyát választott Fiának. Nem volt fontos, hogy gazdag legyen, híres, előkelő, tanult. Csak egy volt fontos: büntelen legyen, olyan, aki soha semmilyen közösségben nem volt a bűnnel. Ez az Isten ízlése velünk szemben is. Ki szimpatikus az Istennek? *Innocens manibus et mundo corde* („az, akinek tiszta a keze és a szíve”).

6. *Gratia plena* („Kegyelemmel teljes”). A leggazdagabbnak is hiányzik egy s más, legalábbis vágyainak. A leghatalmasabb is megérzi előbb-utóbb léte végességét. Máriának nem hiányzik semmi, mert kegyelemmel teljes, övé az Isten. Ó, nagy kincs a kegyelem, mely ha meg van, nem hiányzik semmi, mely megszerzi a végtelen Istent.

Mária teljes e kegyelemmel. Nagyobbat Isten sem adhatott az embernek, minthogy Fiának anyjává tette. Szebbet Ő sem teremtett, mint Fiához méltó édesanyját. Isten teremtő hatalmának remeke, Mária. Erényei mutatják mindenek feletti szépségét. De nem erényeid miatt vagy ilyen szép, azok már feltételezik kegyelmi teljességedet. Szentségben teremtettél, szent volt a hajtás a bűnös törzsön. Csupa szentség a lényed, pedig egészen ember vagy, Joachim és Anna leánya, az ács felesége, a názáreti anyja. Mily nagy ajándék vagy Te, Édesanyánk. Egészen szent, mégis egészen a mienk. Akit öledbe veszel, akit Jézus öledbe tesz, az beszívja tisztaságod és szereteted illatát. *Trahe nos, Virgo immaculata, post Te curremus in odorem unguentorum tuorum.* („Vonzz magadhoz szeplőtelen Szűz, keneteid illata nyomában futunk utánad.”)

**KISLÉGI NAGY LÁSZLÓ:*
MISKOLC — ROSSZOSKI — MISKOLC**

— Egy tábori lelkész naplójából —

Mindig katona szerettem volna lenni. Meg pap is. Apám, aki ezredes volt, és 1921-ben jött haza szi-bériai fogságából, azt mondta: Fiam, csak katona-pap ne legyél! Vagy pap legyél, vagy katona. Ha tábori lelkész leszel, akkor se katona — se pap nem leszel.

1939-ben a Diósgyőr-Vasgyár-i plébánián káp-lánkodtam, és fiúknak tartottam hitoktatást. A Horthy-féle rendelet értelmében, aki még abban az esztendőben jelentkezett tábori lelkésznek, az fő-hadnagyi rangot kapott. Jelentkeztem.

1942 karácsonyán tizennyolcan vettük kézhez a behívó parancsot, de tekintettel lelkési szolgál-atunkra, három nap haladékat kaptunk. A 20. könnyű hadosztály Miskolcon vagonírozott be. Sztarij Oszkolig mentünk vonattal, onnan tovább autóbusszal és szánnal Rosszосkiba. Itt, a frontvo-nal mögött egy iskolában működött a kórház, ami valójában csak egy elsősegélynyújtó hely volt. Mi-sézni a szabadban kellett, mert a templom széna-raktárként működött. Szállásom együtt volt az or-vosokkal, egészségügyisekkel és az őket védő kato-nákkal. Január 9-én Lajtos Árpád repülős (Dayka Margit színművésznő férje) hozta a hírt, hogy az oroszok áttörésre készülnek. Az orosz légi felderít-ők könnyen észrevehették a magyar védőállásokat, hiszen a havon jól látszottak a fekete földhányások.

1943. január 12. Az oroszok áttörték a magyar védelmi vonalat. Tízezer ember halt meg ak-kor, és sokan megsebesültek. Az áttörés éjsza-káján a katonai vezetés tanácskozott, mi leg-yen a rabokkal. Könnyörögtem, hagyják élet-ben őket.

A hadosztálylelkész, Kovács István roz-snyói spirituálist láblövés érte, mikorra Kocsa-tovkába értek, elvérzett. Kocsatovkában volt egy kéttornyú templom, amit rumraktárnak használtak. A katonák kiverték a hordók ol-dalát, és vederrel mérték és itták a rumot. A-több napja ételt nem látott emberek a nagy hi-degben megfagytak.

Kocsatovkában egy napig voltunk, majd továbbindultunk, de két kilométerre a község után repülőgép- és tanktámadás ért bennün-ket. A sok ezer menekülő között szem elől veszítettük a parancsnokságunkat. Ekkor ki-álltam, összeharagsoltam az embereket egy alakulatba, 250-en lehettek. Rendezett sorok-ban estére elértünk Szinyije Lipagiba, az első vonalkórházba. Négy nap múlva kaptuk a parancsot, hogy 32 egészségügyist vissza kell küldeni Bocsarovba, a front közelébe, a biztos halálba. Nehéz volt kiválasztani, hogy kik menjenek vissza. A sorrend: önként jelente-zők, nőtlenek, nők, gyerektelenek és végül a gyerekesek. Eddig még nem sírtak a kato-nák, de most könnyek között búcsúztak egy-mástól. Alighogy elindultak, lovas jött a hír-rel: a parancsnokság költözködik! Ha a pa-rancsnokság költözik, nem érvényes a paranc-sa sem! Volt öröm! Hová, merre menjünk? Kaptunk 2 géppuskát és 2 légvédelmi ágyút, de ennek összesen 2 lövedéke volt. Ezzel nem le-hetett védekezni százazrek ellen. Eldöntöttem, nem az országúton, hanem a hegyeken át me-gyünk Voronyezsnek. A magunkra csavart tör-ülközőkkel, sálakkal úgy festettünk, mint a karneválozók. Utunk cseppet sem volt zavarta-lan. Naponta kétszer-háromszor jöttek az orosz repülők, ledobtak egy ládányi kézigránátot, ami széjjelterítette a halált. Sokan elpusztultak. Andrassy Ferenc, mezőkövesdi református lel-kész az egyik bekerítésnél hővakságot kapott, és fogságba esett. Feljegyzéseimet nagy hideg-ben írom a szán oldalánál, ahol a ló melegít, zubbonyzsebbe rejtett noteszba, ceruzával.

Február 6. Életemben ez az első péntek, ami-kor nem áldozhatok. A hadosztályparancs-nokság egy napi pihenőt rendel el, és kihirdeti a statáriumot, senki haza nem mehet. A fegy-vereket összeszámolják. Orosz házaknál va-gyunk elszállásolva. Partizánvidék! Rejtőzve lehet csak mosakodni, enni, aludni... a páln-kás tea lassan elaltat... influenza kerülget.

Február 7. Azt mondják, vasárnap van. Nincs miseborom. Ma éjjel a szomszéd faluban sok

* 1911-ben született Egerben. Egri egyházmegyes pap. 1942–43 között tábori lelkész. Jelenleg nyugdíjas, a nyíregyházi papi otthon lakója.

magyart leöltek orvul, míg azok a házakban pihentek. Reggel egy törött lábú lovat agyonlöttem. Breviárium helyett megpróbálom a három rózsafüzért elmondani, de sokan vannak a szobában, nem alkalmas a hely imádkozásra. Délután bárisnya jön átváltani a márkát rubelra. A márkát már nem fogadják el a bazárban. Nem jó jel, közel vannak a partizánok.

Február 8. Lassan indulunk. Az oszlop legalább tíz kilométer hosszú. A partizánterületen hullák, szétlőtt kocsik az úton, út mellett. Elöl mentek a német és magyar tüzekek, utánuk és oldalt a gyalogosok, akiknek a partizánfigyelés volt a feladatuk. Egy helyen mintegy ötven halottra bukkantunk, nézegetem a halottak igazolványait, emléktárgyak után kutatok, hogy hazaküldhessem a hozzátartozóknak, amikor nagy kiabálást hallok: semmihez sem szabad hozzányúlni, minden ember, állat, ló, pokróc, kocsi alá van aknázva. A drótot a halottak orrán, fülén keresztül vezették.

Február 22. Partizánterületen járunk, lassan menetelve tudunk csak haladni. Az erdő belsejét felderítő járőr vizsgálja, én vagyok a vezető tisztje. Csőre töltött puskával, kézigránáttal vadászunk emberekre... Szenvedéllyel, lelkifurdalás nélkül, hogy a partizánt lelőjük. Akkor döbbsentem rá, hogy nincs bennem emberi érzés, vad vagyok, igen, életről van szó, vagy ők, vagy mi... Amikor az erdőt áthajtottuk, derékig süllyedtünk a hóba... Baj nem volt. Este pihentünk, a házigazda tud magyarul, mert 1916–17-ben Magyarországon volt hadifogoly.

Február 28. Vasárnap van, Regős Gyula misézett a görögkeleti templomban, én nem tudtam részt venni, mert gyöngé vagyok. Tízkor a kórház egyik termében miséztem. Hamarosan indulunk, mert Romni előtt az orosz.

Március 5. Várjuk az indulást. Betegek jönnek orvosukhoz, néhányat táborig kórházba utalnak. Kláben Lajos (vasgyári fiú a harmadik utcából), szintén hazakéri magát. Espere-sünknek üzenek haza. Már két hete csak káposztát eszünk. Nehéz a helyzet, mert nem lehet semmit venni. Meddig tartanak így benünket? Ez lenne a katona megbecsülése? Nincs visszaút. Azt akarják, hogy aki életben maradt, a betegekkel együtt várja be a harcot? Fegyverek nélkül hogyan védjük magunkat? Így becsül a német? A harcokban jók voltunk!

Most írom le először: az otthoniak vajon élnek-e? Mi van a testvéreimmel?

Március 9. Folyik az emberek egészségügyi vizsgálata: alkalmasak-e? Nem tudjuk mire. Hazamegyünk vagy maradunk? Én azt mondom, március 25-ére, Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepére és Kaszap István születésnapjára hazaérünk. Ezt hajtogatom hetek óta.

Március 16. Harmadik napja nem főz a konyha, mert csak zsírunk és kolbászkonzervünk van. Este összevesztem egy némettel, aki leszólt, hogy tetvesek vagyunk.

Március 17. Éjjel kettőkor riadó, azonnal vagonírozunk. Szomorúak vagyunk, mert nem haza, hanem Koroszténba visznek. Kilenc óraker indulunk, négy nap ételadaggal, fűtetlen vonatban, egy vagonban ötven ember. Tízker indultunk az állomásról. Fél tizenegykor a legényem vesegörcsöt kapott, és mivel a vonat elhagyott, a holmit magunknak kellett cipelnünk. Én magam nem bírtam, lemaradtam a legényemmel. Eddig ő nem hagyott el engem, most én nem hagyom el őt.

Március 20. Kowalyban a nép irtózatosan szegény. Krumpli is csak gyéren termett a szárazság miatt. Annyi krumplijuk van, amennyit az ágy alá be tudnak önteni. A házigazda lányát már három éve, tizenhét éves korában elvitték a németek. Siratják ma is. Csoda-e, ha ez a nép partizán?!

Március 21. Vasárnap van, nyolctól tízig foglalkozás lenne, de helyette — kérésemre — erkölcs-oktatás van. Bor nincs, misézni nem lehet, istentiszteleti beszéd kinn a mezőn. Utána meghallgatom a panaszokat: „Haza akarunk menni dolgozni! Otthon elszegényednek a családjaink!” Ezeket az embereket — úgy érzem — nem lehet hadba vinni, tesztileg-lelkileg legyöngültek.

Március 25. Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepe, Kaszap István születésnapja. Misézni nem lehet.

Március 26. Reggel ötkor már fenn vagyok. Don Boscóhoz és a Szűzanyához a megkezdett kilencedeket imádkozom.

Március 27. Nyolc óraker tisztgyűlés. Manda Lajos főhadnagy tartja, mert Zitás Pál szabad-

ságra ment tegnap este. Holnap ünnepséget kell rendezni a Don mellett elhaltak tisztele-tére. Nekem kell az ünnepi beszédet monda-nom, és Szántai Karcsi lőszerkezelő zászlós-sal az emelvényt, illetve az oltárt készítenem. Örömmel vállaltam a kedves és hálás felada-tot. Délután kijelöltük az oltár helyét egy fia-tal, sűrű nyírfaerdő szélén, melynek két olda-lán hatalmas fenyves volt. Gyönyörű volt ez a beszögellés az erdőben. Az ácsok vezetésé-vel hamar megindult a munka.

Március 28. Két kismisést végeztem az iskolá-ban. A katonákon kívül polgári lakosság is volt. A tábori püspök levelét olvastam fel. Szépen énekeltek: „agyin raz” magyarul, „agyin raz” oroszul. Utána a patakban meg-fürödtünk. Sok postát kaptam. Újra meg újra olvastam a leveleket. Édesapám örül, hogy szépet hallott rólam. Hazuról írják, annak el-lenére, hogy halálhírem jött, beírtak ke-resztapának. Volt tanítványaim is írtak. Végre éjjel egy óra körül álmaim szárnyán hazare-pültem.

Március 29. Kitüntetésre terjesztik az oszlop embereit, én is köztük vagyok. A Signum La-udist és a Tűzkereszt II.-t otthon kapom meg.

Március 31. Sikerült talpat szereznem a csiz-mámra.

Április 1. Vasárnap van. Kilenc és tíz óraker misét mondok az iskolában. Ez a nagyböjt ne-gyedik vasárnapja. Az evangélium Jézus cso-dáiról szól. Beszélek a hit erősítéséről és a re-ményről. Most kaptunk hírt, hogy a 35 éven aluliak nem mehetnek haza, itt kell csatlakoz-niuk az új alakulatokhoz. 130 személyt kellett kiválogatni. Örülök, hogy nem vagyok pa-rancsnok, nem könnyű a könnyező katonákat visszamarasztalni. Nehéz ilyenkor beszélni, de vigasztalni kell. Ekkor olvastam Pater Marco Marcell könyvét, a *Szibérián át a kolos-torig* címmel. Igazán átéreztem.

A naplóírást abbahagyom és a halottak adatainak összeírásával foglalkozom. Két pél-dányban írom, egyiket a hadügyminisztéri-umnak, másikat magamnak.

Április 8. Ma nem jól érzem magam. Élelem után járkálok és fekszem. Tegnap este egy fa-ház a nagy tüzelés miatt meggyulladt és le-égett. Oltani nem lehetett a tüzet. A padláson a szénában katonák aludtak, és égő ruhában

leestek. Egy katona ott vergődött a parázs-ban, egy német katona belelőtt, majd maga az össze-vissza égett ember kérte, hogy „még egyet!” — a német, mintha megértette volna, megismételte a lövést.

Reggel elment az első kiválogatott csoport. Némák voltak. Ma elviszik lovainkat is. Újra nagy gond lesz a megmaradt holmijaink száll-ítása. Borzalom, ahogyan velünk törődnek! Minden nap más intézkedés jön. Bizonytalan-ságban élünk. Én sem merem megkezdeni a nagyböjti lelkigyakorlatot, mert állandóan változik a helyzet. Naponta várjuk az indulá-si parancsot, hogy legalább a fertőtlenítő helyhez közelebb mehessünk. Csak haza tud-jam vinni a halottak holmijait!

Április 11. Vasárnap. Fél nyolctól gyóntatok. A misén 120-an áldoznak. A helybeliek szo-kás szerint a gyóntatásért tojást hoztak. Tu-dattam a katonákkal, hogy értük miséztem. Megható volt az áldozás, az ima és az ének.

Április 14. A szomszéd faluból jött egy férfi és egy nő gyónni. Lengyel katolikusok voltak. Tolmács útján megbánattam bűneiket, majd miseruhát, stólát vettem, hogy papi díszben összeadjam őket. Könnyes szemmel térdeltek le, és hangos szóval énekeltek, imádkoztak a szobámban. Amikor a környék ukránjai, pra-vozlávjai jöttek báméskodni, már levettem a papi díszeket. Új legényemnek Baranyi bá-csit hívtam, ő volt a legbecsületesebb az em-berek között. Csak később tudtam meg, hogy református, mert tiszteletes úrnak hívott.

Április 20. Éjjel két óraker nagy vonatfüttyü-lésre ébredtem, majd három erős, hatalmas robbanás, géppuskázás, lövések. Kinézek az ablakon, látom a lövések tüzét. Figyelmezte-m az ablakon keresztül az őrséget, ők riasz-tanak. Az erdő melletti vasutat robbantották fel, ott lövöldöznek. Parancs: mindenki a saját házát védje. Hirtelen öltözés, várjuk a parti-zánokat, de nem jön senki. Ruhástól fekszünk le. Reggel fél nyolctól gyónás, nyolctól mise. A tékozló fiúról prédikáltam. Áldozáskor kérjük a nálunk lévő Jézust, hogy minket is vezessen haza. Elsírtam én is magam, mert láttam az öreg emberek könnyes szemét.

Április 21. Jött három asszony gyónni, és 12 tojást adtak ajándékba. Egy misére is akartak fizetni, mert az egyiknek a kislánya aknára

lépett, és meghalt. Megígértem, hogy fogok érte misézni.

Április 22. Nagycsütörtök van. Nincs ünnepi hangulat, mert nincs misebor és a gyertya is hiányzik. A fagykenőcsnek használt paraffinba teszünk összehajtv papírlapot, ez a mécses.

Április 23. Nagypéntek. Könyvek hiányában csak beszédet tarthattam, a protestánsoknak külön, ők szépen énekelnek. Bűnbánatot hirdetek, mert a papjuk, Andrásy Ferenc mezőkövesdi lelkész fogságba esett. Egész nap ünnepi hangulat van a lelkünkben.

Április 24. Nagyszombat. Mise nincs, egész nap a patakot rekesztjük el, hogy fürödhessünk. Később készülök a másnapi szentmisékre.

Április 25. Húsvét. Kilenckor, tízkor szentmise és beszéd a katolikus katonáknak, akik közül huszonnégy áldozó volt. A lakosok és a katonák felváltva énekeltek. Az ukránok és a lengyel katolikusok hoztak kenyeret, tojást megáldatni. Tizenegy órakor a protestánsoknak tartottam istentiszteletet. Ének és beszéd van. Ismét nagy tojásébed az alakulatnak. Este vizitelek a régi házamnál, mert a robbanás miatt el kellett hagynunk, új lakást vettünk. Mézes tejjel kínáltak, piros tojást adtak. (Ott is szokás.) Este nyolckor hazamentem, és elbeszélgettünk a múlt időről.

Április 28. Holnap indulunk Koroszténba, hogy május 1-jén fertőtlenítsünk, és rakodjunk hazafelé. Mosdás, nagymosás, puskapucolás, csomagolás mindenütt. Végtelen öröm és boldogság, izgatottak mind az emberek. Jóformán otthon érezzük magunkat. Délután egy ifjú lengyel párt esketek. Nehezen olvasom el a furcsa betűket. Latinul és magyarul adok nekik bizonyítványt az esküvőről.

Május 1. A koroszténi fertőtlenítés után, másnap negyed hatkor kelünk, összepakolunk, imádkozunk, a vasútállomásra megyünk a folyó partján. Megnézem Timosenko főhadiszállását, ami tíz méter mélyen volt a sziklába vájva. Végigmentünk a szűk folyosókon, a föld alatt rejtett telefonkábelek és világításvezetékek futottak. A bunkert sűrű erdő rejtette el.

Május 2. Leírhatatlan az öröm: fél kettőkor bevagoníroztunk, és elindult a szerelvény

Magyarország felé. A magyar határra érve a Himnuszt énekeltük, és megfogadtuk, ha kell, a vonatról is leugrálunk, de mi már nem megyünk vissza a frontra. Robogott a vonat a magyar fenyvesek között, és a vagonnyi katonai torokból énekelte a tűzerek dalát.

*

Miskolcon nagyon kedvesen fogadtak: cigarettával, cukorral. Aztán továbbszállítottak a szentpéteri laktanyába, ahol lezártak bennünket. Amikor a pisztolyomat leadtam, a raktáros szóvá tette, hogy hiányzik két golyó. A nevetséges számonkérésre azzal válaszoltam, hogy igen, az egyiket fegyvertisztítás céljából lőttem ki, a másikkal pedig egy törött lábú lovat lőttem agyon.

Visszakerültem a vasgyári plébániára hitoktatónak és kórházlelkésznek.

Egy alkalommal a sebészetre mentem, ahol a kórteremben tizenhat ágy volt. Szokás szerint mindenkihez odamentem, és a baja felől kérdezősködtem. A betegek elfordultak tőlem, olvastak, ettek és azt felelték, hogy a harctéren sebesültek meg. Akkor az egyik ágnál megkérdeztem, hol sebesült meg? A beteg mondja: Koratojaknál. Erre elkezdtem sorolni: Sztorozsevoje, Oszkino, Mascugino, Kocsatovka, Rosszoski, Buzenki, tehát az ottani községeket. Meglepődve kérdezték, honnan tudom? A válaszomra, hogy én is ott voltam, mindenki letette az újságot, abba hagyta az evést, és elkezdtünk beszélgetni. Elköszöntem avval, hogy a jövő héten újra jövök, mert ez a feladatom, és elindultam kifelé. Utánam szólt az egyik, hogy szeretne gyónni, majd a másik ágyban fekvő is megkért. Így a tizenhat sebesültből tizennégyen meggyóntak, csak kettő nem, aki nem volt katolikus.

Ekkor éreztem, hogy a szenvedőt csak a szenvedő tudja megérteni, és másnap reggel áldozáskor Krisztus szenvedéséről beszéltem.

Feljegyzés a Diósgyőr–Vasgyári plébánia *Historia domus*ába

Közel ötven év távlatából emlékszem vissza a diósgyőri vasgyár „felszabadulására”. Dátumokra már nem emlékszem pontosan, csak arra, amit eddig nem emlegettek, hogy a vasgyári papok is kivették a részüket az akkori eseményekből.

1944. december elején — talán másodikán — a Stadion mellett a X. utcában lelőttek két német

tisztet. Ennek megtorlására a Miskolcon állomásozó német parancsnokság elhatározta, hogy bombázni fogja a gyárat és a telepet, ha nem adnak ki hatvan kommunista túszt. Nagy volt a riadalom. A gyárnak felelős vezetősége nem volt. Mi, római katolikus káplánok, akik 1943 nyarán kerültünk ki a doni harcokból, tudtuk, hogy a német ezt meg is fogja tenni. Már az orosz csapatok itt voltak a Nyíresben, tehát csak húzni kellett az időt. Elhatároztuk, hogy összeirunk 59 többgyermekes családját és egy papot kísérőül. Mosonyi József és én sorsot vetettünk, hogy ki megy be Miskolcra a német parancsnokságra és ki marad túsznak az asszonyokkal. Rám esett a sor, hogy menjek tárgyalni. Mosonyi József pedig maradt az 59 asszonnyal a lányiskolai bunkerban. Korán hajnalban, az árkok mélyén haladva először a mindszenti plébániára mentem, majd Henkei Hönig Vilmos ny. tábornokot kértem meg, hogy jöjjön el velem a német parancsnokságra. Ott előadtam a túszonevsorát, és hogy ki hány gyermek anyja. Erre a parancsnok azt mondta: mi nem vagyunk gyilkosok, nekünk hatvan kommunista túszt kell. Erre azt feleltem: elvitték a nyilasok. Akkor hatvan szociáldemokrata — mondták. Elvitték a nyilasok — feleltem. Akkor hatvan kereszténydemokrata. Elvitték a nyilasok — feleltem. Ekkor aztán mérgeesen az asztalra csapott, és azt mondta, majd összeszedjük mi. Erre én elmentem a magyar csendőrségre, hogy ne engedjék a német csendőrököt garázdálkodni. A csendőrség parancsnoka egy százados volt, aki azonnal összehívta az embereit, és elhatározták, hogy minden német csendőr mellett egy magyar csendőr is ott lesz. Elvégre Magyarországon vagyunk! Én akkor megköszönve áldozatos szeretetüket hazasiettem a gyárba, és tudattam az ismert kommunistákkal, hogy azonnal költözzenek a gumiúton túlra (így hívták az Újdiósgyőrtől elválasztó utat). Reggel meg is jöttek a csendőrök, egy német, egy magyar. Kommunista nem találtak, de összeszedték a román és ruszin munkaszolgálatosokat, bezárták őket a lányiskola pincéjébe, melynek ajtajába egy leventét állítottak puskával.

A lakosság megnyugodott. A németek a mozi melletti Vendégházban laktak. Délután kezdték felszedni a telefonok drótjait. Tehát készültek elmenni.

Este kimentem a kórház mögött lévő magyar

állásba, ahol Csillag László egri fiú volt a parancsnok. Figyelmeztettem, hogy a németek, akik a szomszéd állásban voltak, az éjszaka el fognak menni. Ő ezt lehetetlennek tartotta, hiszen most volt itt egy másik német állás parancsnoka, aki a fejéhez szegezte a pisztolyt, hogy az állást feladniuk nem szabad. Én erre mondtam, éppen ez a jele, hogy itt fognak hagyni.

Itt megemlíttem, hogy napközben a Nyírjes Ládi alatti Ördögárokban bujtattam át Nagy Töhötöm jezsuita atyát, aki megbízással ment a budapesti kormánytól a debreceni kormányhoz. Sikert is átmennie.

A németek állása néhány sorozat leadása után elcsendesült, és akkor vették észre a magyarok, hogy a németek becsapták őket. Igen, ezt csinálták a Dontól kezdve, hogy a magyar hadsereg a németek utóvédjének az utóvédje volt.

Reggel nem akartak kiengedni a C-gyár bunkeréből. Ott kaptam szállást. Bejöttek az oroszok. Én reverendában mentem a kórház kápolnájába, mert a bombázás óta (szeptember) nem lehetett misézni. A lányiskolai bunkerhoz érve látom az örvendező, üvegeket és poharakat emelgető embereket, köztük pedig két szurony emelkedik ki. Amint meglát az éljenző tömeg, egyszerre elcsendesül, és kettéválva utat engednek az orosz katonákhoz. Meglepően fájdalmas volt nekem ez a csend. Mindenki arcáról azt olvastam le: mi lesz ebből? A pap és a szovjet katona találkozik. Én a legnagyobb lelki nyugalommal kezet fogtam velük és oroszul üdvözöltem őket. Oroszul a Dontól 1600 km-t gyalogolva tanultam meg valamit hallásból. „Gygye jeszty nacsalnik?” — kérdeztem, majd mondták, hogy a másik utcában. Kértem, vezessenek oda. Így jutottam el Szuchár Pál tanító lakására (ő az első világháború fogságában tanult meg oroszul), így tolmácsként szerepelt. A kapitány szívesen fogadott, én engedélyt kértem a liturgia megtartására. Azt válaszolta: „Nemcsak engedélyt adok, hanem kérem önt, húzzák meg a harangokat, nyissák ki az iskolákat, és legyen úgy, mint eddig”. A kapitány azt mondta, ő most jött be, nem ihat, én pedig mondtam, liturgia előtt vagyok, nem ihatok. Meghajolva letettük a poharat, majd kezet fogtunk, elkészöntünk. Ezt csak egyszer lehet átélni — 46 évvel később csak emlék.

SZABÓ MAGDA: AZ A SZÉP, FÉNYES NAP

A magyarságot politikai okokból katolizáló Géza fejedelemről és fiáról, a jövőendő István királyról szóló darab beszédmódja is azt tükrözi, hogy sokkal inkább korunk — közeli múltunk — magyarságtudatát tükrözi, mint a letűntet, az őst. Az, hogy a nagyváradiak magyarországi vendégrendezőt hívtak Seregi Zoltán személyében a színpadra állításához, bizonyára azt is mutatja, hogy a színház tisztában van vele: a mű bemutatása csak akkor válik művészi és minden egyéb értelemben eseményé az erdélyi magyarok körében, ha a darabot nem múzeumi áhítattal kezeli, hanem úgy, hogy a néző a társául szegődjön, a történet elejétől a végéig.

A rendező Szabó Magda művének azt a vonulatát használta föl erre, amellyel a szerző a magyarság passzivistá, búskomorságra hajlamos alkatát igyekszik öniróniába fordítani. Vagyis napi események pszichológiai — vagy olykor komédiai — láncolatával formálta a művet, evidenciának véve és némileg súlytalanlanná téve a szerző ennél valamivel nagyobbra törő történelemszemléletét. A történelmi léptékű dilemma így is átsugárzik a mű napi iróniáján. A katolikus neveltetésű Vajknak, a fejedelem árnyékában meghúzódó, de lassan-lassan egyre nagyobb politikai tekintélyt szerző ifjúnak nem csupán az időszerűtlenné váló sámánizmusa szemlével kell megküzdnie, hanem az új hitnek ellenszegülő magyarok hús-vér valójával is. E harc halálos elentmondásait a történelemből ismerjük, az előadás fricskáit pedig magyarságtudatunk elviseli. Még az is lehet, hogy a hasznára válik.

KÁLLAI KATALIN

A TELJESSÉG FELÉ? (Az olvasó mint az idő katalizátora)

Címünk, kérdőjel nélküli bizonyosságként, Weöres Sándor 1943 és 45 között írt, és akkor meg is jelent prózaverseinek címe. A versek a filozófiai doktorátus megszerzése után, a szerző harmincas éveinek kezdetén íródtak. Azóta többször megjelentek a Magvető kiadó gondozásában az *Egybegyűjtött írások* között,

és idén a Tericum kiadó ismét önálló kiadványként kínálja, szinte vers formátumban. A fentiek ismeretében immár nem meglepetés, a borítón a fiatal Weöres Sándor. A kötet próbálkozás a Weöres-féle forma és tartalom idea megvalósítására, így nemcsak a kereső ember útját hivatott kijelölni, hanem a kutató és a hangját folytonosan újítani képes költőét is. Nézetünk szerint e gyönyörű és mélységesen komoly próbálkozás eleve kudarcra volt ítélve. Miért? Lássunk néhányat a kötet fontosabb szellemi előzményeiből.

Az említett filozófiai doktorátus 1938-ban íródott, címe: *A vers születése*. Weöres akkori művészeti ars poetica problémáit ismerteti. Az egyik fő probléma a forma és tartalom viszonya. Ekkor még egyértelműen a művészet és szépség szükségszerű kapcsolatáról olvashatunk, de néhány évvel később, 1943-ban írt levelében már lelkendezve számol be a végre megtalált összhangról forma és tartalom között. A másik megoldandó feladat, az elszakadás a személyes önkifejezés vágyától, hogy a nyelv eszközzé válva, maga a lét fejezhesse ki magát a nyelvben. Ebben Weöres mintája az emberiség nagy kulturális alkotásai, melyek több száz éven át íródtak, és amelyeket nem annyira konkrét személyek, hanem inkább nemzedékek, iskolák és prófétai ihletettséggű redaktorok gyúrtak egésszé. (például: Weöres szabadfordításai a *Gilgames* alapján).

Maguk a prózaversek, Hamvas Bélának mint Weöres Sándor harmóniája megteremtőjének ajánlódtak. A cím tökéletes, a hamvasi vagy akár a keresztény emberi élet kétszavas krédója: *A teljesség felé*. Nézzünk néhányat a versek címadó szavaiból: tudás, kimondhatatlan, létezés, Isten, vallás, ember, szeretet, jó, rossz, erkölcs, sors, élet, halál, nő, férfi, meztelenség, gyönyörű, tér, idő, érzékfeletti, igazság... Ezek a szavak a vallások és a hozzájuk fűződő filozófiák alapkérdéseit jelölik. E szavak különleges jelentőségűek, a velük összefüggő állítások egyrészt a legszemélyesebbek, másrészt az emberiség legáltalánosabb közös tudását tartalmazzák. Nem csupán forma és tartalom kerül összhangba bennük, hanem harmadikként és legfontosabbként a történelem.

Weöres prózaversei éppen a nyelvanalitikai viták, közepette, prófétai igénnyel állítják

a szó igazságát. A mondatok igazságát, melyeket ő alkotott. Ezért éppen az nem sikerülhetett tökéletesen, amire a legjobban törekedett, az elszakadás a személyestől. Akkor is, ha tényleg forrásvidéken járunk, akkor is, ha a költői nyelv minderről sallangmentesen beszél. Akkor is, ha ez a nyelv szépségesen szép. Szép és igaz. De szükségszerűen hiányzik belőle a történelmi dimenzió, az emberiség néhány ezer éves munkája. Létezik ugyanis tudás, mely tudásra utalnak ugyan szavaink, de beszélni róluk nem az egyes ember hivatott, hanem az emberiség. Nevezhetjük ezt kinyilatkoztatásnak is. Tudjuk, hogy mindezt Weöres Sándor is tudta. És bizonyosan nem rajta múltott. A történelmet nem lehet leírni. A történelmet nem írhatja le az egyes ember, a történelem az emberiség közös alkotása.

Végezetül, ma már — ötven évvel a versek születése, hat évvel Weöres Sándor halála után — azt kell, hogy mondjuk, az idő a műnek dolgozott. Az idő ugyanis annak a műnek dolgozik, amelyet valakik, valamikor újra és újra kiadnak, és ezért valakik, valamikor újra és újra elolvasnak. És jelen esetben az idő sem bizonyult tehetségtelen művésznek. (*Tericum Kiadó Bp.*1995.)

RÉVÜTI KÁROLY

DE FALLA REGÉNYES ÉLETE

A spanyol zenetörténet talán legnagyobb alakja, Manuel de Falla (1876-1946) zeneszerzői életművét Magyarországon szinte egyáltalán nem ismerik. E mellőzöttség elsősorban azzal magyarázható, hogy hazánk — Kelet-Közép-Európa más nemzeteihez hasonlóan — tagadhatatlanul a német-osztrák kultúrkörhöz tartozik, s a mediterrán kultúra érezhetően távolabb áll a magyar társadalomtudósok és művészetkedvelők érdeklődésétől. Néhány De Falla-kompozíció — így *A háromszögletű kalap* című balettzene vagy a koncertszerűen is előadható kisopera, a *Pedro mester bábszínháza* — időnként ugyan felcsendül a budapesti hangversenytermekben, de regényes életrajzát a rövid lexikoncikkek kivül mindeddig egyetlen zenetörténészünk sem analizálta. Joggal mondhatjuk tehát, hogy Dobos Kálmán zongoraművész és zeneszerző közelmúltban megjelent, Manuel de Falla élete és művészete című monográfiája alapvető jelentőségű, hézagpótló munka, amely nem csupán magyar nyelven eddig

publikálatlan tényanyagot közöl, hanem a századforduló és a századelő európai szellemi áramlataira, a társművészetek fejlődésére vonatkozóan is értékes dokumentumokkal szolgál.

A kötet megjelenését több mint két évtizedes intenzív kutatómunka előzte meg. Dobos — a zeneszerző unokahúga, Isabel de Falla segítségével — De Falla valamennyi kompozíciójának hanganyagához, és a róla szóló teljes — angol, német, francia, olasz és spanyol nyelvű — szakirodalomhoz hozzájutott. A spanyol külügyminisztérium engedélyével felkereste De Falla lakóhelyeit, és kimerítő részletességgel tanulmányozta a kompozíciójának magyarországi előadásaira vonatkozó adatokat is. Imponáló felkészültségről tanúskodó monográfiája tizenhárom fejezetben tárgyalja a zeneszerző életét: a Spanyolország egyik legdélibb városában, Cádizban töltött gyermekkort; a madridi tanulóéveket, a francia zene iránti szenvedélyes vonzalmát, a párizsi impresszionistákhoz (Debussy, Ravel, Dukas, Florent Schmitt) fűződő barátságát, a Granadában eltöltött negyed századot és az argentinai emigráció eseményeit. A kötet részletesen foglalkozik De Falla valamennyi alkotásának keletkezési körülményeivel, definiálja a komponista legfontosabb stílusjegyeit és kijelöli helyét századunk európai zenetörténetében. A függelékben a kronológiai sorrendet követő teljes műjegyzék, bibliográfia és értékes archív fotóanyag található.

Dobos Kálmán kötete nagyszerűen egyesíti a tudományos igényű szakmonográfia és az olvasható és élvezhető regény sajátosságait, s így hivatásos muzsikuskok és a latin kultúra iránt érdeklődők számára egyaránt ajánlható. (*Akkord Zenei Kiadó, 1995.*)

RETKES ATTILA

ELEMZÉSEK, TANULMÁNYOK BATSÁNYI JÁNOSRÓL (szerk: Kertész Károly)

A költő halálának 150. évfordulója alkalmából szülővárosa, Tapolca, műelemzéspályázatot hirdetett. A kötet a legsikeresebb pályamunkák közzétételére vállalkozik. A tanulmányok jó részét középiskolások írták, mindemellett főiskolások, egyetemisták, gyakorló tanárok, versszerető emberek is vállalkoztak Batsányi verseinek újraértelmezésére. Mivel a pályázat „amatőr”-nek mondható, hiszen

szakmabeliek nem vettek részt benne, mérlegre tehető a középiskolai irodalomtanítás, s annak vágyott eredménye- a műértés.

A pályázat által meghirdetett cél Batsányi életművének maivá tétele, a versek „kiásása” a feledésből. Sajnos ez összességében — a legjobb szándékok ellenére — nem sikerült. Pedig a kötetben a sokszor iskolás, a tartalmi-formai elemzést szétválasztó, a verseket újrafogalmazó elemzéseken kívül színvonalasabbakat is olvashatunk, s szerzőik mindent latba vetnek, ami latba vethető: az életrajzi és a történelmi háttérrel, stilisztikai elemzést, filozófiai és irodalomtörténeti ismereteket. Mégsem rajzolódik ki az újszerű, a mai olvasóhoz közelebb álló Batsányi-portré. A verselemzések, a legjobbakat, legalaposabbakat is beleértve, öncélúak maradnak. A lelkiismeretes poétikai vizsgálódások nem vezetnek sehová. Akár mottójuk is lehetne az egyik dolgozat tanácstalan megállapítása: „A magas és mély magánhangzók arányának nincs tartalmi funkciója”, s zárójelben ott a pontos számadat.

A jelenség oka irodalomszemléletünk, irodalomoktatásunk sajátosságaiban rejlik. A középiskolai tankönyvek, oktatás által sugallt műértési stratégia és az ehhez kapcsolódó eszköztár lényegében csak a romantikával, s az azután született, a modernizmus kritériumainak megfelelő műalkotások esetében alkalmazható sikeresen. Ráadásul ez a műközpontú, strukturalista alapokon álló irodalomszemlélet a gimnáziumi tankönyvekben szerencsétlen módon keveredik egy pozitivistá igényű tényanyaggal.

A Batsányi életmű esetében nem is a strukturalista módon értett jelentés kibontása a valódi kérdés. Sokkalta inkább az irodalmi hagyományhoz való viszony. Batsányi hazafias költészete már előlegezi a reformkor nagy témáit, sőt konkrét nyelvi toposzait, amelyek persze nem gyökértelenek: az ország romlásáról szóló 16. századi jeremiadokat juttatják eszünkbe. Érdemes lenne megvizsgálni, akár Batsányi életművén keresztül reformkori nagy verseink motívumkincsének vándorútját, a Biblián, az egyházi irodalmon, régi magyar költőink alkotásain át, ahogy ezt már Lukácsy Sándor is tette. Igazi irodalomtörténeti bolyongás lenne, ami irodalmi nyelvünk kialakulásához vinne közelebb.

(Tapolca, kiadta a Tapolcai Városi Könyvtár és a Batsányi Emlékbizottság, 1995.)

LIPTAI CSILLA

TAMÁS MENYHÉRT: VESZTETT SZAVAK

Abban a világban, ahol nem korok változását éli át az ember, csak betegségek egymásutánját, „kórfordulót”, ott a szavak sem egyszérségek: elvész valódi értékük, hamis tartalmakat fejeznek ki. Tamás Menyhért új kötete ezt a keserű érzést közvetíti. Korunk érzékeny megfigyelőjeként úgy látja, hogy az ember otthontalanná, idegenné vált saját hazájában, költőként pedig elvesztette szavait, kifejezéseit. „Mindent elvettük” tölünk, most „hazátlan” élünk, áldozat lesz belőlünk, mert „kezesít a szomszéd,/kezesít Európa,/a Tenger túl...”, „megöletett bárányként” végezzük. Ha újra otthonra akarunk lelni, az isteni egyszerűséghez kellene visszatérnünk, az evangéliumi „igen, igen, nem, nem” tisztaságához, mert bár ma „az egyszerűjét/értik a legkevesebben”, ebben rejlik az igazi gazdagság.

„Bármiről szólsz,/a magvak hangján szólj” — figyelmezteti kortársait, akikről az a véleménye, hogy csak „teleocsogják az eget, a világot”, és miközben az igazság nevében lépnek fel, a harag vezérli őket, „gázló-gáncsos igyekezettel” bélyegzik meg embertársaikat, „orzást sötétlik”. Lehangelő az a világ, ahol „folyik, neve-vesztésig folyik a szavak keresztelője, amelyben álruhát és maszkot visel minden és mindenki, s a „századokat fénylő érdem már nem érdem, mert a hazugság és a lényegtelen dolgok uralkodnak.

„Figyeld meztíelen beszédemet” — idézi Klütaimnésztra szavait. A hiteles ember és a hiteles költő ezt a tanácsot tartja szem előtt; mer „egyszerű lenni”, megpróbálja megkeresni a szavak veszített értékét, és „megmarad templomrakónak”. (Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc)

MONA KRISZTINA

BAROKK SZÍNHÁZI DALOK ANGLIÁBÓL

Angliában már a 16. század végén virágzott a színházi élet. A kocsmaudvarokon berendezett alkalmi színpadok után 1574-ben, London egyik külvárosában megnyílt az első állandó színház, s hamarosan felépült Shakespeare két kedves teátruma, a Globe Theatre és a Blackfriars is. Az Erzsébet-kor szenvedélyes színházkultuszának ideiglenesen ugyan véget vetett az angol köztársaság korának

művészetellenes szemlélete, de a királyság, visszaállítása (1660) után újjáéledt a briliáns színházi tradíció, amelyben ekkor már a zene is mind fontosabb szerephez jutott. Néhány évvel később az előadások legfőbb „ attrakciója ” már a kor kimagasló énekes-egyéniségei nek színrelépése volt.

A legjelentősebb angol komponista, a tragikusan rövid életű Henry Purcell — akinek zeneszerzői életművéről idén, halálának 300. évfordulóján világszerte megemlékeznek — nagyszabású drámákhoz (például: *Didó és Aeneas, A tündérkirálynő*) is írt kísérőzenét. Félreismerhetetlenül egyéni kompozíciós nyelvezete és tehetsége mégis leginkább mintegy ötven színházi „miniatűrjében” — hangszerkíséretes énekhangra szánt rövid darabjában — jutott érvényre. Purcell kortársai közül hasonlóan kiváló dalszerző volt az extrém témákat is szívesen feldolgozó, hangszerelésben és harmóniavilágában merészen kísérletező John Eccles és a saját korában rendkívül népszerű, sikeres, de depresszióra hajlamos (s életének önkezével véget vető) Jeremiah Clarke is.

Purcell, Clarke és Eccles varázslatos atmoszférájú, sokszínű színházi dalaiból válogat az a kanadai-magyar kooperációban megjelent CD, amelynek főszereplője három tengerentúli régizene-specialista: Carolyn Sinclair szopránénekesnő, Michael Jarvis csembaló — és Margare Gay csellóművész. Az archaikus angol szövegek bája és a tetszetős, kellemes hangzású muzsika bensőséges szépsége egyaránt lenyűgöző. A kitűnő akusztikájú hamiltoni St. Lawrence templomban készült, album különlegessége, hogy a lemezen található huszonhét dal közül tizennégy világpremiernek tekinthető: korábban semmilyen hangfelvételen nem szerepelt. Harmonikusan társul a dalokhoz Purcell és Clarke egy-egy billentyűs szvitje; Michael Jarvis plasztikus és virtuóz előadásában. (*Hungaroton Classic*, 1995.)

RETKES ATTILA

KLANICZAY TIBOR— KLANICZAY GÁBOR: SZENT MARGIT LEGENDÁI ÉS STIGMÁI

A végső dolgokkal való szembesülés mindig megrendítő. Különösen nehéz akkor elfogadni a halált, ha tudjuk, mennyi mindent szeretett volna még befejezni életében az elhunyt. Talán az adhat ilyenkor némi megnyugtatót,

ha látjuk, hogy az eltávozott hagyatéka jó kezekben van, kívánságai szerint valósítják meg mindazt, amire neki már nem maradt ideje.

Klaniczay Tibor kiváló tudós filológus volt. A vadász izgalmával és fáradhatatlanságával kutatót a régi magyar irodalom egy-egy ismeretlen emléke vagy tisztázatlan kérdése után. Külföldi útjai során soha nem mulasztotta el felkeresni az ottani könyvtárakat, abban a reményben, hogy valami újdonságra bukkan. Kutatási területe elsősorban a reneszánsz és a barokk volt, de a korai irodalommal kapcsolatos minden kérdés foglalkoztatta. Rendkívül fontosnak tartotta, hogy az elmélyült kutatómunka feltételeinek megteremtése érdekében megszervezze a hazai tudományos műhelyeket; részt vett az MTA Irodalomtudományi Intézetének létrehozásában, ő alapította a reneszánsz kutatócsoportot, és több nemzetközi szervezetben is képviselte a magyar irodalom ügyét.

Utolsó munkája Szent Margit legendájáról szóló tanulmánya volt, amelyet még befejezett, de a jegyzetek előkészítésére már nem maradt ideje. Egy megrázó levélben fiára bízta ezt a feladatot. Klaniczay Gábor maga is sokat foglalkozott a középkori szentek legendáival. E kötet bevezetőjében beszámol arról, hogy érdeklődésük különböző irányokból fordult Szent Margit felé, közösen egészítették ki egymás kutatási eredményeit, megvitatották elképzeléseiket, és végül — apja akaratára szerint — neki kellett befejeznie a munkát. Így jött létre ez a rendkívül érdekes könyv, amely két — eltérő megközelítésű, de több ponton érintkező — tanulmányt tartalmaz. Klaniczay Tibor a hazai kutatásban már ismert Szent Margit-legendák filológiai kérdéseit a stigmatizációt hirdető úgynevezett pisai legenda fényében gondolja újra, és a keletkezés és a szerzőség megállapításához azokra a XIV-XV. századi itáliai ábrázolásokra is támaszkodik, amelyek Margitot stigmákkal jelenítik meg. Kutatásai sok fontos kérdésben teljesen új összefüggésekre világítanak rá.

Klaniczay Gábor a középkori női szentek kultuszát vizsgálja. Összehasonlítja az itáliai és a közép-európai szenteket, a bennük megtestesülő vallási ideált, és eltérő kultuszuk alapján magyarázza meg a stigmatizáció legendáját. A két tanulmányt rendkívül érdekes képanyag kíséri, amelyben a női szentek életéből vett ábrázolások mellett Margit stigmatizált képei is helyet kapnak. (*Argumentum*)

MONA KRISZTINA

SOMMAIRE

PÉTER ERDŐ	Le vision de l'homme dans le droit canon
JÁNOS ZLINSZKY	Formation de juriste á l'Université Pázmány
GERGELY MÓZESSY	L'histoire des Paroisses universitaires
IRÉN LÁZÁR	La guerre des écoles 1992—95
ZOLTÁN RÓNAI	Tombeau de l'apotre
GYÖRGY RÓNAY	Attente
LÓRÁNT 'SIGMOND	Tota pulchra es... — <i>méditation</i>

INHALT

PÉTER ERDŐ	Das Menschenbild des Kirchenrechts
JÁNOS ZLINSZKY	Juristenausbildung an der Pázmány Univesität
GERGELY MÓZESSY	Die Geschichte der Hochschulgemeinden
IRÉN LÁZÁR	Der Schulkrieg 1992—95
ZOLTÁN RÓNAI	Apostelgrab
GYÖRGY RÓNAY	Erwartung
LÓRÁNT 'SIGMOND	Tota pulchra es... — <i>Meditation</i>

CONTENTS

PÉTER ERDŐ	The anthropology of Canon Law
JÁNOS ZLINSZKY	The faculty of Law at the Pázmány University
GERGELY MÓZESSY	The University Chaplaincy in Budapest
IRÉN LÁZÁR	Fight for a school 1992—95
ZOLTÁN RÓNAY	The tomb of the Apostle
GYÖRGY RÓNAY	Expectation
LÓRÁNT 'SIGMOND:	Tota Pulchra es... — <i>meditation</i>

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőség: BITSKEY BOTOND, HORÁNYI ÖZSÉB, KISS SZEMÁN RÓBERT, KOSIK JÚLIA, MORVAY EDIT
Szerkesztőbizottság: BÉKÉS GELLÉRT, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, MOHAY TAMÁS, NAGY ENDRE,
POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÓRÉNYI LÁSZLÓ, VÁRNAI JAKAB

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042—6024; Nyomás: VESZPRÉMI NYOMDA RT. ; Felelős vezető: Fekete István igazgató
Lapunk megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap és a Soros Alapítvány támogatja.

Szerkesztőség: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. telefon: 117-7246; 117-3933; telefax: 117-3471. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. I. lh. I. em. Tel.: 117-3661. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta, a HÍRKER Rt., az NH Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkszámlasszáma: OTP. VII. ker. 218-98316512-037343-8. Előfizetési díj: 1 évre 828,— Ft, fél évre 414,— Ft, negyed évre 207,— Ft egyes szám ára 69,— Ft. — Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1300 Budapest, Pf. 149. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy a Magyar Hitelbanknál (H-1133 Budapest) vezetett 202-10995 sz. számláján. Ára: 35,— US dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA KÖZÖTT. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 69 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- SZABÓ MAGDA Az a szép, fényes nap
■ A teljesség felé?
 (Az olvasó mint az idő katalizátora)
- De Falla regényes élete
- KERTÉSZ KÁROLY Elemzések, tanulmányok Batsányi Jánosról
- TAMÁS MENYHÉRT Veszített szavak
■ Barokk színházi dalok Angliából
- KLANICZAY TIBOR-
KLANICZAY GÁBOR Szent Margit legendái és stigmái
- A SZEMLÉKET ÍRTÁK Kállai Katalin, Liptai Csilla, Mona Krisztina,
Retkes Attila, Révüti Károly

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- ANDRZEJ KLOCZOWSKI A XXI. század kereszténye
- CS. VARGA ISTVÁN A költészet liturgiája
- 30 éve ért véget a II. Vatikáni zsinat
- Az új katekizmusról
- A magyar elszegényedésről
- A magyar egyház helye a társadalomban
- Beszélgetés Mensáros Lászlóról